

**A Multi és Jövő kulturesztje**1931 január 16-án este félhat órakor  
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében**A tartalomról:**

Edmond Fleg (Párizs): Miért vagyok zsidó? — Patai József: Gyónás a panaszfalnál (vers) — Esriel Carlebach: R. Kook, a szentföld főrabbija — Dr. Oskar Neumann: Franz Reichenthal — F. Fürth Margit: Az asszony, aki elveszítette magát — Lakatos László: Freud körül — Dr. Hevesi Ferenc: A Hitvédelmi Szövetségről — Peterdi Andor: Falusi temető (vers) — Fehér Artur: Tíz év... — Krémer Móric (Tel-Aviv): Amióta a magyar turisták elmentek... — Prof. Donáth Gyula: A szentföld újjáépítésének ellenei bibliai időkben és napjainkban — Mándy Ilona (Párizs): Marc Chagallnál — Pap Izsák: Még nem történt semmi (vers). — Lengyel Károly: — Álmodtam álmot — Dr. Fürst Aladár: A bécsi „Historische Kommission“ jubileuma — Patai Edit: Hermann Struck — Új könyvek — Zsidó humor — Tollhegyről — Krónika és szemle — Huszonöt illusztráció és két műmelléklet

# MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-  
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST - WIEN - BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA  
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felolvasó szerkesztő és kiadó:  
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik  
minden hó elején

Telefonszám:  
199-55

Kiadóhivatali igazgató:  
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,  
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

### HELYREIGAZÍTÁS!

E helyen 1928. január 1. óta egy hirdetésem jelent meg, amely helyreigazításra szorult. Azt hirdettem, hogy egyedül én tisztítok klórmész nélkül lágyított (eső) vízben. Akkor így is volt.

Klórmész nélkül lágyított (eső) vízben tisztít Szabó Rezső úr tisztelt barátom tulajdonát képező Duna Gőzmosógyár 1929. május 1. óta, ezt követőleg pedig a Szelecsky András úr gőzmosó üzeme is.

E hirdetésben olyan fióküzletem címét is közöltem, amely három évvel ezelőtt megszűnt. Ebből látható, hogy a lapsus nem rosszhiszeműség következménye.

Tudomást szerzve róla, ezennel minden felhívás nélkül rektifikálok és kérem a nevezett cégek elnézését.

## «KIRÁLY» GŐZMOSÓDA

FESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

WEISZ ANDOR

BUDAPEST

IV., Magyar-utca 2. — Tel.: Aut. 851-29  
VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 312-25  
V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243-06  
VII., Dehán-utca 20. — Telefon: J. 312-25  
V., Váci-út 170. — Telefon: 931-29

## KOLLER CSILLÁRGYÁR



Budapest, VIII., Dobozi-utca 15. sz.

(az udvarban) Telefon: J. 313-37  
5 mintaterem. Felújítások, színezés, nikkelezés, ezüstözés és aranyozások.

Igen mérsékelt árak!

### Bekötési tábla az 1930. éviolyamhoz!

Nyelcoldalas teljes tartalomjegyzékekkel  
Ára 3 pengő és pertó

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Elsőrangú konyha! • Menü-rendszer!

Orth. כשר kosher jól, olcsón a

Holländer-féle étkezdeben

Kereskedők  
szálláshelye

kaphat. • Előfizetők előnyös árkedvezményben  
részesülnek. • Lakodalmak rendezését olcsón  
és ízletesen vállalom.

BUDAPEST VI, KIRÁLY-UTCA 14, FÖLDSZINT 5

# Szörmebunda

bevásárlása előtt tekintse  
meg a 43 éve közismert

# Reitmann

szücs- és szörme-áruház  
modelljeit

Andrássy-út 17

Telefon 26-9-32

Legolcsóbb és legmegbízhatóbb  
bevásárlási forrás  
Csakis képesített szücsmesternél  
vásároljon! Szombaton zárva

KÉPESÍTETT SZÜCSMESTER

## Parókák



a legmodernebb és legdivatosabb  
fazonban

### Visó Márknénál

VII., Király-utca 1. sz.

Az ország egyik leg-  
régibb szaküzlete \*

Allandó nagy raktár  
minden színben, for-  
mában és méretben

### Nagy filel-terítők, selyem filel-csipkék, gobelinek olcsón eladók!

Vállalok:  
párnamontirozást,  
terítők, függönyök és  
fehérneműek készítését.

### Sági Gyuláné

Pestszentlőrinc, Fecske-utca 10  
Villamostól 2 perc

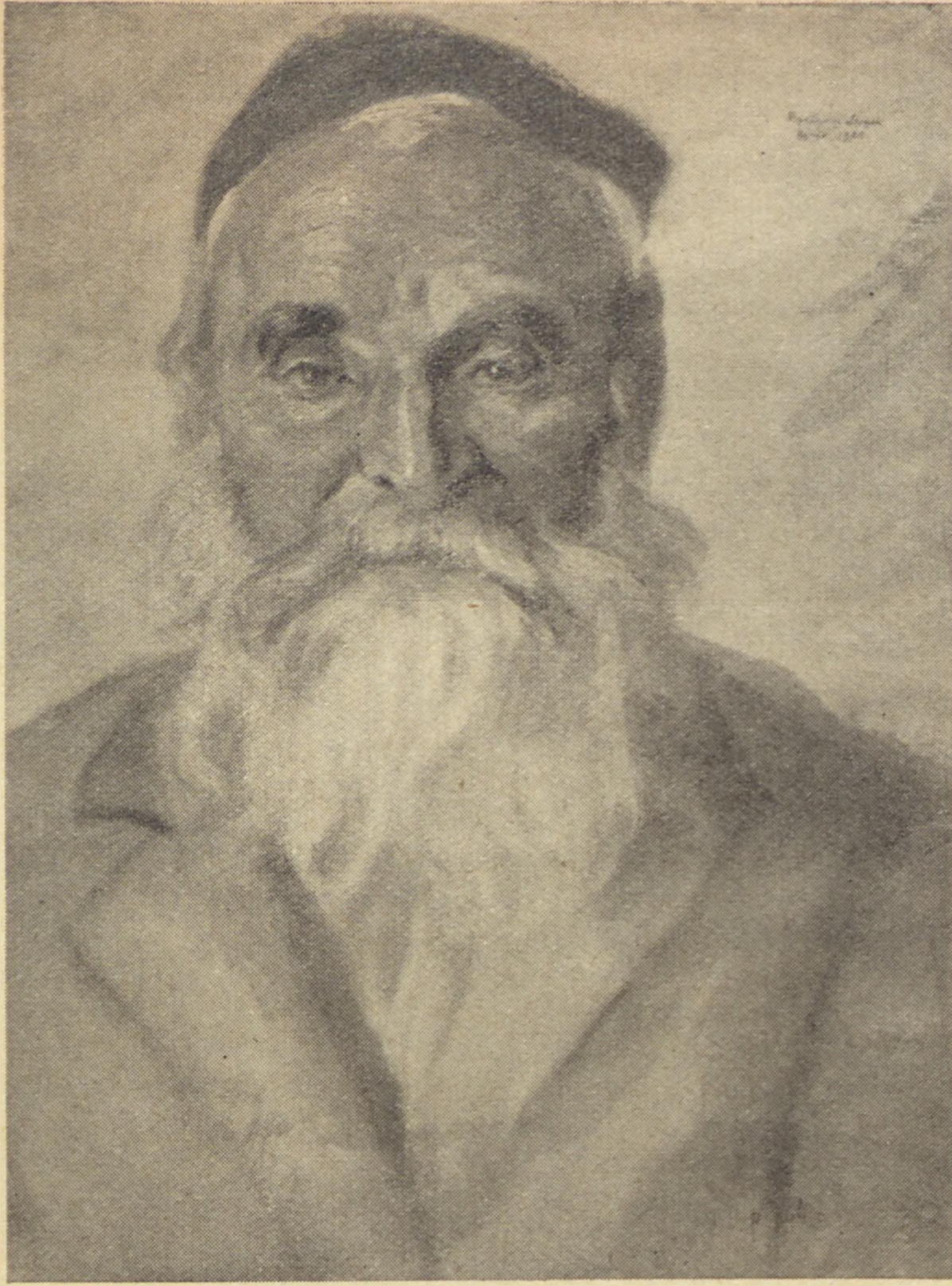
*Hermann Struck (Haifa, Hadar Hakarmel):  
R. Abraham Jicchak Hakóhén Kook,  
a Szentföld országos Főrabbija*

*A Mult és Jövő  
1932 januári  
mű melléklete*



Hermann Struck:  
Rabbi Kook

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára



*Hermann Struck : R. Sachevitz*



*Hermann Struck : Délarábiai zsidó. Jemenite*



*Hermann Struck : Babiloni zsidó. Jude aus Mossul*



*Hermann Struck : Szeárd. „Chacham“*

# MULT ÉS JÖVŐ

\* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT \*

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF \* XXII. ÉVFOLYAM, 1932 JANUÁR

## EDMOND FLEG (PARIS): MIÉRT VAGYOK ZSIDÓ? \*)

*Unokámnak,  
ki még meg sem született...*

Azt kérdik tőlem, mért vagyok zsidó? Neked akárok erre felelni, kis unokám, ki még meg sem született.

Mikor leszel elég nagy ahhoz, hogy megérts? Nagyobb fiam tizenkilenc éves, a kisebb tizennégy. Mikor fogsz te megszületni? Tíz vagy tizenöt év múlva talán? Mikor fogod olvasni írásaimat? 1950 vagy 1960-ban? Fognak-e akkor még egyáltalában olvasni? Milyen lesz akkor a világ? A gép elnyomta talán már a lelket? Az emberi ész talán már új világot teremtett? Törődsz-e majd a problémákkal, amelyek engem foglalkoztattak? Lesznek-e akkor még zsidók?

Hiszem! A zsidóság túlélte a Pharaókat, Nebukadnezart, Nagy Konstantint, Mohamedet, az inkvizíciót, túléli majd az automobilt is.

De te gyermekem zsidónak érzed-e majd magad? Azt mondják nekem: zsidó vagy, mert zsidónak születted, nem akartad, nem is tudod megváltoztatni. De elég lesz-e majd neked ez a magyarázat, ha zsidónak születted ugyan, de nem érzed magad zsidónak?

Én húsz éves koromban azt gondoltam, hogy semmi közöm a zsidósághoz. Azt hittem, a zsidóság el fog tűnni és húsz év múlva senki sem beszél majd róla. A húsz év elmúlt és még tizenkettő azóta és én újra zsidó lettem, annyira zsidó, hogy azt kérdik tőlem, mért vagyok zsidó.

\*) Edmond Fleg híressé vált műve: „Pourquoi je suis juif?“ (Miért vagyok zsidó?) feltárja az új zsidó lélek fejlődését, első meg hasonlításait és eltávolodását, majd fölébredését az öntudatos zsidóságra. A szerző a mű magyar nyelvű közlésének jogát a Mult és Jövőnek engedte át. „Örömmel tölt el — írja Edmond Fleg Patai Józsefnek —, hogy ezzel is felelevenednek a Szentföldön együtt töltött szép napok, melyeknek legközelebb megjelenő leírásában sokszor emlékezem meg Önökről. És örülök, hogy örömet szerezhetek kis könyvemmel Önnek viszonzásul az Ön csodálatos chaszidikus novelláiért, melyeket ép most újra elolvastam.“ Fleg művének kitűnő fordítását a francia eredetiből Bisseliches Mózesné végezte.

Ami velem történt, veled is megtörténhetik, gyermekem. Ha azt gondolod, hogy teljesen elaludt benned minden zsidó érzés, figyelj és várj, újra fel fog éledni. Régi história ez, de újra kezdődik minden századdal. Izraelt már ezerszer holtnak hitték, de mindig újraéledt. Hallgasd meg, hogyan halt meg és hogyan éledt újra bennem, hogyha egyszer benned is elhal, te is érezd ujjászületését.

Így én átadom Neked zsidóságomat, te továbbadod másoknak, ha tudod és akarod és mindketten eleget teszünk a szent parancsnak:

„Viseld szavaimat szivedben és lelkedben, viseld azokat jelnek kezeiden, legyenek azok emlékeztető kötelék gyanánt szemeid között. Tanítsd azokra gyermekeidet.“

*Az elvesztett zsidóság.*

I.

Sokat láttam én gyermekkoromban, amit te sohasem fogsz látni az én hibámból. Atyám igaz ember volt, az írás szavai szerint, anyám szelid papnője házának. A vallás ebben az időben belevegült az élet minden megnyilvánulásába, de olyan egyszerűen és természetesen, hogy nem is láttam benne vallást. Természetesnek találtam, hogy atyám reggelenként beburkolódzott fehér imasálgjába, fejét és kezeit bőrszalagokkal övezte és szavakat mormolt, amelyek talán nem is voltak szavak. Az étkezés utáni áldást époly szükségesnek gondoltam, mint magát az étkezést és péntek este nem lepett meg, amikor anyám kiterjesztette kezeit az olajmécses felett.

Mindent, ami a konyhához tartozott, a vallás szabályozott. A hús után nem volt szabad vajot enni, sem oly késsel vágni a húst, mellyel sajtot vágtak. Mert külön edény volt a tejesnek, külön a zsírosnak és ezeket bűn volt összezeserélni.

Ha liba jött Strassburgból, veres pecsét volt a nyakán, furcsa jelekkel, melyekből anyám és Lisette szakácsnőnk leolvasták, hogy mely nap és mely órában vágják le az állatot és meg szabad-e azt még főzni.

A sonkát, osztrigát, rákot, vadakat csak hírből ismertem, de nem tudtam, milyen a színük, ízük és alakjuk ezen tiltott eledelnek.

Szombaton kocsiba ülni époly lehetetlennek tetszett, mint felmászni a holdba és egy gyertyát eloltani, époly esztelennek, mint eloltani a napot.

Egyes ritusok megisméltődtek, mint az évszakok, melyeket követtek. Pálmaágot ráztak, jószagú cédrus gyümölcsével, gyertyácskákat gyújtottak, melyeknek száma naponként növekedett.

Évente egyszer egyedül ebédeltem. Felnőtt fivérem, kik már bőjtöltek, megnyúlt arccal jöttek haza a zsinagógából és én csodáltam büszkeségüket.

Máskor édesanyám és az öreg Lisette összegyűjtötték az összes morzsákat minden sarokból, minden ruhazsebből, végig az egész lakásban. A friss cipót felváltotta a pászka. Az estebédnél atyám feltett kalappal héber dalokat énekelt és kézről kézre adták a keserű füveket; négy serleget ürítettek s felnyitották az ajtót valaki előtt, aki nem jött.

Nem tudtam, mit jelent mindez, — nem kérdeztem sem másoktól, sem önmagamtól. Csak azt éreztem, hogy szüleim arca ezekben az órákban oly ünnepélyes volt és úgy ragyogott, hogy ahhoz hasonlót azóta csak a szentek képein láttam.

Nemcsak a tisztátalan eledel volt tiltva, hanem a hazugság, lustaság, a falánkság, a durvaság és gonoszság és mindenfajta rosszaság. Az összetartás, jóság és szeretet együtt járt a többi házi szokásokkal.

Erről a morálról nem vitatkoztak, nem is emlegették sokat, hanem művelték. Hozzátartozott a mindennapi élethez. Szüleimtől csakis gyengéd és kedves szavakat hallottam. Senkisémet mert volna előttük valakit rágalmazni, vagy csúnya, veszekedő szavakat használni. Szerető, de szigorú igazság büntette a hibákat és jutalmazta a Józсандékat. Munkában és takarékoságban telt az idő. A szórakozásnak is megvolt a maga ideje, de nem ez volt a cél. A jótékonyág magától értetődő dolog volt. Sok peres ügyet eldöntött atyám szava és a pereskedők megbékélve és megnyugodva távoztak. Ez a béke és nyugalom árasztott fényt a szerény házra, melyhez egy sötét lépcső vezetett.

Istenre is gondoltak, vele éltek, jelenlétét mindenki érezte, de senki sem beszélt róla. Sosem hallottam a nevét, ki sem ejtettem, csak néha, rövid esti imám közben, melyet anyám, vagy Lisette mondattak velem, mielőtt lefektettek. Bizony rövid volt ez az ima, néhány héber szót ismételtettem, anélkül, hogy értettem volna és végül egy mondatot: Istenem! Óvd meg atyámat, anyámat és mindazokat, akiket szeretek. Igen, rövid volt ez az ima, és mégis ez okozta, hogy elkezdtem kételkedni a családi vallásban.

Mikor a gyertyát eloltották, egyedül maradtam Istennel, kinek éppen felmondtam a leckémet. Tehát beszéltem vele! Hogyan? Milyen nyelven? Hogy magyarázzam ezt meg neked, kis unokám, ki még meg sem született?

Ha ismered ezt a közeledést a Láthatatlan felé, ha érezted, mint én, az érintkezést a túlvilággal, ha

te is kiejted csendben ezt a belső hívó szót, megtalálod a szavakat, amelyeket én használtam.

Isten jelen volt, tudtam. Nagyon messze és mégis egészen közel. Mindenütt és a szívemben. Elmondtam neki hibáimat és bocsánatát kértem. Jobb akartam lenni és nem tudtam nélküle. Megígértem, hogy javulni fogok és segítségét könyörögtem. És ő segített, ezt biztosan tudtam. Felértem hozzá, körülvett és én karjaiban aludtam el.

Ki tanított meg így imádkozni? — Senki. — De mit értek ezekhez a hangtalan könyörgésekhez képest az érthetetlen litániák és megmagyarázhatatlan gesztusok? Most tudom csak megmagyarázni akkori gondolataimat. Elkezdtem észrevenni a különbséget az én imám közt, mely oly közel állt hozzám és atyámé közt, melyet nem értettem. Vagy inkább csak az enyémet éreztem igazi imának és a másikat megszokásnak, melyet Isten nem látott.

Felébredt a kritikám. Szombaton nem írtam az iskolában, mert az tilos volt. De idősebb fivérem írtak a kollégiumban, mert ez szükséges volt tanulmányaik folytatásához. Atyám szombaton a templom után irodájába ment és ő is írt; kellett az üzletei miatt. A szombati pihenő tehát csak a kicsinyeknek volt komoly?

Egyszer utazni vittek. A vendéglőben a tejest és zsírost összekeverték; sajtot adtak a hús után, sőt még sonka is került az asztalra. Szüleim ettek belőle és én is ettem. Tehát, ami a házban tiltva volt, nem volt tilos házon kívül? A törvény ott megszűnt?

Így, mint minden kor gyermekei, önkénytelenül figyelni kezdtem szüleimet, levontam a tanulságot következetlenségeikből, lassanként eltöredeztek bálványaik.

Mások tudtukon kívül segítettek ebben. Először is hittantanárom, a templomi kántor. Szép hangja volt, szép szakálla, és szép lelke. De mint tanár meglepett. Már a kollégiumba jártam akkor, büszke voltam latin tudományomra. Ez az ember úgy tanított, mintha a héberben nem volna grammatika. Ekkor kételkedni kezdtem ebben a nyelvben és abban, aki tanította. És a methodusa elvette volna a kedvét minden intelligensebb elmének. Imákat mormoltam, melyekre ő azt mondta, hogy nem lehet őket lefordítani! A katekizmus első mondatán mulattam. Mi vagy gyermekem? Zsidó gyerek vagyok. S milyen rosszul hangzott a biblia-történet, melyre műveletlen tanárom tanított, a görög és római történelem után!

Atyám, ki esténként héberül olvasott, oly gyakran mondta, mily szép. Nem hittem neki. Hogy is hittem volna? Nem tetszettek a zsidó értékek, csak az számított, amit a kollégiumban tanultam.

Amit elkezdett a kántor tudatlansága, folytatta a rabbi iróniája. Eljött hozzánk néha vacsora után. Helyet foglaltunk az asztal körül, bordói borral kínálták és hallgatták beszédét. Kápráztatóan szellemes társalgó volt. Az egész város bolondult szellemessége után. Hogy sejthettem volna, hogy szkepticizmusa erős hitet takart és boldog volt, ha a szent egységet hirdethette. Ahhoz az Istenhez mérve, aki éjjelente hozzám

beszél, nagyon is emberinek találtam földi képviselőjének maró gúnyját.

Mint az összehasonlító filológia professzora az egyetemen, lenézte és kigúnyolta a körzetébe tartozó kiskereskedőket, habár szíven viselte minden ügyüket. Ha hinni lehetett szavainak, mikor elment a zsidó szabó boltja előtt, az hátulról megtapogatta papi kabátját, mert azt a keresztény szabónál rendelte. És a marhakereskedő, mikor jó partit keresett a lányának, azt mondta, „én nem vagyok marhakereskedő, hanem marhagyáros“. Voltak még más zsidó viccek, melyeken mulattam, de egyben szégyeltem is őket. A két zsidóról, akik szeles, esős éjjelen nyitvahagyják az étterem ajtaját, mikor onnét eltávoznak s mikor szídják őket belülről, felkiáltanak: „Halljátok az antiszemitákat!“ Vagy Mózes, aki Istennel kockázik a paradicsomban és közben azt mondja: „De most, Uram, ne tégy csodát!“

Ezek az elbeszélések, bármily szellemesek voltak is, csúfnak tüntették fel a zsidóságot, nagyon is érzékeny lelkeim előtt és akkor sem tudtam szabadulni a groteszk képektől, mikor a templomba mentem.

Egész kicsi voltam még, mikor szokás szerint elvittek, hogy egy színes betűkkel teleírt vásznat csavarjak egy szent tekerésre. Gyöngyházgombokkal díszített bársonyruhámot viseltem és el voltam ragadtatva. A karzatról anyám tekintett rám és valódi csillagoknak gondoltam az arany csillagokat, melyek a kék boltívekre voltak festve.

De túlságosan ismertem a kántort és a papot s ők elvették a hely szentségét. És kivéve néhány ritka pillanatot, mikor a zene, vagy a templomi ceremóniák szépsége magával ragadott, hogy úntattak a hosszú, érthetetlen mondatok. Hogy haragudtam a nevetlen emberekre, kik ujságot olvastak, vagy hangosan beszéltek. És milyen visszataszítónak találtam, hogy az általam megértett néhány mondat arról szólt, hogy ki mennyit adott jótékony célra.

Tizenhárom éves koromban, felavatásom alkalmával, hiba nélkül elmondtam a délelőtti istentiszteleten a kiszabott biblia szöveget, anélkül, hogy abból valamit értettem volna és este az ünnepély után, a betanult áldást. De mikor este egyedül maradtam ágyamban, szemtől szemben Istennel, azt kérdeztem magamtól, vajjon ez-e a zsidók Istene is?

Ő volt az, gyermekem. Mindazok, amelyeket én nem értettem, nagyságát hirdették. És ezek a ceremóniák, melyek nekem oly idegeneknek tűntek, az ő tiszteletére szolgáltak. De én ezt nem tudtam. Rosszul magyarázták nekem és soká kellett tévelyegnem emberek és gondolatok között, míg felismertem ezt az igazságot.

Azt fogod mondani, különös módon akarom megértetni veled, miért vagyok zsidó. De nem értheted meg, miért vagyok zsidó, ha nem tudod előbb, miért szűntem meg annak lenni. Ezen zsenge gyermekkorban még nem érezhettem azért olyan világosan az elszakadást. Csak gondolataim lassankint eltávolodtak az enyéim gondolkodásától. Most elmondom, hogy fedeztem fel egy másik világot.

**Patai József:**

## Gyónás a Panaszfalnál

*Hűs köveidre hajtom izzó homlokom,  
Fáradt vándor, ki vágyott célhoz ért,  
Szent sziklafal bús ősi ormokon,  
Gyónok fajtámért, gyónok magamért.  
Rom-nép sóvárog régi romfalához,  
S te némán, komoran villansz közénk...  
Osamnu... Vétkezétek!...*

*Osamnu, vétkezétek, vétünk kétezer éve,  
Se hit, se fény, — meghalt a Messiás,  
Mint árnyékok bolyongtunk révből révbe,  
Hol int már árnyatoldó pirkadás?  
S feledtük Libanon ősz cédrusfáit,  
Ha pislogott kacér sugár felettünk...  
Bogadnu... Hűtlenkedtünk...*

*Bogadnu, hűtlenkedtünk, bomlottunk, csapongtunk  
Körtáncra hajtott minden csonk szivárvány.  
Minden mosolyra hálazsoltárt zsongtunk,  
S lőn istenünk az ökrös Aranybálvány.  
„Arany! Arany! Arany!“ — zugott az ének,  
Körötte lejtett nép, pap, vezér, pásztor...  
Gozalnu... Bűnöztünk százszor...*

*Kizavnu!... Hazudtunk!... Hazug az életünk,  
Hazug a szó, hazug a gondolat...  
Hazug a könny, hazug az énekünk,  
Karmazsin-piros a fehér patyolat,  
Biborba burkoltuk szöges darócunk,  
S vérző fejünkre gyémánt-éket tűztünk...  
Jaj, lacnu... Csúfot üztünk...*

*Lacnu, oh csúfot üztünk, gúny lett minden szent-  
Martírok érte máglyatűzbe mentek, [ség,  
Gúny magunk lelke, fenségek közt fenség,  
Gúny martaléka szentelt pergamentek,  
Nagy látomások, igék áldott kincse,  
Mit új, vajúdó világoknak adtunk...  
Moradnu... Megtagadtunk...*

*Szorarnu... Lázongtunk... Nem büszke lázadás,  
Sors-béklyók ellen izmot feszítő, —  
Hordtuk az átkot, űzött a varázs,  
S lett a Föld nekünk nagy temető.  
Üldözve, űzve, menekülve, futva,  
Sötétbe borult minden Dícs megettünk...  
Toínu... Tévelyegtünk...*

*Toínu, tévelyegtünk, ég s föld közt lebegve...  
Szent Fal, itt álltál, ősi örök szikla,  
S izentél, vártál, nyugatra, keletre:  
Jönnek-e judai hegyre, sároni síkra?  
... Hűs köveidre hajtom izzó homlokom,  
Mellet verdesve gyónok a bús romokon...  
Osamnu... Bogadnu... Gozalnu...*

(Jeruzsálem, 1931.)

## ESRIEL CARLEBACH: R. KOOK, A SZENTFÖLD FŐRABBIJA

Csak amikor már hosszasan beszéltünk egymással, a második és harmadik találkozásnál eszmélek rá, hogy az ilyen arcot nem születéstől kezdve kapja az ember ajándékul, hanem egy egész élet formálja a lélek tükréül. És eszembe jut a sok mindenféle leírás, amit róla adni szoktak: Jeruzsálem rabbija, a Szentföld minden rabbijának feje, minden világrészek zsidóságának főpapja, talmudkorifeus, misztikus, filozófus, költő, népzéner — csupa elégtelen és mások használatában elkoptatott díszjelvény. Ráeszmélek, hogy ezeregyéjszakán át tudnék róla beszélni, beszélgetéseiről, cselekedeteiről, mozdulatairól, járásáról, szavairól és szemrebbenéseiről; — de elakad a beszédem, ha fogalmat akarnék róla adni mások számára.

Mit jelentene, ha utána mondanám, amit mindenki tud, hogy korunk zsidó szellemi világában nincs hozzá hasonló, hogy a héber nyelvet senki sem kezeli oly mesterien, mint ő, hogy a talmud tengerének nincs jártasabb hajósa, zsidó misztika minden zegzugának nincs mélyebb ismerője, mint ő? És ha mi, tanítványainak százai jönnénk és tanuskodnánk, hogy házában csodákat láttunk, hogy a mindennapi valóság az ő egyéniségének hatalma alatt változik és hajlik, mint a vas a tűzben — el lehetne-e valamit is képzelni az ő énjének varázsából?

Valahányszor pénzvágyról hallok beszélni, mindig arra kell gondolnom: ő még mai napig sem tudja, milyen pénz forog az országban és mi az értéke, ha egy szegény író jön hozzá, hogy eladja neki könyvét, bemegy a konyhába a rebbecin-hez és pár pillanat múlva visszajön, a pénzdarabot a kezében tartva, mint egy monstrumot: „A rebbecin adta ezt nekem. Elég ez?” És egy perc múlva ismétli: „Igazán elég? Mennyi ez?”

Valaki jön a jesivába Chicagóból. Szeretné közelről ismerni a rabbit. Egyszer már megcsodálta megszűrőül egy newyorki tömeggyűlésen, amikor a polgármester elébe vitte a rabbinak a város kulcsát... A rabbit közelről látni? — mondjuk mi, jesivatanítványai, kissé nehéz dolog. Leghelyesebb lesz, ha eljön holnap, a szombat délután alkonyórájában, a kabbalatanuláshoz, a homályban igyekezzék előre jutni és ha később meggyullad a fény, akkor láthatja közelről. Másnap ott tolong a homályban a mi emberünk, mikor senki se látja. Egyszerre megfordul a rabbi és szól: „Salom. Nem láttuk már egymást négy évvel ezelőtt Newyorkban?”... Emberünknek elakad a szava ámulatában.

Egyszer nem tudta a Kol-nidret a községgel imádkozni. Ez akkor történt, amikor közvetlen azelőtt egy vallási kihágásról beszéltek neki, amit egy ismeretlen leány elkövetett ebben az órában. Ekkor elájult és ágyba kellett fektetni.

Mikor az egyik moztulajdonos meg akarta kísérelni, hogy üzemét péntek este is kinyissa, Kook rabbi odaállt az ajtó mellé és nem engedett be senkit. Egy angol rendőr látta a tömeg gyülekezését és

hívta csapatát „a rend helyreállítása végett”. Szétszórta a tömeget és behatoltak a színház előterébe és ott látták maguk előtt a főrabbit.

A rendőrcsapat meghökkent. A rabbi vezényelni kezdett angolul: Hátra arc, vissza a kijárat elé, senkit be nem engedni...

Az angol király a kolonel ezredesi ranggal tüntette ki a palesztinai főrabbit. És a rendőrtisztnek engedelmessé kellett a fellebbvaló parancsának.

Ha beszél, világosan észrevenni, hogy két ember él benne. Az egyik, aki a száját mozgatja, a másik, aki fent a magasságokban szárnyal, oda, ahova szó már nem követheti.

Élete művének megkoronázása a világjesiva, amelyet a világ talmudfőiskolának színe-javából épített fel. Rabbi Kook minden egyes tanítványán csüng, mint saját gyermekén, érdeklődik minden apróságuk iránt. És előfordul, hogy kevés a pénz és észreveszi, hogy az egyik növendékének hiányzik valamely, szinte összeesküvést sző, hogyan lehetne bútordarabjainak egyikét eladni, anélkül, hogy a rebbecin megtudná... Tanítványai azonban sokkal büszkébbek mesterükre, semhogy az ilyen segítséget elfogadják.

Egyszer egy ismert író Kook rabbitól kijövet, megkérdezte tőlem: „Mondja, mivel érdemelte meg a mi korunk, hogy egy ilyen nagy ember éljen benne?” Akkoriban nem tudtam erre a kérdésre válaszolni. És minél többet látok a világból és korunkból, annál kevésbé tudok a kérdésre feleletet. Sőt, ha végigtekintek a világ zsidóságán, melynek ilyen főpapja van, akiről alig tudnak valamit, akinek egyetlen művét sem ismerik és egyetlen gyermeküket sem küldik ki hozzá szent zarándoklásra, akkor még súlyosabbá válik bennem a kérdés: Mivel érdemelték meg a zsidók, hogy az ő nemzetségükből egy ilyen ember sarjadhatott?...



Reichenthal: Kis talmudisták. Im Cheder

# DR. OSKAR NEUMANN: FRANZ REICHENTHAL



*Franz Reichenthal*

Nevét ma már messze hazája határain túl is ismerik. Művészi temperamentuma határozottan zsidó jellegű; igazi elmélyedéssel keresi, kutatja egyéni kifejezési formáját, a grafika erőteljes vonalain át, a nagy területek széles hatásáig, ahol a rajzbeli és a festői elemek szerencsésen egyesülhetnek. Színeit eleinte a grafikai emlékek letompították, de lassanként mind melegebb és dúsabb tónusok kerülnek ki ecsetje alól.

Ha alkotásának témakörét akarjuk áttekinteni, amire az idei tavaszi kollektív kiállítása a bratislavai művészházban és az ennél kisebb, de talán még jellemzőbb újabb kiállítása a legjobb alkalmat adták, akkor a művészi motívumok sokaságából mindig két alapmotívum csendül ki. Mindkettő világosan utal ennek a művésznak legmélyebb sajátosságára és reá nyomja bélyegét minden nagyobb alkotására. E két motívum: zsidósága és szociális érzéke. E kettőnek összeforrásából erednek a zsidó proletárokat, talmudtanulókat és zsidó típusokat ábrázoló képei. Ezek a finom fejek átszellemült vonásokkal, befelé néző tekintettel, amelyek a művészi ábrázolás mélységében egyéni életet nyernek. A művész erejét dokumentálja, hogy egy ruszinszkói chédert ábrázoló kis képen az alacsony, dohos szoba vigasztalan szegénységének minden ridegségét ellensúlyozza finom, meleg árnyalt színeivel és a béke és nyugalom olyan hangulatát adja, hogy szinte érezzük az évezredes szellem hatalmát, amely ezeket az egyszerű talmudtanulókat a perc ezer gondjain túl az időtlen magasságokba emeli.

De természetesen nem csupán a zsidó proletárság érdekli. Szociális érzéke az összes elnyomottak, a

hazátlanok felé vonzza. És itt gyakran válik vádlóvá, mint abban a nagy, erőteljes, még teljesen az expresszionista modorban festett „Munkanélküliek” című képén, amelyet a bratislavai városi múzeum szerzett meg. Proletárasszonyok és gyermekek, a dolgozó ember — kitűnő grafikai lapjain is folyton vissza- és visszatérnek, épúgy, mint festményein. Többnyire egyszerűen, pátosz nélkül, de megragadóan természetes emberiességükben.

Érdekes a művész útja ezektől az alkotásoktól legújabb művéig, a robusztus, egészséges nőalakok ábrázolásáig, akiknek viruló testisége új, friss színeket csal ki palettájából. Azokon a képeken, amelyeket az „Anyáról és a gyerekekről” festett, az erőteljes művészi ábrázolásnak a finom, légies árnyalatokkal való egyesüléséből harmonikus, nyugodt művészi hatás alakul ki. Ezeknek a képeknek széles területet átfogó, nyugodt tagozottsága a festészet és a modern építészet közötti kapcsolatra utal.

Bár Franz Reichenthal eddigi munkái magas művészi fokon állanak, a fiatal művész kereső útja még újabb és újabb fejlődési fokokat ígér. Temperamentuma, alkotókészsége és művészi érettsége még sok szépet és újat ígérnek.



*Reichenthal: Cheder-fiú. Cheder-junge*

## F. FÜRTH MARGIT: AZ ASSZONY, AKI ELVESZÍTETTE MAGÁT

Rám esteledett a klastrom romjainak a lépcsőjén. Langyosan szállt a környező babérrdőre a tengerparti alkony, messziről, letről, a parti apátság kis templomából idecsendült az esteli harangszó s én elbűvölten ültem s ültem. Úgy rémlett, barna árnyalakok surrannak be mögöttem a romok közé, a kolostor régi lakói gyülekeznek misére, tonzurás, hajadon fővel jönnek, barna szutánjukhoz halkán verődnek az olvasó szemei. Isteni béke! Az ég csillagai reszketve, irígyen hámulnak le, felhőgomolyra könyökölve lesnek le az angyalok, együtt zümmögik erdővel, tengerrel az estéli imádságot. Amonnan letről, a mélyből, honnan feketéllő fák közül idesötétlik a tenger, az agg Poseidon kiemelkedik a habok közül, szigonyával csendre inti a hullámokon nyargalászó Boreast s jelt ad, mintegy karmesteri pálcával, a habléányoknak: rajta, ti is, összhangban erdővel, emberrel, térdre, imára, boruljatok le az emberi szenvedés előtt.

Káprázat. Megdörzsölöm a szemem. Igen-igen, a szenvedő emberek Istenné emelték a szenvedő embert, a megértést akarták isteni tulajdonsággá tenni, így vigasztalták magukat, így érezték, hogy megértik a szenvedést az égi hatalmak. De mi közöm ehhez nekem? Mi nekem Poseidon? Én kívül állok. S a harang nem nekem szól, az én Istenem... várjunk csak... az Isten egy... az Isten egy? s azt mondtam: az én Istenem...

Mi volt ez? A vállamon egy kezet érzek s a fülembe egy hang susog: van Isten?

Felugrottam. Egy nő állt előttem, karcsú, nyúlánk teste valószínűtlenül rajzolódott a többi sötét árny közé s én hajlandó lettem volna őt is káprázat-



Reichenthal : Játék. Spiel

nak, fantáziaszülöttnek tartani, de keze görcsösen kulcsolódik a kezemre s gyötrődve nyögte: van Isten?

Ráismertem. Elmult szombaton a zsidó templomban mellettem állt. Mozdulatlan kezében imakönyv, de ajka néma maradt, a könyv lapja nem váltódott s szeme egy irányban folyton a szemem járását figyelte, ahogy a sorokon, az oldalakon szántott. Nem ügyeltem rá különösebben; egy idegen a sok idegen között, gondoltam, ki bennem az újonnan jöttet számbaveszi. Ám egyszerre fojtottan remegő hang ütődött a fülembe:

— Tud imádkozni! Mondja, mondja meg nekem, van Isten?

Felemeltem a szemem s oldalvást egy pillantással regisztráltam: kopottan, de tisztán öltözött, jómegjelenésű, magas nő. Őszülő hajának finoman göndörödő szálai rendbekefélve símulnak fehér, átlátszó halántékához. Görögösen szabályos orra, kicsi, íves ajka, széprajzú füle, nyaka — szép lehetett ez az asszony valaha, nagyon szép. A keze formája is. De most a munka formátlanító jelei ütköznek rajta s a lába — óh, szegény —, kopott szandál volt a lábán, azon a kicsi, szép lábán. Valami úri mamától kaphatta a gyerek elviselt szandálját. Hogy végiglopta magát rajta a szemem, újra fölkerült az arcára s a szemébe néztem, szürkés-kék szemébe és megrettentem. Mérhetetlen gyötrődés s valami el nem osztható kifejezéstelenség váltakozott a pillantásában. Óh, szegény. Ez, ez zavart... nem lehet neki válaszolni, értelemhez szólni, itt csak megnyugtatni kell. *Kell.* Sietősen susogtam:

— Bizonyosan van, van Isten.

Mély, szakadozott sóhaj foszlott le az ajkáról, az imakönyvet az ölébe ejtette, elnézett az ablakon át, át fölöttem, a semmibe. Nem mertem többet felnézni, ránézni, csak az imákat mormoltam buzgón. Mire az istentiszteletnek vége volt, eltűnt az ismeretlen nő. Valaki mondta, hogy üzlete van a parkban, kis kézimunkaboltja, ócska, hóbortos holmikkal tömve. Kerestem aztán a kis boltot, be-bekukucsáltam az üvegajtókon, amikre cifra gyöngyöket aggattak idegencsalogatóul. Egyszer csak:

— Jöjjön, jöjjön be, asszonyom! — szólt ki értem a különös nő.

Beléptem, bevallom, némi borzongással. Egyedül voltunk. Keskeny, ablaktalan helyiség. A nő fel-emelt egy nagy szabóollót a pultról s a nyakára illesztette:

— Így? Ezzel?

Kivettem a kezéből az ollót. Elmenni is félttem, otthagyni is s mig — jaj, mit mondjak, mit tegyek? — latolgattam villámgyorsan eshetőségeket, lehetőségeket — ő nagy, kenyérszelő kést vett elő az asztala fiókjából s azt illesztette a nyakára:

— Látja, így is lehet...

Erőltetett nyugalommal beszéltem hozzá, tegye le a kést, vásárolni akarok, a késsel elijeszti a vevőket s ha nem ad el semmit, miből él? s ilyeneket.

Gyerekes csodálkozással nézett rám, a kést elcsukta, a kulcsot a sarokba dobta s aztán egész értelmesen mutogatta boltja kincseit. Vettem valami „ritkaszép kagylót“ s fellélegzettem, mikor végre künn jártam a parkban. Barangoltam, tünődtem: vajjon más előtt is ilyen ez az asszony? Örült? Ha örült, hogyan tud mégis megélni? Hogy került ide? Gyönyörűen beszélt magyarul, az én pátriám dialektus-mentes magyarságával, az olasz gyöngyözve pereg a szájából, a németsege irodalmi... Mióta él itt? Mióta ilyen? Kérdések, amikre a feleletet talán megkaphattam volna tőle — de nyugalom! Nyugalom, amiért idejöttem, szabadulni magamtól is s most újat, a másét szedjem fel? Á! Leráztam magamról. Mért ép én legyek e világ számonkérő lelkiismerete? Napokig szándékosan kerültem a kis boltokhoz még a tájékat is. A tengerparton kóboroltam, vagy fenn, a hegyoldalon sorakozó kis faluk között. Vasárnap délelőtt kivált szerettem a templombajárók között nézelődni. Egyszer — szégyelem, de való — elbújtam, hogy meg ne lásson az az asszony. Ne lásson, ne szégyelje, hogy a református templomba surrant. Mert surrant, lopva ment be, nyugtalan szeme ijesztően kérdezett.

S mit sorjázzam a részleteket? Búcsú volt a parti kis apátsági templomban s hogy benéztem a kivilágított, feldíszített oltárra, ott láttam az asszonyt a kőkövön térdepelni.

S most, — a misztikus esti sötétben mellettem baktat s míg lassan lépdelek le a hegyről a parton ragyogó hotelek csillagszemű ablakai felé, lassan, szándékoltan lassan, ne vegye észre a borzongásomat, — az asszony beszél.

„Már mikor a háború kezdődött, tarthatatlan volt a helyzet. Elviselhetetlen mindenkép, téptük és martuk egymást. Egy évi házaselet után... Pénz nélkül házasodni egy k. u. k. tisztnek s ha élelmező is; — annál rosszabb. A kaució olyan ízé, svindli volt, rátáblázás egy vityillóra. Áttértem. De mit ért mindez? Hiábavalók voltak az áldozatok, nyilván nagy semmi volt, amért hoztuk. Vergődünk a részletfizetések, a számlák, a standesgemäss életmód szöges hálójában. S akkor, 1914, julius, részleges mozgósítás. Nem veszekedtünk egy ideig, csak lestük, mi lesz? Nehogy azt higyeje, aggódtunk, vagy féltünk. Fellélegzettünk! Végre megoldás! Augusztus 1. Általános mozgósítás. De moratórium! Nem nyom az esedékes házbérgond! És hadipótlék! És családi segély! Utoljára a megkönnyebbülés, hogy szabadulunk egymástól válás és tartásdíj-gond nélkül... Ezt most így csúnyaság elmondani, mert tudom, mit jelentett a háború, vért és halált és nyomorúságot másoknak, de mi gyöngéden búcsúztunk, mint mátkapár, egy jobb jövőt remélve. Hagyja csak a szörnyűködést, asszonyom, így a nyers igaz.

Nekünk augusztus elseje megoldást hozott. Hogy is mondják most otthon? Szánáltam a helyzetemet. Fizetgettem és élveztem a házi csendet. Nem volt senkim. Árvalány voltam, egy távoli rokonnál éltem a lányságom — ne kérdeje, hogyan és miből... Kiemelt az uram s akkor hálás voltam érte. De aztán... Szóval... igen, levelet kaptam az uramtól, jó be-



Reichenthal : Ruszinszkói zsidó. Jude aus Podkarpatska-Rus<sup>s</sup>

osztása van, egy galíciai faluban, menjek oda. Á, mit láttam én a háborúból!? Otthon felvirágzott menetzászlóaljokat s ahogy utaztam, az út szélén döglött lovakat. Galiciában? Bizony no, jól éltünk. Az uram volt a menázsmájer. Kedélyes estéken táncoltunk a tiszt kaszinóban, fiatal voltam, jókedvű. Talán boldog is... A háború sok differenciát elmosott. S aztán mégis megint valami furcsa kezdődött. Az uram féltékenykedett. Újra kezdődött a vihar, csak ép más felől fújt a szél, de egyet zúgott:

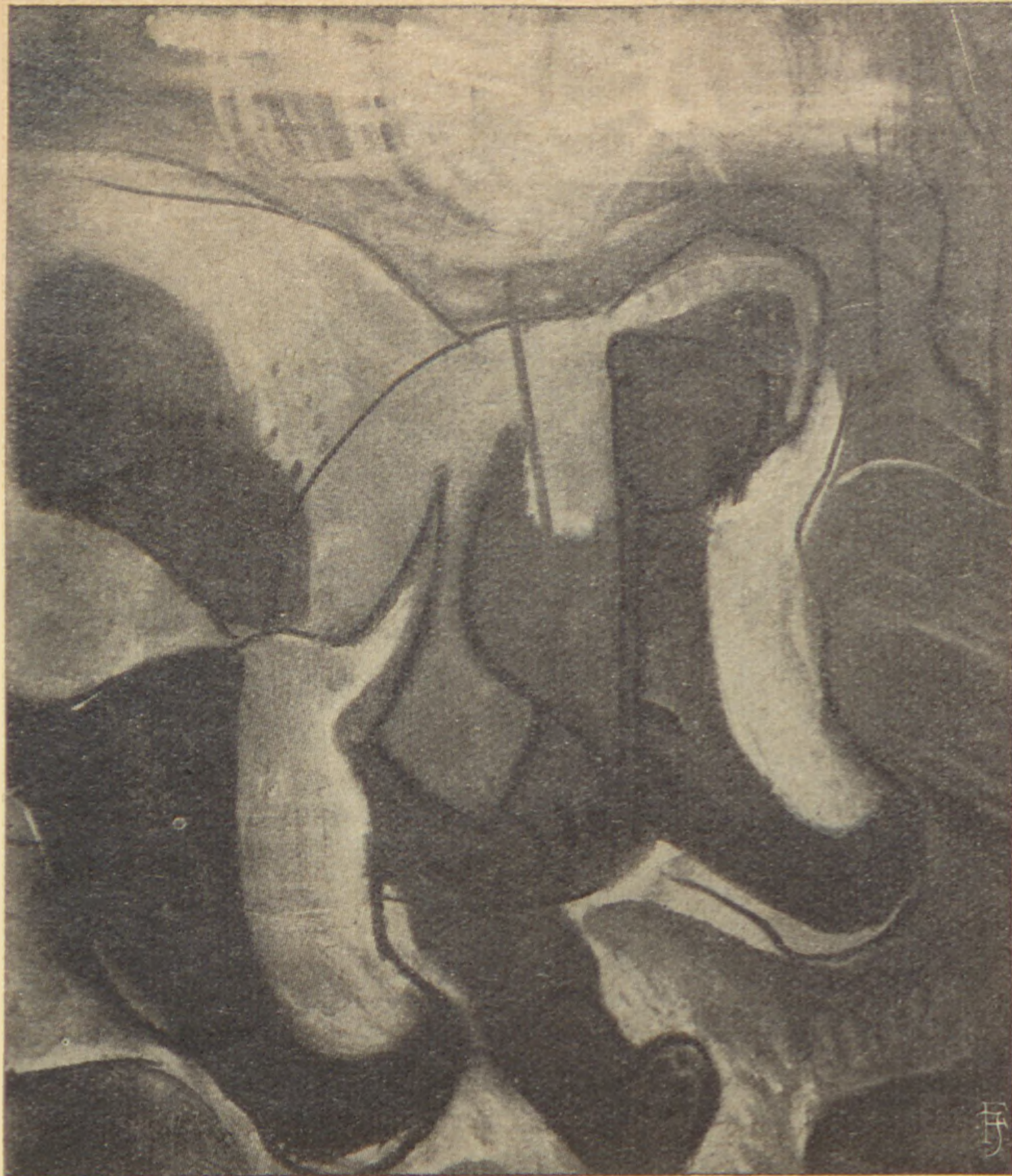
— Bűdös zsidó, rongyos zsidó szajha, ezért csináltam belőled úriasszonyt?...

Rémes volt. Ivott és verekedett. Nem használt, ha angyalian szelíd voltam, az se, ha otthon ültem. Ő nem ülhetett otthon. El akartam hagyni. Könyörgött, maradjak, jó lesz, nem iszik többet, áthelyezteti magát. Lekerültünk Boszniába. Aztán bejártuk Romániát, Erdélyt. A forradalmak itt értek, ezen a vidéken. Nem mentünk haza. Féltünk a régi élet folytatásától s ha úgyis újat kell kezdeni, kezdjük itt. Pénzünk volt. Nem kérdeztem soha az uramat, honnan. Volt. És éltünk. Aztán, hogy fogytán volt a pénz. próbálkozott üzletekkel. Seftelt, így mondta. Veszített. És szidott engem:

— Nem segítsz, a seftes öregapádat!

... Az öregapám... Úgy hívják még otthon, az Avasalján, kapunak azt a négy kifelé utcát? Valami kapunak hívták, ahol nagyapám lakott, hajnaltól könyvek fölé görbedt és szégyelte, hogy fizetést kap a rabbiságért... Az öregapám...

— Csúszunk lefelé és égtünk együtt, mert életnek az nem volt nevezhető. Albérletben laktunk. Nem



Reichenenthal: *Munka. Arbeit*

volt a szobánkban semmi, amit magunkénak mondhattunk. Egyszer kicsúszott a számon:

— Jó, hogy nincs gyerekünk.

— Jó, ugy-e, szabad vagy, mehetsz, ugy-e, jó volna, ha nem is élnék már, megölnél?

Fenyegetett, megöl engem és magát. Kért, haljunk meg együtt... Egyszer olvastam egy regényben Tonuzóbáról, az ősmagyar pogány vezérről, betemeték lovastól és a felesége mellé állt; míg szórták a földet kettőjükre, átölekeztek és együtt a halálba... A Tonuzóba felesége hitt... Hitt az urában legalább.

Akkoriban már nem dühögtem vele versenyt. Fásult lettem. S ha ezzel hozakodott elő, hidegen csak annyit mondtam:

— Aki élhetetlen, ne éljen, igazad van.

... Nem, higgye el, higgye el, asszonyom, nem tettem semmit és nem mondtam semmi mást, se többet. Mért kínoztak hónapokon át? Mért bántottak? Azt mondták a csendőrök: alamuszi bestia, szimulál. Mert akkor reggel...

... tudja, mi az: nincs miért felkelni? Nincs munka, nincs foglalkozás, nincs mivel tüzet rakni, nincs mit főzni reggelire, nincs hova menni munkáért, kenyérért...

Üres kosárral, üres gyomorral, üres erszénnyel kószáltam a piacon. Munkát sem kaptam; kinek keltem én? A kezemre néztek csak: ettől a kéztől nem lehet jó mosást, takarítást várni. Óraadás? Olaszul itt mindenki tudott, németül nem akart senki. Lecsúsztuk, mondom... És dühösen rontottam be az ajtón s hogy nem láttam őt, bezártam az ajtót dühösen, — magamra, — azt hittem és örült sírással vágtam magam a székre, sírtam és ordítottam, a hajam téptem kínomban. Aztán, — mégis elhallgattam. Hol

lehet? Körülnéztem, az ablakhoz akartam menni, — a sarokban, — a fogas, — olyan öreg magas állvány — a fal felől függött, — nem a ruhája, — nem az üres ruhája... Letéptem onnan, letéptem a ruhát róla, dörzsöltem, kértem, sírtam, könnyörögtem, ne tréfáljon, marcangoltam, téptem, haraptam, ne kínozzon, éledjen fel!

Akkor rámeredtem. Hiába? Hiába minden? Féltem. Elhúzódtam. A sarokba bújtam. A fogas mögé. A fal felé fordultam. Ott kuporogtam. Nem tudom meddig. Hallottam én, hogy kopognak. Hogy dörömbölnek. Döngetik az ajtót. Érthetetlen, hogyan tudtam később mégis mozdulni. Azt mondják, hetekig nem szóltam. Én azon csodálkozom, hogy tudok még szólni. És élek. Pedig... aki élhetetlen, mért él az? Mondja, mondja, asszonyom, miért?"

... Kivonta karját a karomból, mondhatatlan szomorúsággal nézett rám. Kezem a kezére tettem:

— Isten akarata, nyugodjék meg, Isten kezében vagyunk...

— Én kiestem onnan, úgy rémlik, régen elveszítettük egymást szem elől. És hiába keresem Őt...

Eltűnt egy homályos uccasarkon, köszönés nélkül, ahogy belém akadt. Nyugtalanul aludtam. Hánykolódtam, Isten kezében? Reggel magamra kényszerített lassúsággal öltöztem. Nem és nem akartam azzal az asszonnal törődni. Elhatároztam, nem megyek többé felé se. Elutazom.

Ebéd után a panzió háziasszonya jött az asztalomhoz:

— Ismerte, asszonyom, azt a fura kis boltot a parkban?

— Jó Isten! Mi történt? Megh...?

— Szegény. Ne kérjük, hogyan és miért? Holnap temetjük; a férjem elintézte mindent.

— Hiszen kitért! Ő mondta...

— Á! Zsidó volt. Idejárt imádkozni közénk. Különben nincs felvéve egyik egyházközségbe sem és a hatósági iratokban itt nincs soha feltüntetve, kinek milyen a vallása. Mi tudjuk, hogy zsidó volt. A mi halottunk. Életében is mi vettük át a biróságtól. Nem tudták megállapítani, hogy ő ölte-e meg az urát s azt sem, hogy beszámítható-e. Idevetették nekünk. Arra a kis boltra úgy összegyűjtöttük a pénzt, itteni zsidók. És az igazat megvallva... vásárolni is csak mi mentünk oda. A holmit aztán ott felejtettük.

... Lemosták jó lelkek, ősi rítus szerint; felöltöztették mosatlan fehér gyolcsokba. A főköttő soha tán szebb, nemesebb arcot nem fogott keretbe. Nincs ott külön zsidó temető. A közös temetőbe adtuk át közös földanyánknak. Pap nem volt a temetésen. Én, úgy magamban, sommáztam az életét:

— Nyugodj, jó lélek, jámbor lélek, ki megtértél a te Istenedhez, mindnyájunk teremtőjéhez. Tudod-e már, hogy nem veszítettétek el egymást, csak te, boldogtalan testvér, te veszítetted el magad, nem most, — már régen, — talán már homályos ifjúkorodban, mikor rossz vasútra tetted árva cókódodat. Tudod-e már, hogy nem istent kerested a templomokban, elveszített magadat kerested! Jámbor lélek, nyugszol-e már, testvérem?

# LAKATOS LÁSZLÓ: FREUD KÖRÜL

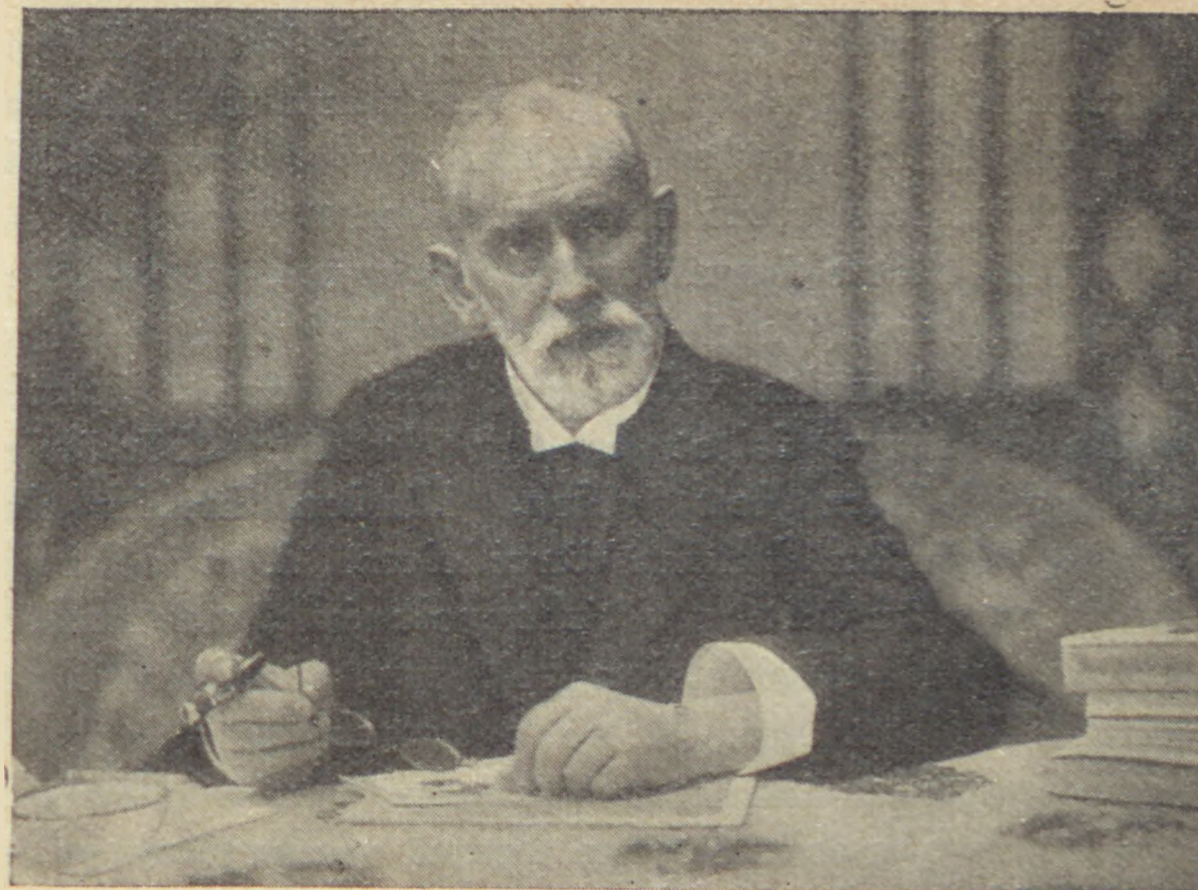
Mostanában ünnepelte gyémántlakodalmát az étellel Freud Zsigmond, akinek dicsősége összetevődik, mint egyébként a legtöbb hírnév, megértésből és félreismertségből, elismerésből és támadásból. Minden rendkívüli ember, sőt talán minden rendkívüli cselekedet körül is kialakul az ellenségeskedés, a belemagyarázkodás, a rosszhiszeműség. Minden új igazság a tagadással, a gúnnyal, nem ritkán a hamisítással való viaskodásból születik meg. Ezt az utat nagyon is megismerte Freud, a pszichoanalízis föltalálója, ez a páratlan erejű szellem, aki — saját maga jelölte ki ezt a pozíciót magának — a pszichológia terén ugyanazt jelenti, amit Copernicus a kozmológia és Darwin a biológia területén. Freud a tudatalattiság egész birodalmát fölásta, megfejtette az álmot, a tévedéseket, az elszólásokat, a botlásokat hieroglifjeit, földerítette a gyermekek (és ezzel parallel a primitív népek) idegéletét és annak nyomán hiedelmek eredetét magyarázta meg (Totem és Tabu) lélegzetelállító bátorsággal és a tudományos gondolkodásnak egy semmitől vissza nem riadó végső következetességével. A nagy bécsi zsidó tudós, ha évszázadok előtt születik, máglyán végzi. Így sem tudta elkerülni, hogy műveit rá akarták helyezni a gyalázkodás máglyáira, eszméit belevetni a tagadás tüzébe.

\*

Mint kortársai közül senkisé, Freud annyira megváltoztatta az emberi gondolkodást, amelynek számára végtelen síkokat, új szűz területeket fedezett föl. Nem túlozunk, amikor azt mondjuk, hogy a mai időkre és a mai emberekre való befolyása van akkora, mint — nagy szó — akár az új technikai bravúrok bármelyikéé. (Ő is végzett sztratoszféra-röpüléseket — és mennyit — a szellem birodalmában.) Átalakította a mai gondolkodást, befolyása, ezé a tudósé, döntő a művészi alkotás terén. Ahogyan Darwin óta lehetetlen volna állatmeséket írni az Aesopus, a Phaedrus, a La Fontaine módjára, úgy ma, a freudizmus óta lehetetlen egy regényt megkomponálni úgy, ahogyan azt megírták volna a pszichológiai tudás korábbi — Freud előtti — korszakaiban. Új fogalmakat teremtett, új gondolati egységeket, új szavakat, új terminológiát. Tudása és géniusza bevonult az orvostudomány határain messze túl a napi életbe. Freud mindenkinek adott. Ma mindenkiben van valami Freudból, még abban is, aki soha egy művét el nem olvasta, ahogyan Voltaire és Rousseau öntudatlanul is benne éltek a XVIII. századbeli ember gondolkozásában. Minden nagy és új szellem atmoszférát teremt maga körül, minden új szellemi érték bevonul a köztudatba.

\*

Freud tudatosan, hangsúlyosan vallja magát zsidónak. A zsidóság az ő számára nem születési és származási véletlen, hanem lelki élmény. Freud zsidó. És aki élesebb szemmel tud olvasni, az — még ha Freud



*Sigmund Freud arcképe*

nem is nyilatkozott volna róla — könnyen ráeszmélne Freud műveiből a Freud zsidó voltára.

Mik ezek a zsidó komponensek Freud oeuvrejében?

Mindenekelőtt az igazság bátor és fanatikus kutatása, egy az igazságszeretetével való áldozatos, valóban prófétai megszállottság, gondolkodásának ótestamentumi keménysége. Zsidó benne gondolkodásának moralitása. És amikor ezt írjuk, éppenséggel nem a morál szó közhelyszerű jelentőségére gondolunk, hanem a gondolkodás belső erkölcsére, az írás emberének arra a szinte Spinozaszerű aszkézisére, amely egyrészt rákényszeríti őt arra, hogy ha egy igazságot fölfedezett, azt közölje is, beleharsogja a világba, másrészt ugyanakkor és ugyanebből a belső törvényből következően képtelenné teszi őt arra, hogy azt az igazságot ki ne mondja, vagy mást mondjon, mint amit ő igazságnak hisz. Kimondani az igazat. Mindig kimondani...

\*

Freud legjellemzőbb, legfreudibb vonása az analízis. A kutatás, a vizsgálódás, a bíráló szelleme. Ez is egy nagyon zsidó karakterisztikon. És Freud ebben a szellemi (és erkölcsi) diszpozíciójában igen sok, nagyon illusztris zsidó előfutárra, szellemi ősrre hivatkozhatik a történelmi és a társadalmi kutatás és a morálfilozófia terén.

Miért analitikus a zsidó szellem? Miért vizsgálódó, kutató, bíráló? A felelet kézenfekvő. A zsidó bíráló anyja a diaspora volt, apja az a sok nyomasztó életkörülmény, amellyel a zsidónak tizennyolc évszázadig, egészen a felvilágosultság elterjedéséig, az encyclopedistákig és a nagy francia forradalomig megküzdenie kellett. Elnyomatások és igazságtalanságok mázsányi, az akkori társadalomba hagyományosan beidegződött súlya alatt élt a zsidó, aki akarva nem akarva is önkéntelenül vizsgálódni kezdett. Kérdezni? Jól van ez így? Miért van ez így? Igazságos ez,

emberies, helyénvaló? Minden elnyomott, ha csak nem akar lelkiileg is elveszni, önmagában is elpusztulni — kérdezni kezd. Ez a kérdés, ez a kutatás az elnyomott emberben az önfenntartási ösztön. Ha nem kérdezne, ha nem kutatna, azonosítaná magát elnyomójával, belül igazolná őt, lelkiileg magát végezné ki. Ha a középkori zsidó nem kételkedett volna abban a világban, illetve igazságosságában annak a világnak, amely őt bezárta a ghettóba, akkor igazolta volna azt a világot, igazolta volna a ghettó láncait, igazolta volna a sárga foltot és így önmaga börtönőre, önmaga hóhéra lett volna. Minden kritika életösztön, minden kritika önvédelem. A zsidóban a gúnyt és a szatírákat az a tizenhét század termelte ki, amely alatt kénytelen volt egy, a polgári életen kívül élő életet élni. Heine, a legszebb és a legművészebb igazolása ennek a tételnek, egy mindenkorra szóló tanulság és ezért van Freud oeuvejének is egy tagadhatatlanul zsidó formátuma.

\*

Még egy Freud, aki olyan nagy eredményeket ért el a szellemi vizsgálódás egyetemes területén, akinek opusa kinőtt egy orvos rendelőszobájából, mégis az ideggyógyászatot kezdte. Kutatta a neurózisok és a pszichózisok okait, azokat a lelki bántalmakat és tudati zavarokat, amelyeket elnyomott, ki nem élt, meg nem torolt élmények váltanak ki. Itt is önmagától adódik a freudi műnek a zsidó sorssal való legszervezebb kapcsolata. A sok százados ghettóélet, a levegőtlen összezsúfoltság, egy tizenhét századon át hermetikus és így természetellenesen megmerevedett gondolkodás, természetesen hogy mélyen befolyásolta a zsidóság idegéletét. És természetes, hogy ez a tudatalatti örökség nem pillanat alatt múlt el a felvilágosodás és felszabadulás korszakában. Innen az a félszegség, amellyel a zsidó kilépett a polgári életbe, innen bizonyos atavisztikus beidegzettségek és komplexumok. Egy nép idegén sem játszott annyit a történelem, mint a zsidóknak és csak nagyon természetes, hogy egy népben sem váltott ki annyi pszichózist, mint a zsidóban. És éppen olyan természetes (a gyógyító szérum mindig oly közel van a toxinhoz), hogy zsidó tudós volt az, aki legmélyebben szállt le a pszichózisok földalattiságába és kutatta fel emberi okait azoknak a gátlásoknak, amelyek legélesebben zsidók pszichikai életében jelentkeztek.

\*

A lelkiileg nyomottakon akart segíteni ez a nagy orvos. Fajtájának történelmi öröksége hozta őt a bajok legközelebbe, amelyeket földerítvén, hasznát és áldást hozott mindenkire. Freud mindenkire akart segíteni, Freud mindenkinek jót akart, amikor kielemezte azokat a bajokat, amelyeket legélesebben és leghangsúlyozottabban egy zsidó sors mutatott meg. Mindenkire akart segíteni. Minden embernek jót akart. És ez az ő bátor és tudós kutató munkájának legszebb igazolása és legemberibb támasztéka. Tudós művének igazi moralitása.

DR. HEVESI FERENC:

## A HITVÉDELMI SZÖVETSÉGRŐL

Kételkedés, fejcsóválás fogadta. Bizalmatlanság, szkepszisz kísérte alakulását. És ime, ma: hatalmas mozgalom, mely mögött a történelem erői buzognak.

Beláttuk: az erők koncentrálására van szükség! Beláttuk: szükség van minden jóérezsű hittestvér megfeszített munkájára!

Mást nem is kértünk, pénzt, anyagi áldozatot nem kívántunk. Munkát, munkát a zsidóságért — ezt követeltük mindenkitől.

És ime, ma együtt van a hatalmas tábor. Hitéleti szakosztályunkban bölcs vezetés alatt lelkes nők és férfiak küzdenek a hitelhagyás és vallási közöny ellen. Három otthonban foglalkozunk a középiskolai ifjúság ügyeivel; megalkottuk a középiskolások kongregációit, meg fogjuk alkotni a *Barmicváki Szövetségét*. Péntek esti gyertyaakciónk és rituális főzőtanfolyamaink léte-sülőben vannak.

Péntek estéken Írásmagyarázatainkra tömegesen jönnek azok, kik a téli hónapokban a korai est miatt munkahelyeiket el nem tudják hagyni e nehéz és szomorú időszakon. De este ott vannak ők a későbbi szentírásmagyarázaton, a második ájtatosságon. Milyen szent hangulat uralkodik ottan. Férfiak, nők ifjak, leányok, hivatalnokok, kereskedők, munkások, segédek, tanoncok eljönnek, hogy szombat gyönyörűségében részesüljenek és az életharcra fegyverük legyen az áhítatból fakadó erő és tiszta erkölcs.

Talmudi előadásainkon, minden kedden és csütörtökön, a mincha után, minden szerdán fél 6 órakor, ott látjuk a művelt zsidóság kiváló reprezentánsait, kik érdeklődéssel és megértéssel hallgatják a nagytudású előadók fejtegetéseit. Mondhatatlan jelentősége van minden egyes elhangzott szónak, mert az ősi erkölcsön épült csodálatos jogrendszer minden tétele olyan, mint egy fényszóró villanása, mely ösvényt világít a mai élet kúsza sötétjében.

A MINOSZ ápolónői tanfolyamaira hitoktatókat küldünk, hogy a betegeket és gyermekeket gondozó nők misszionáriusai legyenek szent hitünknek.

Irodalmi szakosztályunk ankéteket rendez felekezeti napunk égető napi problémáiról. Ezrével tódul egy egészen új közönség, főképpen a 30—40 év közötti intelligencia az előadásokra. Az *antiszemitizmus*, a *kitérés*, a *vegyes házasság* problémái, a *zsidóság heroikus élelátása és történelmi magatartása* képezték az ankétek tárgyát. A további sorozatok mind *sajgó létkérdéseinkről* fognak szólni és előadásaink közönsége fokozatosan erősödik meg hitében és önérzetében. És ezzel nemcsak felkeltjük a hittestvérek komoly érdeklődését e problémák iránt, de nagyon eredményes felvilágosító, tanító és nevelő munkát is fejtünk ki. Az ankétek tartalmát kiadjuk füzetes alakban önköltségi áron alul, 20 filléres áron, ezzel is széles körben terjesztve hitünk igazságait.

Tervbe vettük a zsidóság *szabad egyetemének létesítését*; a hitoktatói kar lelkes elhatározással továbbképző tanfolyamot létesít a *zsidó apologetika* számára.

Vidékre is rövidesen kiszállunk és megszervezzük ott is Szövetségünket.

Az orvostudományi szakosztály társadalmilag tömöríti a zsidó orvosokat. Nagyértékű ülésein az orvostudomány szempontjából foglalkozik egyes határkérdésekben a zsidóság problémáival. Létesíti a Szülők Iskoláját, helyes, egészséges, zsidó nevelési program keresztülvitele céljából.

Ugyanígy foglalkoznak saját kérdéseikkel a jogtudományi, nemzetgazdasági, szociális szakosztályok.

Társaséleti szakosztályunk a baráti és társadalmi szolidaritás jegyében fejt ki működést, a megvalósulás felé közeledik legfontosabb programja: klubélet keretében tömörítve a zsidóság egyes köreit, *zsidó közszellemet* teremteni.

Ifjúsági szakosztályunk irányítani kívánja az egyetemi ifjúság szervezeteit, egyúttal szószólója érdekeiknek. Sikeresen járt el az egyetemek dekanátusain a bejelentett verekedések megakadályozása érdekében. Frontharcos szakosztályunk a hadviselteket tömöríti és köztük végez fontos kulturális, vallásos miszsiót. Tagjaink száma napról napra szaporodik. A frontharcosok több mint 3000 embert tömörítenek ma, a többi szakosztályokban is kb. ugyanannyian vesznek részt. Ankétjainkat, írásmagyarázatainkat eddig kb. 5000 ember látogatta.

Hála és köszönet kiváló előadóinknak és munkatársainknak, kik lelkesen, önzetlenül dolgoznak a zsidóság ügyéért. Aktíve résztvesz munkáinkban több mint kétszáz hittestvérünk, a zsidóság legjobbjai közül. Reményünk, hogy mozgalmunk egyre szélesedni fog és munkásságunk új zsidó generációt fog előidézni.

## Peterdi Andor: Falusi temető

*A sírkövek hajlongnak, dülnek,  
A horpadt hantokon csücsülnek,  
A sok vihar s a szálló évek  
Rájuk is barázdákat véstek.*

*Fakulnak, kopnak az írások  
Hol nyugszik Izsák és hol Jákob?  
Az unokák már nem találják:  
Törzsökük fáját, síri ágyát.*

*S fölöttük zúg a szél, az élet,  
Harsog a víg pacsirta ének,  
S lent nyugalommal eggyéválva:  
Várnak bizony a Messiásra.*

*Szemük pora Keletre bámul,  
Kilátnak ők az éjszakából  
S a napcsillag hajnali égen,  
Üdvözli őket halkán, szépen,  
S fényben fűröszte meg minden hantot,  
Nem keres osztályt, rendet, rangot,  
Egy törzs a föld s egy tűz az élet:  
A kis falusi temetőben  
Az Istenemmel szembenézek.*

Hacki Zoltán: *A pozsonyi régi zsidó temető  
Der alte Pressburger Friedhof  
(A Nemzeti Szalon legutóbbi kiállításából)*

## NYILT SZÓ SZENVEDŐ DIÁKJAINKÉRT.

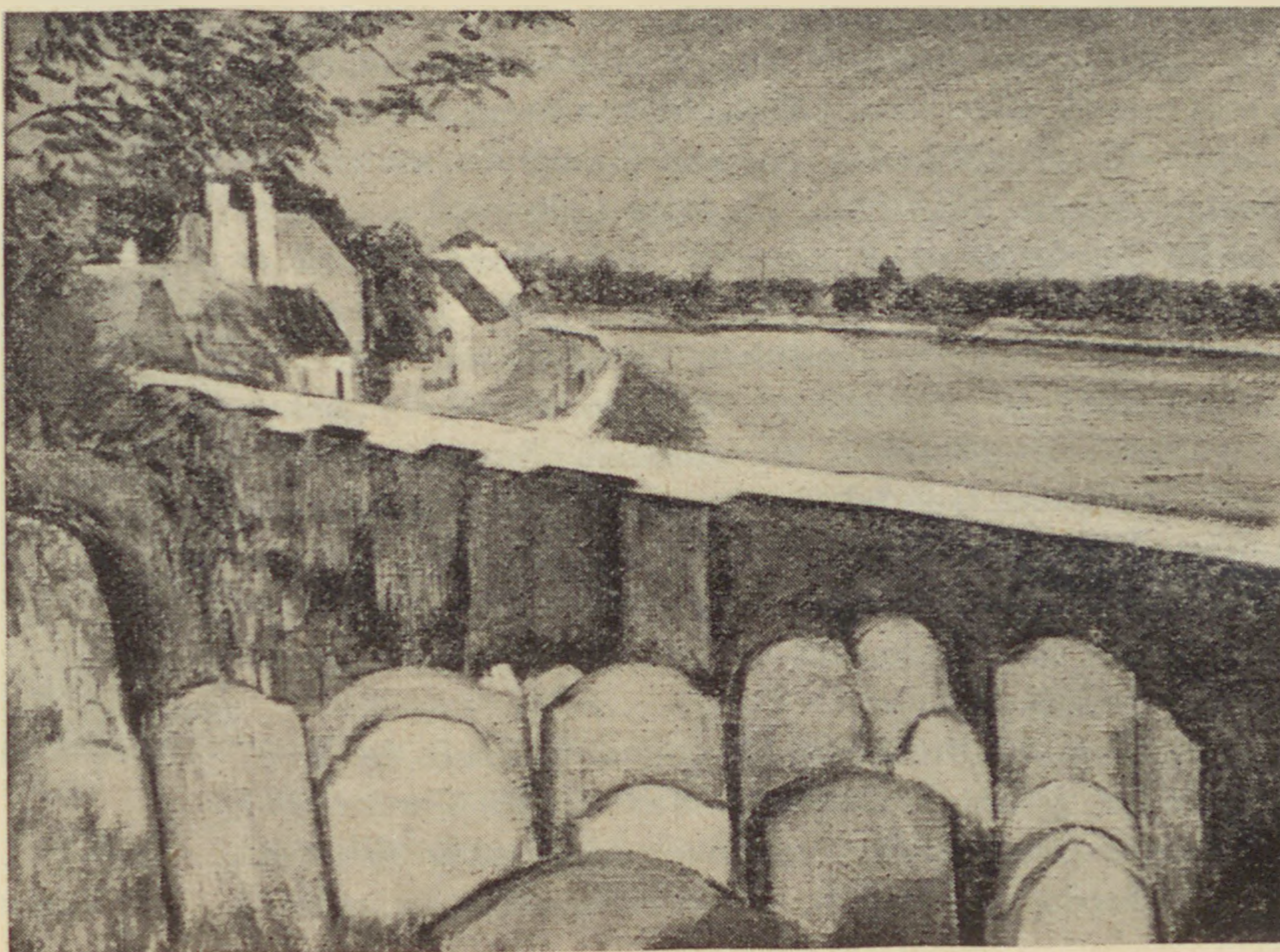
Nyilt szóval fordulok a zsidósághoz. *Az akció, mely a numerus clausus áldozatainak megmentésén munkálkodik* s melynek gondjait magamra vállaltam, válságos helyzetben van. Semmi alaptökénk, alapítványunk nincs. *S ha gyorsan segílyt nem kapunk, fiaink százai maradnak támogatás nélkül és pedig tél idején, külföldi egyetemi városokban, ahol senki sem segít rajtuk és ahol már tanulmányaik mellett zsákhordást, vagy más napszám-munkákat sem vállalhatnak, mert idegen munkát nem kaphatnak.* Az ő elpusztulásuk a mi főiskolai képzettségű értelmességünk jövőjének megszüntét s a magyar zsidóság erkölcsi bukását jelentené, nem is szólva a kimondhatatlan csapásról, mely a családok százait sújtaná. A kérdés, melyet ez ügy fölvet, az: feladja-e szellemi és erkölcsi pozícióját a magyar zsidóság, belenyugszik-e fiai pusztulásába, — vagy pedig a mostoha gazdasági viszonyok dacára mentésre siet-e? Én magam, bármennyi is az akcióból eredő elnöki munkám, személyesen is eljárók, ahová csak eljutni tudok, de erőmet fölülmúló munka volna mindenüvé mennem. Ezért közlöm e sorokat, jelentkezzenek azok a hölgyek és urak, akik a zsidóságtól a veszedelmet elhárítani kívánják. Mivel tudom, hogy elfoglaltságuk miatt akárhányszor nem fáradozhatnak utánjárással, arra kérem, hívjanak fel telefonon engemet (*telefon: 578-72*) s én azonnal intézkedem, hogy címükre postai befizetőlap küldessék.

Az egész zsidósághoz fordulok, mert bujdosó diákjaink a zsidóság ügyéért szenvednek. Még külön intézem a kérést azokhoz, akik maguk éltek át egyetemi éveket s mint orvosok, ügyvédek, mérnökök stb. helyezkedtek el s akiket különös mértékben érinthet a nagy kérdés, mi lesz kultúránk jövőjével s a jövő nemzedékkel?

Erős hittel hiszem, hogy nyilt szavamnak meglesz a hatása és sikerül szenvedő fiaink részére az esedékes segílyt mielőbb előteremtenünk.

Schlesinger János,

a Központi Zsidó Diáksegítő Bizottság ügyv. elnöke



## FEHÉR ARTHUR: TIZ ÉV...



Nem annyira hiúságból, mint inkább azért, ha egyszer megöregszem, az őszi hidegben elővehessem azokat a melegítő dokumentumokat, melyek a forró művészi estékre visszaemlékeztetnek — mindig kivágom az ujságokból a rólam írt kritikákat — csak a jókat — és beragasztom egy nagy könyvbe. Valahogy a kezembe került a napokban e könyv és valahogy hirtelen rámneheztedek az évek s elkezdtem visszafelé lapozni „*életem könyvében*“. Mert a művészek egyetlen éltető eleme van: a taps, a siker. Ennek és ebből él.

Első lapon mindjárt egy hatalmas cikk, melynek sokatmondó címe van: „Külföldön viszem diadalra...“ Önkéntelenül kérdezem magamtól, mit és miért kell nekem éppen külföldön diadalra vinnem?... Erre rögtön feleletet ad a második cikk címe: „*Petőfi és a héber költők, meg a cenzúra...*“

Persze, persze, gondolom magamban, volt idő, mikor kedves „*kollégáim*“, pestiesen szólva „bemószereztek“ az illetékes tényezőknél, hogy „veszélyesen“ szavalok. Gondolták, így talán megszabadulnak tőlem. Nem sikerült. Szószólóim akadtak úgy a társadalomban, mint a sajtóban, mely magáévá tette ügyemet s az igazság kiderülvén, én még mindig szavalok — 120 évig.

Ezek az említett cikkek éppen a „*Mult és Jövő*“ számaiban jelentek meg. *A Mult és Jövő mint első harcolt értem, küzdött velem és verekedett miattam.* Soh'se fogom elfelejteni, de nem is akarom, mint a

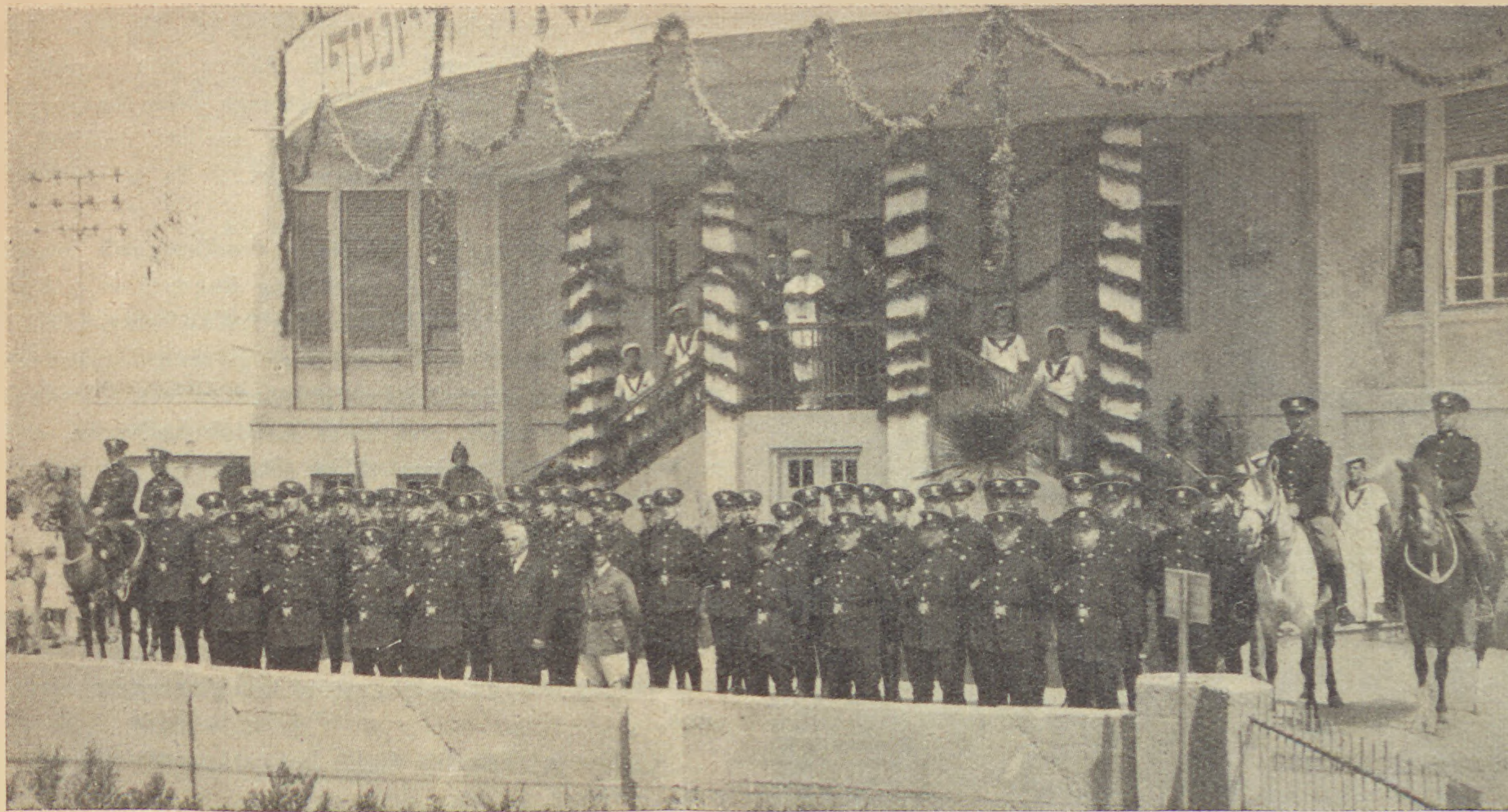
gyenge jellemvonású emberek, akik a jót hamar „elfelejtik“.

Tovább lapozom a könyvet: „*Fehér Artur, a nagy zsidó művész...*“ c. cikk, mely arról szól, hogy már mint én, nem ijedtem meg attól, hogy a zsidó költőket és írókat megszólaltattam. Hát kérdem tisztelettel, miért kellett azért megijedni? Hát megesküszöm rá, hogy egy zsidó is tud úgy költeni, mint akárki fia, ha nem jobban. Soh'se felejttem el azokat a forró sikerű irodalmi estélyeket, melyet *Patai József* barátom társaságában éltem át. A vidékről érkezett sok meghívásnak alig tudtunk eleget tenni. Végigjártuk kicsiny országunkat keresztül-kasul. Patai ismertette a régi és új zsidó költőket, a héber irodalom klasszikusait, én meg elszavaltam a verseket és így eleven illusztrációt adtam a költő előadásának.

Határon túlra hívtak bennünket, mi elmentünk. Mindig és mindenütt megindító volt a lelkesedés és ünneplés. Taps, elismerés és magasztaló kritika a lapokban valláskülönbség nélkül. Így ismerték meg a héber poézist a legszélesebb körökben. Úttörő munka volt... Könyvemnek egyik lapján olvasom: Oroszáján egymás mellett ült a katolikus főtisztelendő, a rabbi és a nagytiszteletes úr. Egyforma ihlettel hallgatták az előadást és szavalatot. Versenyeztek a tapsban, a kedvességben. Pedig az úgynevezett antiszemita korszak járta ekkorában. Művészetet és irodalmat jöttek hallgatni. A művészetben egybeforrtak. Így is van helyén. A művészetben nincs és nem is szabad, hogy politika legyen. A művész *mindenkié*. A művészetet nem szabad kisajátítani. Régi igazság, mit a saját hőriömön tanultam meg. A művészzel lehet leginkább közelebb hozni egymáshoz a lelkeket. Zsidók és nem zsidók kitörő tapsaira kellett Bársony Dórának annyi helyen sokszor háromszor-négyyszer is megismételnie az oly gyorsan népszerűvé vált Patai—Dienzl-dalt: „*Sulamit, látod a lángot?...*“ És a közönség már szinte vele énekelte és a „*Cion ormán, az olajfák hegyén*“ nagy emberi szimbolumot látott... Az Ébredők Egyesületének ügyésze sirt a legjobban Kiss Arnold Fohászánál, Patai József Zsoltáránál, Emőd Tamás „Három halott“-jánál vagy később Szabolcsi Lajos Jiszgadaljánál. A héber költőket, a középkoriakat és a mai szentföldieket, Bialikig és Hameiriig, a helyi katolikus sőt ébredő sajtó époly melegen méltatta, mint más klasszikusok műveit... Egy új művészeti emancipációért vívott sikeres harc volt minden ilyen Patai—Fehér est...

Lapozom tovább a könyvet és... De abba hagyom! Először, mert még — és ez a legfontosabb — sokat kell oda beragasztanom a *Mult és Jövő*, az *Egyenlőség*, *Zsidó Szemle*, *Országos Egyetértés* és más lapok cikkei és kritikái után. Másodsor, ráérek még kérődni a multon, mikor a jövő izgat! Mert izgat. Megismertetni külföldön is a mi nagy zsidó költőinket. Csak el ne csüggedjek. Mert könnyen csüggedek, ha — bántanak. Hogy mondja Ady:

Tele szívem békével... Mindenkit kérek,  
Túllátok a földi rácson, Ne, ne, ne bántson.



*Méir Dizengoff telavivi polgármester jubileumán tiszteleg a városi héber rendőrség  
Die Polizei von Tel-Awiw feiert den Bürgermeister Meir Dizengoff*

## KRÉMER MÓRIC (TEL-AVIV): AMIÓTA A MAGYAR TURISTÁK ELMENTEK...

Már több mint féléve, hogy itt voltak. Alig pár hónapja csak és mennyi minden történt ezalatt, amit elfelejteni nem lehet. A mi dédelgetett ifjú városunk történetéről van szó, Tel-Avivról, „*Ir pelaoth*“, „Csodák városa“ a címe annak az albumnak, amelyet Dizengoff polgármester a Patai-társaságnak emlékül átadott. Csak legyen hozzávaló szem és szív, hogy a csudákat meglássa és megérezze. Már hét éve lakosa vagyok e városnak és mégis nap-nap után felhökkennek és elgondolkozom sok minden, amit másutt e kerek földön elképzelni sem lehet.



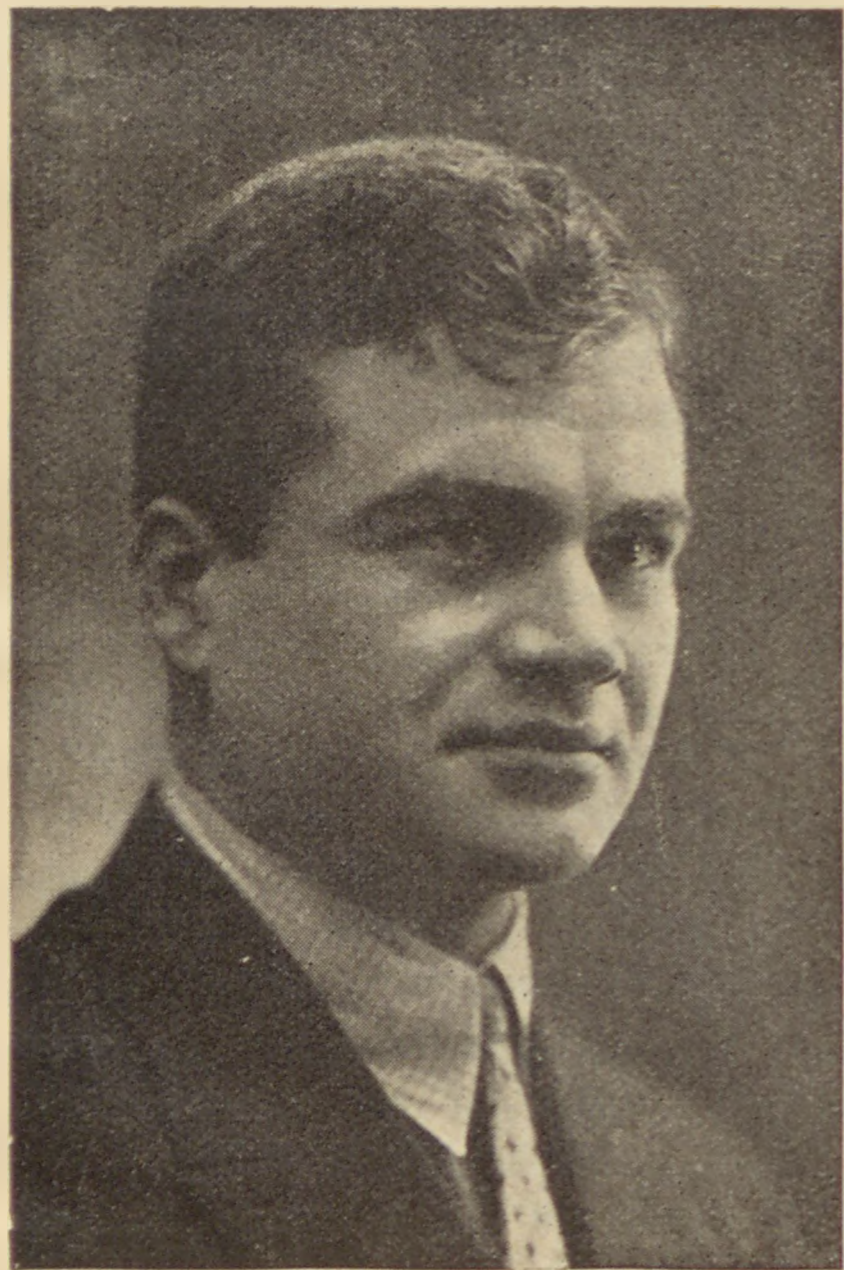
*Tel-Aviv első tíz héber rendőre  
A 10 éves jubileum alkalmából készült felvétel  
Die ersten Polizisten von Tel-Awiw*

Pár nappal ezelőtt népszámlálás volt. Nekünk ez igazán nem volt fontos; mi úgyis tudjuk, hogy még nagyon kevesen vagyunk. Vannak saját statisztikai apparátusaink, amelyeknek adatai nekünk a legmegbízhatóbbak. Ismerjük a lehetőségeket és azokat számban hozzávetőlegesen bármelyik órában ki is tudjuk fejezni. Nem kell ehhez nekünk semilyen állami szerv, amelyhez, sajnos, a bizalmunk mindig kétséges. Meg is indult a harc *Jabotinskyék* részéről a „mifkád“ ellen azzal a jelszóval, hogy a népszámlálás nem tudományos, hanem politikai lesz, tehát szabotálni kell. És valóban sokan vonakodtak a pókédnak (számlálónak) a szükséges adatokat bemondani. Mégis: *Tel-Avivnak a hivatalosan kiadott adatok szerint több mint 46.000 lakosa van.* Ha hozzávesszük azokat, akik nem számláltattak és még egynéhány környező sechunát, úgy hátran mondhatjuk, hogy *Tel-Avivnak már 50.000 lakosa van.* Nagyon szép szám és most már csak egy ambíciója van a mi drága Dizengoffunknak, hogy a várost 100.000-re fejlessze. Ezt remélhetőleg egynéhány év alatt el is érjük. Mert minden jel erre mutat, ha az angol fonttulajdonosok emiatt idegeskednek is. A font hirtelen zuhant, a telkek ára ugyanilyen arányban emelkedik, a pénz iránt megingott a bizalom, tehát építkezni kell. Éppen ma olvashatjuk az ujságban, hogy *a mult hónapban kétszerakkora területre kértek építkezési engedélyt, mint a mult évi októberben.* A bevándorló tőkéseknek eddig ezer fontot kellett felmutatni, most már csak ötszázat és ha hozzávesszük a font zuhanását, akkor ez az Anglián kívül élő zsidók számára csupán 350 fontot jelent. Ez aztán



*A Zeppelin Dávid tornya fölött Jeruzsálemben  
Der Zeppelin über dem Davids Turm in Jerusalem*

már nagy dolog. *A középosztályból tömegeket várunk.* És hiszem, hogy jönni fognak. Mert ha itten nehéz is az elhelyezkedés, a gazdasági állapotok türethetők. A belföldi ipar éppen a font esése következtében a mi arányainkhoz képest kitűnően van foglalkoztatva, a kisipar is könnyebben veszi fel a versenyt a külföldről jövő gyári termékekkel. És ha a tel-avivi lishkat haavodah (munka-hivatal) 200 munkanélkülit mutat ki, úgy ezt a mai európai értelemben nem is lehet munkanélküliségnek nevezni. Sőt:



*Elimelech Kupferstein tel-avivi rendőr, aki hivatásának áldozata lett*

sokhelyütt munkáskezekre van szükség. *Kétezer chalucot kértünk a kormánytól és csak 320-ra jött engedély.* Ez volt a kétszínű angol adminisztráció bölcs határozata és amint ma olvasom: a vaad leumi mellett működő zsidó kivándorlási tanács ezt visszaadta... És a karaván halad...

*A polgármesterünk jubilál, a rendőrségünk jubilál.* De örömbe bánat vegyül. A rendőrség ünnepe és a legszebb és legvittebb bajtársuk, *Elimelech Kupferstein*, aki mindig a legkockázatosabb közbiztonsági szolgálatokat választotta és kérte, szerencsétlenség áldozata lett. Mindenki ismerte. A gyerekek, öregek és fiatalok kedvence, a bátor és csinos „Munyi” nincs többé. A magyar turisták, akik itt voltak, szintén ismerték. Ez az a zsidó rendőr, aki az ő Sammáj öccsét, a magyarok drága énekes útítársát várva, elsőnek ment fel a hajóra és mindenkinek segített, amiben csak kellett. Szolgálati ügyben motorbiciklin Jeruzsálemben utazott éjjel egyedül és lezuhant az országútról. Mindnyájan megsirattuk, az egész város, talán az egész kis országunk.

Közben a Zeppelin újabb látogatást tett nálunk. *Zeppelin a Dávid tornya fölött*, egy több mint 3000 éves kultúrtörténet záródik be ezzel a felejthetetlen képpel. A huszadik század eme csodája meghajolt e másik csoda fölött: egy régi kultúrnép testi és lelki feltámadásának színtere fölött. Dr Eckener illő tisztelettel repülte háromszor lassan körül az örök várost.

Mostanában lázas készülődés folyik a pészachi *Makabiádára* és az egyidejűleg megtartandó *tavaszi vásárra*. Sok ezer vendéget várunk és remélem, hogy a magyar zsidók is szép számban fogják magukat képviseltetni. Ó, csak legalább még egy olyan társaságot kérünk, amilyen legutóbb Magyarországból nálunk volt...



*Kupferstein telavivi rendőr temetése  
Begräbnis des seiner Dienstpflicht erlegenen Polizisten  
Elimelech Kupferstein in Tel-Aviv*

# PROF. DONÁTH GYULA: A SZENTFÖLD UJJÁÉPÍTÉSÉNEK ELLENEI BIBLIAI IDŐKBEN ÉS NAPJAINKBAN

— A „PRO PALESZTINA” 1931 DECEMBER 2-IKI ESTJÉN A GOLDMARK-TEREMBEN TARTOTT ELŐADÁS —

És nincs új dolog a nap alatt.  
Koheleth (Prédikátor) 1., 9.

Az évezredek folyamán több kísérlet történt úgy zsidó, mint keresztény részről a Szentföld újjáépítésére, de csak kettő jart nagy sikerrel: *Ezráé* és a *mostani* gyarmatosításé. Ezrat, a papot, az író nemcsak nepe magasztalta és hordta szívében, mert mint vezér, népenek egy részét a babyloni és perzsa fogságból ősi földjére visszavezette és az országot pusztulásából ismét felépítette, de a számkivetésben is nagy tiszteletben állott. Artachsaszta (Artaxerxes Longimanus) perzsa király levelében így szólítja: „Artachsaszta, a királyok királya Ezrának, a papnak, Isten törvénye megírójának.”

Az asszír, babyloniai és méd birodalmak bukása után, a győztes Perzsia trónját Kores (Cyrus) foglalta el. A perzsák a legyőzött népek iránt türelmeséget tanusítottak, meghagyták nekik vallásukat, nyelvüket, szokásaikat és beligazgatásukat. De Cyrus különös pártfogásába vette a zsidókat, kik őt emiatt dicsőítették. Ezra könyvének bevezetése így emlékezik meg róla:

„Kores, perzsa király első évében, hogy az Örökkévaló szava Jirmijah szája által teljesüljön, Kores perzsa király szellemét fölkelte, úgyhogy ez szavát küldte egész birodalmán át és írásba is foglalta, mondván: *Így szól Kores, Perzsia királya. A föld minden királyságát nekem adta az Örökkévaló, az egek Istene és Ő emlékeztetett engem, hogy fölépítem házát Jerusalajimban, mely Jehudahban van. Aki köztetek az egész népből óhajtja, legyen Isten vele és menjen Jerusalajimba, mely Jehudahban van és építse az Örökkévaló, Jiszrael Istenének házát. És mindenki, aki azokon a helyeken marad, ahol most tartózkodik, segítse felmenő testvéreit ezüsttel, arannyal, vagyonnal, jószággal és önkéntes adománnyal Isten háza számára Jerusalajimban.*” (I. 1—4. r.)

Kétségtől e nagylelkű elhatározásnál hatalompolitikai indokok is játszottak közre, mert Izraelnek, valamint e fölépítési szándéknak ellenei az ő besúgásai, följelentései és rágalmozásai dacára sem Cyrusnál, sem az utána következő uralkodóknál a fölépítést megghiúsítani nem bírták. Kánaán ugyanis ősidőktől fogva a fontos kereskedelmi útvonalon feküdt, mely Elő-Ázsiát Egyiptommal összekötötte. Hiszen már Mózes I. könyvében (37. fej.) említettnek az izmaeliták, midjáni kereskedők, kik tevéiken fűszereket, balzsamot és myrrhát vittek Egyiptomba és kiknek Józsefet fivérei húsz ezüstért rabszolgául eladták. Cyrus és utódai nagy súlyt fektettek arra, hogy ez az Egyiptomba vezető kereskedelmi és stratégiai út egy megbízható, bátor, függetlenségeért harcrakész népnek birtokában legyen, melyet a per-

zsák jó bánásmódjuk és szabadságuk visszaadása által maguknak lekötöztettek. Ezáltal volt lehetséges Egyiptom ismételt meghódítása a perzsa uralkodók által.

Vádaskodások a Szentföld fölépítése ellen különösen Cyrus utódai alatt kezdtek fölhangzani. Híven közlöm ezeket, kihagyva az ismétléseket és a lényegben ide nem tartozókat:

*Ezra IV. (1) — Amidőn Jehudah és Benjamin elleni hallották, hogy a számkivetés fiai építik a szentélyt az Örökkévalónak, Jiszrael Istenének (4). Ekkor az ország népe gyengítette Jehudah népe kezeit és zavarta őket az építésben. (6.) És Ahasveros uralkodása kezdetén vádiratot írtak Jehudah és Jerusalajim lakói ellen. (7.) És Artachsast\*) napjaiban Bislam, Mithredeth, Tavel és többi társaik írtak Artachsastának, Perzsia királyának: (11) Szolgáid vagyunk a folyó\*\*) innenső oldalán és ezen időben: (12) Tudja meg a király, hogy akik tőled hozzánk jöttek Jerusalajimba, azért jöttek, hogy a lázadó és rossz várost fölépítsék, annak falait fölemeljék és alapjait egymással egyesítsék (13). Ha ezen város föl lesz építve és falai ismét fölemeltetnek, akkor nem fogják megfizetni a vámot, az adót és a járandóságot és így károsítani fogják a király jövedelmét (15).*

E följelentés alapján Artaxerxes király csakugyan betiltotta a további építést. De Haggai és Zachariah próféták buzdítottak a továbbépítésre és fellebbeztek Darjaves (Darius) királyhoz, hivatkozva Cyrus parancsára. A továbbépítés erre meg lett engedve. Tatnai, a folyamon inneni kormányzó még segítette őket a király jövedelméből, jószággal, építőanyaggal és élelmiszerekkel. Elleneiket pedig halálbüntetéssel és házaik lerombolásával fenyegette meg.

Nechemiah néhány évvel később csatlakozik Ezra munkájához. Kiváló tulajdonságai lehettek, mert Artaxerxes pohárnokává tette és barátságába fogadta.

Nechemiah I (1) „Nechemiah. Hachaljah fiának szavai: Kislév hónapban, a huszadik esztendőben,\*\*) Susan palotában voltam (2). És jött Chanani, egyike fivéremnek és férfiak Jehudahból és kérdezősködtem a megmaradt zsidókról, kik a fogságból hátramaradtak és Jerusalajimról (3). És szóltak nekem a hátramaradtak, kik megkíméltettek a fogságból: Azok a tartományban nagy bajban és szégyenben vannak. Jerusalajim le van rombolva és kapui tűz által megemésztve (4). És midőn ezen szavakat hallottam, leültem és sírtam, napokig gyászoltam és imádkoztam az egek Istene előtt.” És Nechemiah

\*) Kb. 458-ban a közönséges idősámítás előtt.

\*\*) Jordán.

\*\*) T. i. Artaxerxes uralkodásának.

fohászait, amelyek Izrael tévelygései és bűnei miatt irgalmáért esedeznek és emlékeztetnek az Úr ígére-  
tére, hogy népét ismét össze fogja gyűjteni és neve  
szent helyére vissza fogja vezetni, így végzi (11):  
„Oh, Uram, figyeljen füled szolgád imájára és szol-  
gáid imájára, kik nevedet tiszteletben akarják tar-  
tani, hadd boldoguljon szolgád, részesítsd őt kegyel-  
medben ezen férfiú előtt, mert én a király pohár-  
noka voltam.“ „Niszan hónapban volt, Artachsast  
király uralkodásának huszadik évében. Bor volt  
előttem, felhordtam a bort és adtam a királynak.  
Én azelőtt nem voltam szomorú előtte. A király ek-  
kor így szólt hozzám: Miért szomorú az arcod, pedig  
nem vagy beteg, ez csak szíved szomorúsága. Ekkor  
nagyon félttem és a királynak szóltam: Éljen a király  
örökké. Hogyne lenne arcom szomorú, mikor atyáim  
sírjainak helye elpusztult és kapui tűz által vannak  
megsemmisítve. És a király szólt nekem, a királyné  
ülvén mellette: Meddig fog tartani utazásod és mikor  
fogsz visszatérni? Így tetszett a királynak engem kül-  
deni és én neki időt határoztam. És szóltam a kirá-  
lynak: Ha tetszik a királynak, akkor adassanak nekem  
levelek a folyóntúli kormányzókhöz, hogy vezessenek  
engem át, míg Jéhudahba érkezem. És levél menjen  
Aszafhoz, a király erdeinek őrzőjéhez, hogy adjon  
nekem építőfát a palota kapuinak gerendái számára,  
mely a városhoz tartozik, és a város fala számára és  
a ház számára, melybe jövök. És a király adta nekem  
Istenem jó keze által.“ (Nehemiah II. 1—8. r.)

Jeruzsálem romjai láttára így szólt a körülötte  
lévő néphez: „Jöjjetek, építsük Jerusalajim falát,  
hogy ne legyünk többé szégyenben.“ (II. 17.)

De egy vegyes társaság összeesküdött ellene.  
„Ezt hallotta Szanvalat, a Charonita és Tovijah, a  
szolga, az Ammonita és Gesem, az arab; gúnyolódtak  
fölöttünk és megvetettek minket és mondták: Mi-  
lyen dolog ez, amit cselekedtek, hát a király ellen  
lázadtok?“ (II. 19.)

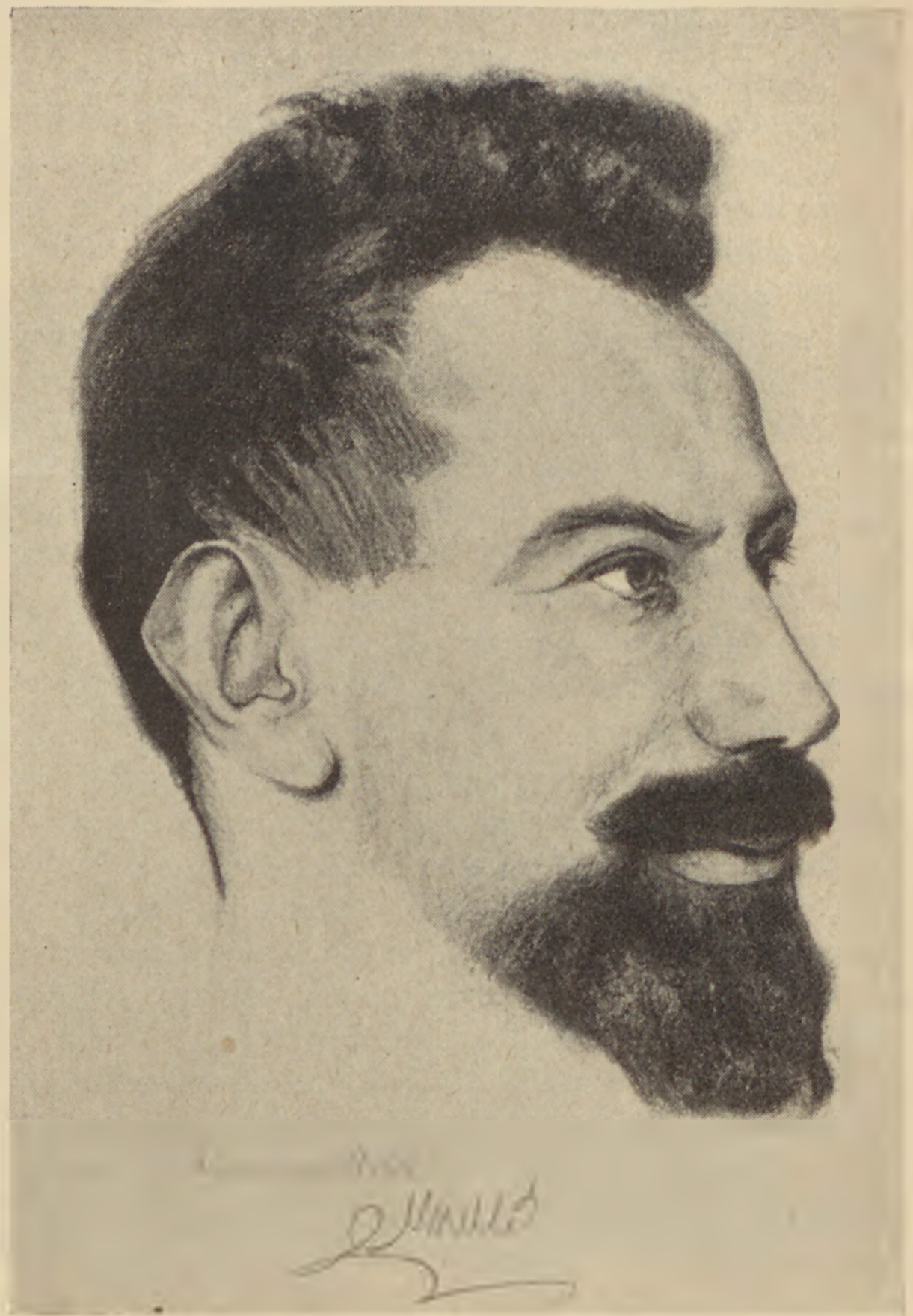
Látnivaló, hogy arabok már egy évezreddel Ma-  
homed előtt éltek a Szentföldön. De fegyveresen is  
kellett helytállani a támadókkal szemben: „Az épí-  
tők mindegyikének kard az övön, így építettek és a  
kürtfúvó mellettem állt.“ (IV. 12.) A huszonnégy év-  
század előtti események és viszonyok megdöbbentően  
hasonlítanak a maiakhoz.

Ma is egy világbirodalom hirdeti, hogy a zsidó-  
ságnak hont nyit ősi hazájában és egyszersmind egy  
neki lekötelezett, megbízható népet kíván tengeri  
kereskedelmi útja közelében letelepíteni, hogy ör-  
ségül szolgáljon, főleg Egyiptom ellen. De egy-  
szersmind kapcsolatot akar létesíteni a zsidó telepesek  
által hatalmasan föllendített mezőgazdasággal és  
iparral. És ha Palesztina Haifával, a Középtenger  
egyik legnagyobb kikötőjével sem számíthat egykori  
kereskedelmi jelentőségére, hiszen Amerika fölfede-  
zése által a világkereskedelem útjai hatalmas átala-  
kuláson mentek keresztül, mégis a jövőbeni lehetősé-  
gek kiszámíthatatlanok. *Találkozunk ma is a kor-  
mány besúgóival, a telepítést Palesztinán kívül elő-  
mozdító egyesületek rágalmazóival és akadályozóival,  
óva intő parlamenti felszólalásokkal, zsidók felkiál-*

tásával, anélkül, hogy Nechemiah könyvét ismernék.  
„Haal hamelech atem mordim“ (a király ellen lá-  
zadtok?). A perzsa királyok ingadozásai e tekintet-  
ben szintén ismétlődnek a mai angol kormánynál.

A hazafiatlanság hamis vádjával illetik ma is a  
Szentföld újraépítésének áldozó híveit. Pedig senki  
sem kételkedik abban, hogy a Rómához ragaszkodó  
katolikus nem kevésbé jó hazafi, hogy az evangéliku-  
soknak is van világszövetségük és az izlam népeknek  
is Mekka a vallási központjuk. Nem szeretjük-e az  
atyát s az anyát s nem részesíti-e az anya több gyer-  
mekét is szeretetben? *Én azon a nézetem vagyok,  
hogy a lélek, mely több ideált melenget magában,  
magasabb erkölcsi fokra emelkedhetik, sőt erősebb  
értelmi életet is képes fejleszteni, mint az, ki csak  
egy uralkodó eszme szolgálatában áll.*

De vannak azért az Ezra-korabeli és a mostani  
újjáépítés közt különbségek is, és pedig lényegesek.  
A világháború alatt a hős zsidó légiónak, a dicső  
Trumpeldor vezetése alatt szabad volt fegyverrel  
Palesztinát a török járom alól felszabadítani és az  
angolokat annak birtokába helyezni, de nincs fegy-  
verük magukat és művüket megvédeni hasonló elle-  
nekkel szemben, mint Szanvalat a Charonita, Tovi-  
jah a szolga és Gesem az arab.



Hermann Struck (Haifa, Hadar Hakarmel):  
Zalman Senéour a héber költő

# MÁNDY ILONA (PARIS): MARC CHAGALLNÁL

Vannak egyének, akik külsejükben az elhivatottság, a tehetség, az intellektus megmagyarázhatatlan és mégis érzékelhető jeleit viselik.

Ennek a megállapításnak élő bizonylata *Marc Chagall*, a nagy festőművész, aki oly fiatalon jutott fel a világhír legmagasabb csúcsára. Egyéniségének súlya szinte első pillantásra szembeötlő. Az energikus orr és a lágyvonalú száj meg az áll kontrasztjából rajzolt arcon végtelen szelíd, kékfényű szempár éli a maga különös élő életét. Szemek, melyekben valami messziről hozott szomorúság bujkál, de egyúttal tarka látomások víziója is tükröződik. Művészek, poétának a tekintete. Marc Chagall, ha nem festene, talán verseket írna.

Ezt képzelem gondolatom villámfuttában, amint itt ülök Marc Chagall-al szemben és a fehér falak háttéréből kiszínesedő képeket nézem. Kompozíciók, virágok, tájak, nagyvonalú, érdekes tarkán pompás tárlata ez.

Mintha nem is Párizsban lennénk. A rózsaszínű, zöldsalugáteres kert közepén húzódó villa körül álomszerű a csend. Ide nem hallik autók túlkölése, autbuszok zakatolása, villamosok csilingelése, a nagy város dübörgő, zúgó, zagyva lármája. Csend van erre. És halk, finom szépség ebben a szalónban, ahol néhány régi, kedves bútor harmonikus egységet képez a Mester vidám tónusú festményeivel. Egy kis asztalkán barna, kancsóformájú vázából bársonyos, vörös gladiolusok hajlonganak ki kecses ívben.

Talán ennek a környezetnek a hatása, és mert Marc Chagall-ban a realitástól elvonatkoztatott lényt érzem, hirtelen azt kérdelem tőle: szereti-e a verseket?

Nem csodálkozom, hogy igenlő választ kapok.

— Nem tagadom és nem is szégyelem: szeretem a verseket. Olvasom őket. Edgar Poet, Mallarmét, Baudelaire-t.

És az irodalomban ki áll legközelebb hozzá? — faggatom érthető kíváncsisággal.

— Gogol, Dosztojewsky. Általában az oroszok — feleli Chagall.

— Elképzelem, hogy a zene is erős hatással van reá.

— Eltalálta — kapom a választ. De a modern muzsikával kevés közösséget érzek. Bachot, Haydnt szeretem; de Beethovenért rajongok. A mélységét, a fenséges egyszerűségét érzem.

Ezen keresztül, Chagall most önmagáról beszél, a művészetéről. Kissé nehezen, azzal a szeméremmel, mely azoknak jellegzetessége, akik megszokták, hogy érzéseiket a *művészetükön* keresztül nyilvánítják.

— Szeretem az egyszerű embereket, szeretem az igazságot, az őszinteséget. Szeretem az Istent. A művészetben is az igazságot és az őszinteséget keresem és akarom visszaadni. Irtózom a mesterkéeltségtől... És ha adok valamit, önmagam adom. Igen, egészen belül, elrejtve bennem lappang valami nagy szomorúság. Megnevezhetetlen nosztalgias vágy... Talán ez vitt el Palesztinába.

— Nagy élmény lehetett ez Önnek Mester, és hatása bizonyára érződik majd művein?

Marc Chagall egy pillanatig eltűnődik. Mintha emlékeinek bűbajos panorámáját látná, szinte átszellemülten mosolyogva válaszol:

— Palesztina! Igen; ez életem nagy élménye. Mint zsidó, mint ember, mint művész hitemben, látásban és szívemben egyaránt érzem hatását. Jeruzsálem varázslatosan körülfogott. Szinte csak itt, a „Panaszok Falá“-nál éreztem kiáltó tudatossággal a zsidó lelket, mely megkülönböztet más néptől. Az átéléseimnek voltak olyan magasztos percei, hogy ezt sehol másutt nem kaphatom. Amikor az ember elfelejti szinte a mesterségét, nem gondol arra, hogy művésze-e, vagy iparos, csak érzi, hogy Isten teremtménye, akit a biblikus nagyság lenyűgöz.

Marc Chagall hangjából a rajongás csendül, amint folytatja: „Igen, vissza kellene menni, ott dolgozni...”

— Hozott-e onnan képeket? — kérdelem.

— Csak vázlatokban rögzítettem meg sok impresziót. Az összbenyomást szívtam magamba és könnyes szemmel néztem sokszor a köveket, a hegyeket, a városokat.

— De — teszi hozzá a Mester — a lelki átélések mellett egy sereg kedves emlékem van. Így találkozásom dr. Pataival és családjával, akikkel a rokonszenv lelki kapcsolatát még ma is őrzöm. És milyen megkapóan kedves volt Tel-Avivban az estély, melyet a palesztinai Pen-Klub és a Héber Írók Egyesülete mi kettőnk és Edmond *Fleg* tiszteletére rendezett. Mikor a város tele volt aggatva öles héber plakátokon hármunk nevével és este a sokezerfőnyi lelkes közönség szorongott Tel-Aviv legnagyobb termében, pedig nem volt semmi „szenzáció“, csak három művészvendéget akartak testvéri melegséggel köszönteni. És olyan áhitattal hellgatták, amikor Bialik, Hameiri és Harrari üdvözlő beszédei után meghatódottan válaszoltunk, *Fleg* franciául, Patai héberül, én meg régi oroszországi anyanyelvemen. És mindenre hatalmas héber visszhangok hallatszottak: „Hédád! Hédád!“

— Ha mindezekre visszagondolok — mondja Marc Chagall búcsúzóban, amint a kertajtóig kísér, úgy merem állítani, hogy egymástól távol élő, határoktól elválasztott, esetleg szokásokban és nevelésben eltérő emberek mégis egy közös kiindulópontban újra találkoznak.

És a Mester, a párizsi égen túl, valahová a meszeségbe néz...

*A Mult és Jövő*

*Művészeti Szalón*

*legközelebbi kiállítása:*

*Marc Chagall*

## Pap Izsák: Még nem történt semmi

Uram, én meghalok, — s még nem történt semmi;  
Dolgom-végezetlen hogy tudok elmenni  
Teeléd idézve, számot adni Nálad?  
Még nem történt semmi s a nap tüze bágyad.

S én még nem is szóltam, még senki sem hallott,  
Szívem fölé szívek mosolya nem hajlott,  
Lelkem nem bomlott ki tájakra, terekre,  
Vérem nem áradt szét szomjuhodt erekbe.

Szem vissza nem verte szemem lángolását,  
Sugárzó magamat meg sem igen látták.  
Csengő utamban kivel találkoztam,  
Ki ölelt keblére tesvéképpen, hosszan?

Meleg tenyerekbe kezem nem ölelték,  
Vagyok itt búsultan fájó idegenség,  
Gyöngyöt rejtő, soha fel nem nyitott kagyló,  
Meg nem értett sóhaj, — sírásba hanyatló.

Vágyakban remegtem s mind messzébb a messze,  
Mintha boldog hídja örök ködbe veszne,  
Feltörő pillére édes, árva álmom, —  
Magasra nyílt ivén, ott kéne ma állnom.

S vagyok lenn, a mélyben, két karom kitárva  
Kopott, vedlett madár két, verdeső szárnya, —  
Engedjete szállni, egekre kerengni, —  
Uram, én meghalok, — s még nem történt semmi.

## Lengyel Károly: Álmodtam álmot

Álmodtam álmot messze éjszakáról,  
Fáradtan szállott a szirtek fölött,  
Tomba fénybe lankadt a csillagok népe  
S mély szakadékba szakadt le a hold.

Ción hegyén álltam messze éjszakán,  
Sötétség ereje már a végét járta  
S álmát álmodta némán, nesztelen  
Kopott köntösében ősz Jeruzsálem.  
Büszke, szép homlokán szürke köd borongott,  
Üde szél borzolta a sivatag lelkét,  
Sejtetőn suttogott, miként az ősvilág,  
Midőn az első ember első pillantással  
Tekintett szerte sziklás vadonában.

Ción hegyén álltam sejtelmes éjszakán,  
Éreztem az idők véres vonaglását,  
Szemeim megnyíltak . . . káprázott a völgy . . .  
Halucok ezre rőtta rögös útját  
És hallva hallottam léptük dobogását,  
Mint tüzes dobogást föld tüzes szívéből.

Álmodtam álmot hosszú éjszakáról,  
Fáradtan szállott a szirtek fölött,  
Tomba fénybe lankadt a csillagok népe  
S mély szakadékba szakadt le a hold.

A pusztaság pirkadt . . . s Jeruzsálem szeme  
Lázasan rebtent a fényriadóra.

## DR. FÜRST ALADÁR: A BÉCSI „HISTORISCHE KOMMISSION“ JUBILEUMA

Most decemberben lett 30 éve, hogy a bécsi hitközség előljáráóságának kezdeményezésére megalakult a Historische Kommission, mint független, tudós társulat, mondjuk: akadémia, amely szakférfiakkal önmagát kiegészíti, de költségeinek fedezetére a hitközség évenként nagyobb összeget állít be költségvetésébe. Első elnöke a bécsi egyetem tanára, A. F. Pribram, utódja Chajes főrabbi volt, míg fénykorát a jelenlegi elnöke, a sokoldalú, sokat dolgozó Wachstein kormánytanácsos, a két emeletet megtöltő, rengeteg értékű bécsi hitközségi könyvtár tudós igazgatójának vezetése alatt érte el, akinek Magyarországot is érdeklő, nagykonceptiójú műveivel a „Mult és Jövő“ hasábjain többször foglalkoztunk. Most, az időkparancsolta, csendes jubileum alkalmából hadd emlékezzünk meg tisztelgő hódolattal arról a páratlanul álló könyvsorozatról\*), amely 30 év alatt a bizottság saját kiadásában napvilágot látott: példaadásul, huzdításul!

I. Komor, örömtelen, középkori a kép, amely az első kiadvány lapjairól elénk tárul. „Das Judenbuch der Schiffstrasse“ a címe (1908) és tartalmazza dr. A. Goldmann gondos redigálásában a középkori Bécs egy dunamenti, szegény hajósok, ácsok, faszállítók lakta településének 14. századbéli hivatalos adósságkönyvét, amelybe a telekkönyvvel kapcsolatban bejegyezték külön-külön a keresztények és a zsidók nyújtotta kölcsönöket. A kölcsön feltételei semmiben sem különböznek a szomszédos Christenbuchéitól: a heti 3 fillér, ami 65% kamatnak felel meg, a rendes — pár év előtt még 170% volt a törvényes kamatláb —; viszont a lekötött ingatlanzálogot az akkori törvénykezés ritkán ítélte oda a zsidónak. És ha valóban teleszította magát a zsidó ingó, csengő, pengő vagyonnal, akkor jött az Exodusbéli „új király“ és kiadós eret vágott rajta felséges oltalmáért. Avagy radikális kiűzetéssel, máglyahalállal szabadult tőle, — amint az megtörtént a Schiffstrasséval szomszédos Erdberg holdogtalan emlékezetű vesztőhelyén, 1412. március 12-én. A katasztrófát siralmas előadásban megörökítő „Wiener Geserah“-t függelékül közli a könyv.

II. Hol és hogyan laktak e kor zsidói 1421-ig, annak pontos topográfáját adja a második, két részhől álló kiadvány\*), melynek szerzője a nagy tudású, bár csak műkedvelő könyvkereskedő, dr. Ignaz Schwarz. A bécsi Belváros kellő közepén, ahol a Judenplatz neve és környéke még ma is gettó-reminiszcenciákat ébreszt, állott már 600 évvel ezelőtt a szabályos, négyszög alakú, égnek törő házakkal körülvett Judenstadt. Pontosan ismerjük az egész negyed tervrajzát tudjuk, hol állott a zsinagógája, kór- és szegényháza (a tekintélyes épületet 1883-ban bontották le), fürdője, temetője, még egy rejtélyes cantorei-ja is. De megismerjük az egyes házak fekvését, nagyságát, beosztását is: 1—2 Stübel, 1 kamrával, Kuchel-lal, néha istállóval adja rendszeren a szűk hajlékot. Lépésről lépésre kísérhetjük a házak sorát a kiűzetés után is, amikor a herceg elosztogatja vagy eladogatja őket; — egészében „rossz üzletet csinált“ mint Schwarz számszerint kimutatja.

Kerek kétszáz esztendő múlik el, amíg a zsidóság újabb centrumot alakít ki magának a Dunaágon túl, a mai Lipót-városban, a Karmeliterplatz környékén, ahol egy „Am Werd“ nevű ucca ma is a városrész akkori elnevezésére utal. A császár környezetéből indult ki ezúttal a gondolat,

\*) Quellen und Forschungen zur Geschichte der Juden in Deutsch-Österreich. Herausgegeben von der Historischen Kommission der Isr. Kultusgemeinde zu Wien.

\*) Das Wiener Ghetto, seine Häuser und seine Bewohner, 1909.

hogy a zsidóság érdekében és a kincstár javára életbeléptessék ismét a középkor elkésett intézményét, az elkülönített zsidónegyedét. 1624-ben indultak meg az alkudozások az „alsó Wörth“ háziuraival, kik nagynehezen átengedtek vagy 100 házat a Bécsben addig szétszórta lakott zsidó települőknek. Azok új otthonukban csakhamar virágzó hitközséget szerveztek, nevezetes rabbik, saját híráskodás alatt éltek, mindaddig, amíg I. Lipót szeszélye 1670-ben ismét tabula rasat csinált. A lipótvárosi házak lelkiismeretes leltárát, megszerzésük, eladásuk történetét olvashatjuk Schwarz könyvének második felében.

III. Míg az eddigi hivatalos okmányok adataiból csak közvetve vonhatunk következtetést a zsidóság külső és belső életére, addig a III. kötet a lehető legközvetlenebbül megszólaltatja az egyes embert, minden gondolatával, érzésével. 1619-et írnak, egy éve megindult a majdan 30 évig tartandó emberöldöklés. Prágában együtt egy aggódó társaság, főleg nők, öregek, gyerekek; férfi hozzáartozójuk a császárvárosban éldegél, kereskedik. Ők maguk levélben biztatják, hátoritják a távollevőket, beszámolnak apró-cseprő ügyeikről, gondjaikról, örömeikről. A küldönc már várja a levélpóstát: rövid, téli nap van, közvetlenül szombat beköszöntése előtt záródnak a sorok, amelyek a címzettek soha el nem érik. A levélesomó azonban valahol sértetlenül megmaradt és 300 év múlva Wachstein és egy kiváló filológus-barája, A. Landau, napvilágra hozzák a 47 levelet eredeti zsargon nyelvén, de német átírásban is.\*) Mintha zsidó Boccacciót olvasna az ember: csupa bájos természetessége, tele hittel, bizalommal, szeretettel, tősgyökeres jiddis nyelv, a nyelvésznek gazdag kincsesbányája.

IV. A következő kétkötetes díszmű foliánszerű külsejével, fényes kiállításával is hirdeti, hogy benne a bécsi zsidóság történetének standard workját kell tisztelnünk. Tulajdonképpen csak az 1783-ban lezárt régi (rossaui) temetőnek aprólékos gonddal lemásolt és nagyrészt másolatban leközlött sírfeliratainak gyűjteményét tartalmazza vagy 1200 oldalon.\*) De amint Wachstein, a tudós kiadó a halottaknak juttatott, a közösség érzetéből fakadt méltatások alapján rekonstruálja az illetők egyéniségét, amint egyéb kutatásai segítségével felmutatja egyes nemzetségek családfáját, egész nemzedékek életmódját, — azt a „Mult és Jövő“-ben annakidején részletesen megbeszéltük. Wachstein mesteri keze alatt valóban „fű kizöldül ó sírhanton“, új életre kelnek a 16., 17. és 18. század nagy és kis zsidai, cselekvő hősei és szenvedő bajnokai. A mű jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint a nagy hatás, amelyet a genealógiai, szellemtörténeti, bibliográfiai kutatásokra világszerte gyakorolt: a „nagy Wachstein“ ma tán a zsidó historikusok legtöbbet citált könyve.

V. A Wachstein nyújtotta belső korképet szerencsés módon kiegészíti egy másik bécsi tudós, dr. J. Taglicht rabbinak a könyve: *Nachlässe der Wiener Juden im 17. und 18. Jahrhundert* (1917). A korszak anyagi feltételeit, vagyoni viszonyait, külső miliójét ismerjük meg a sárgult levelekből, amelyeknek szerzői, szereplői ugyanazok a személyek, akikről amott a beszédes kövek regéltek. Minden zsidónak a hagyatékára, akár gazdag, akár szegény. rátette kezét az illetékes Obersthofmarschallamt és a féltett kincsek elől íme a szerző félrehúzza a függönyt. Beletekintünk a vasalt ajtók és rozsdás zárok mögé, és a zsidóházak szűk szobáiban, raktáraiban összehalmozva látunk régimódi bútordarabokat, függönyöket, csillárokat, ruha- és fehérneműeket, hort, ékszert és kegytárgyakat. De az eladósodásnak is sokféle nyomait: kötvényeket, záloglevele-

\*) *Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien*. I. 1540(?)—1760, 1912. II. 1696—1783. 1917.

\*) *Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619*.

ket, melyeket a legelőkelőbb császári adósok sem tartottak mindig szükségesnek beváltani.

VI. Aki ebben a tekintetben is legtipikusabban képviseli a „nagy zsidók“ közmondásos látszatgazdagságát, az maga ennek a korszaknak, a bécsi zsidóság fénykorának a megteremtője: Oppenheimer Sámuel. Pár évvel az 1670-i kiűzés után telepszik le Bécsben és csakhamar az ő kezében központosul a birodalomnak szinte egész pénzügye. Ő látja el élelemmel, takarmánnyal, lóval, mondurral a török és francia ellen hadrakelt seregeket, ő tölti meg hitelével a Habsburgok egyre üresedő kasszáit, ő az „ország megmentője“, mint legelőkelőbb kortársai nevezik. Gazdagságáról legendák keringenek, de amikor „kétszer 24 órára“ meghal, egyszerre kiderül, hogy családjának „a császár kegyén“ kívül alig tudta a legszükségesebbet biztosítani. Ennek a sokszor megrágalmazott férfiúnak, a bécsi hitközség újraalapítójának emelt irodalmi emléket az ismert dr. Grunwald M. rabbi: *Samuel Oppenheim und sein Kreis, 1913. Ein Kapitel aus der Finanzgeschichte Österreichs*.

VII. Miképpen folytak le a zsidók áru- és pénzületei a középkorban és az újkor elején, milyenek voltak a jogi, gazdasági, társadalmi és művelődési viszonyok ebben az országban — és másutt —: ezt a stájerországi zsidók példáján mutatja be Rosenberg A. dr. egy kibővített, disszertációszerű könyvben, amely szerényen ezt a címet viseli: *Beiträge zur Geschichte der Juden in Steiermark, 1914*.

VIII. Amikor ez a kötet megjelent, már Európaszerte szóltak az ágyúk és úgy látszott, vérbe fullad minden történelmi érdeklődés is. Am a Historische Kommission — akár a mi IMIT-ünk — mégsem szüntette be működését. A mérkőzés legsúlyosabb esztendejében (1917) látott napvilágot Taglicht könyve, valamint Wachstein II. kötete és a rákövetkező évben ismét egy nagyszabású Okmánytár két vaskos kötete.\*) A. F. Pribram rendezte sajtó alá és látta el tanulságos bevezetéssel azokat a bécsi udvari, állami, városi és részben hitközségi levéltárakban található okiratokat, rendeleteket, tárgyalási jegyzőkönyveket, amelyek a bécsi zsidóság összességére vonatkoznak. Hatodfélszázra rúg a közölt ügyiratok száma, melyek annál tanulságosabbak, mert az egyes rendeleteket lehetőleg készültükben, a sokágú hivatalos labirintus útjain mutatja be.

IX. 1930-ban jelent meg Wachstein, Taglicht, Kristianpoller: *Die hebräische Publizistik in Wien* című műve, mely bibliográfiai együttesbe foglalja a héber nyelvű időszaki sajtónak mindazon termékeit, amelyek a 19. századbeli Bécsben kinyomattak. Egész sora a szépirodalmi, társadalmi, tudományos és politikai folyóiratoknak került itt kiaknázásra, legalább 6000 cikk 600 szerzőtől, akik között igen tekintélyes számban vannak a magyarországi rabbik és tanítók, héber poéták és literátorok is, amint azokat a Magyar Zsidó Szemle tavalyi évfolyamában kimutattam és Patai József őket a hazai héber költészetről a jeruzsálemi héber egyetemen tartott előadásában beleillesztette.

És a Historische Kommission azóta sem pihen. Most van előkészülőben a jubiláris 10. mű: három keresztény tudós szerkesztésében ismét a középkor századaiba fog bevilágítani ez a könyv az akkori földhitelviszonyok okmányszerű feltárásával. Pótkötetek készülnek, új munkatársak jelentkeznek, közben egyre több feldolgozó, rendszerező mű veszi hirtokba és teszi közkincsé a tárgyalt munkák tudományos eredményeit. Grunwald rabbi pedig egyes kis illusztrált füzetben, népszerű, formában megírhatta Bécs zsidóságának rövid történetét, melyet a soktemplomú város minden hármicvó-fia ajándékkul kap meg a hitközség előljáróságától.

\*) *Urkunden und Akten zur Geschichte der Juden in Wien (1526—1847)* I. II. 1918.

## PATAI EDITH: HERMANN STRUCK

Haifa mellett kékebb, mélyebb, fényesebb a tenger, mint Olaszországban. Ha fentről nézzük, a Hadar Hakarmel domboldaláról, úgy világít, mint egy mélytűzű, középkék drágakő. És a kék ragyogás besurran a házakba, a fehér terraszokra, átizzik a színes üveglakokon. Hermann Struck pompás villáját is megtölti ez a keleti fény, a művészi ízléssel berendezett fogadószoba hűvös kőkockái felett a tenger visszfénye csillog...

Hermann Struckot Pesten ismertem meg, aztán találkoztam vele Berlinben, Zürichben, de amikor ott láttam, a Hadar Hakarmelen, arcán azzal a keleti derűvel, amely a Szentföldön beérkezett zsidók specialitása, az volt az érzésem, hogy most látom először igazi mivoltában e nagy zsidó grafikust.

Alighogy letelepszünk, Struckné frissítővel kínál. Jólesik a hűsítő ital, jólesik ennek az artisztikus szobának a hangulata, jólesik a régi, közös emlékek fellelevenítése... De Palesztinában drága az idő... Kérjük a mestert, mutassa meg a műtermét. Szívesen vezet fel az emeletre, ahol széles, tágas asztalokon rézkarcappák várnak. Közben Struckné kedvesen mosolyogva mutat az ajtóra, ahol egy intő felírás hirdeti: „Von Kunst und ähnlichem Unsinn zu sprechen, ist verboten!“ Fogadkozunk, hogy eszünk ágában sincs elméleti vitatkozásokba fogni a művészetről, csak látni akarjuk Struck legújabb műveit... Struck művészete az utóbbi években sok új motívummal gazdagodott. Mintha egész művészi felfogása felfrissült volna. Tanulmányfejei kifejező erőben még nyertek, tájképein az érzések és hangulatok egész skálája szólal meg. Ez az új látás abból az egészséges harmóniából folyik, amely az embert, a művészt a szentföldi léttel és ezzel a termő humusszal egybekapcsolja. A fájó nosztalgia helyett életöröm, az örök vágy helyett beteljesülés, a gettó sápadt álmodói helyett a szabad föld szabad fiai — a berlini műterem Struckja helyett a Hadar Hakarmel Struckja, a palesztinai művész, akinek élete és művészete tökéletes egységbe olvad. Elragadtatással nézzük Rabbi Kook monumentális portréját. Struck felélénkül: „Nagyszerű ember Rabbi Kook, igazi egyéniség és mint modell is elsőrangú! Ilyen alakokat csak ez a föld termel... Itt van az öreg *Shachevits* is, aki nem rabbi, de azért gaon, talmudi nagyság, aki magyarázavtaival egész kört vonzott maga köré, főleg intellektuellekből. Én magam is tanítványai közé tartozom. Egyik Talmud-előadása közben vázoltam le arcvonásait... Íme...“

Bölcs derűben mosolygó arc kerül elő a mappából. Sokáig elnézzük és talán el is feledkeznénk az időről, — de Struckhoz újabb látogató érkezik. Közügyben, hisz Struck a mizrachi világszövetség vezető tagja. Melegen búcsúzunk. Hol találkozunk újra, mester? Budapesten-e, ahol valaha régen olyn nagy szeretet vette körül Struckot és művészetét? Vagy a gigászi Berlinben, ahová évről-évre visszatérnek Struckék? Vagy talán újra itt, az ősi földön, ahová ő beérkezett és — tudom — ahová mi is mindig örökké visszavágyunk? Ki tudja...

## UJ KÖNYVEK

### HOLDER JÓZSEF: BRÓDY LÁSZLÓ VERSEI

Amikor ezeket a verseket olvassuk, azt érezzük, hogy körülöttünk mintha alkonyodna és a bánatos esthomály szülöttjei szólnának hozzánk lágy szomorúsággal. Ez a melankólikus hangulat nem új hajtása Bródy László lírájának. Aki ismeri régebbi verseskönyveit, mintha régi ismerőssel találkozna, kinek arca mosolya is csak a mélabú rétegein keresztül szűrődik át hozzá.

Vad tempóban száguldó korunk lépteinek robaja nem igen érezhető ki e versekből, amelyeknek nyilván nem is az a céljuk, hogy azt túlkiabálják. Minthogy tiszta lírai verseknek nem is lehet az a céljuk — vagy egyáltalában nem lehetnek céljaik. Őszinte versek Bródy László versei, szép, hangulati líra, egy érzékeny költői lélek halk hullámozása és merengése.

„*Voltam víg csavargó,  
lett belőlem polgár*“

Idáig jutottam el — mondja a költő — és az egyetlen óhajom:

*Idő gombolyagja hogyha  
visszacsavarodnál!*

Fáj a költőnek a mult, a régi csavargás, a régi álmok és szerelmek, amikor a haja a szélben lobogott és a bibor hajnal fejét megkoszorúzta és azzal vigasztalódik, hogy

*Firkálom a verset  
a futóhomokba  
és az Isten csillagot tűz  
újra homlokomra.*

Nincsenek nagy álmai az eljövendőről (sem diagnózis — sem terapia), nem akar lenni sem próféta, sem megváltó és szerényen megelégszik azzal, hogy mint „senkifia, kócos költő élek majd a mának.“

Ez azonban nem jelenti azt, mintha a költő szíve zárva maradt volna a Ma fájdalmas és kegyetlen viharzása előtt. Európa ravatalán és elsősorban a „külváros“ c. ciklusaiban mély átérzésben visszhangzanak az emberi sorokon ejtett irgalmatlan sebek jajkiáltásai. És bár Bródy László ezt is csak individuális módon pengeti az ő csendes hangszerén, egy-egy hangja fájón belevág a történés szívébe.

*Oly idegen ez az élet,  
tanácstalan állok, élek,  
mint ember a tömkelegbe,  
ki a nevét elfeledte.*

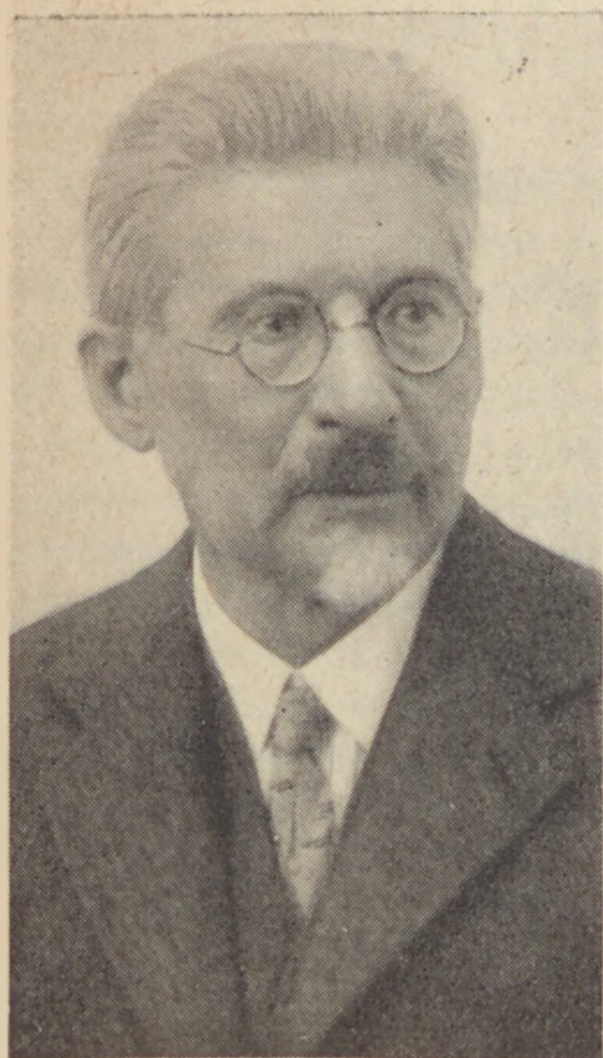
Ezeket a sorokat feltétlenül világfájdalom szülte.

„Az év szonettjei“ c. sorozatban sóhajtásszerű muzsika szólal meg elmés rímekben és szabályos formákban, amelyek az e fajta versek strukturális nehézségeit teljesen leküzdve, kedvesen, dalszerűen hatnak.

Bródy László, úgy mint minden verskötetében, ebben is áldoz fajtajának oltárán. Ő a „betűvetők unokája“ büszkén vállalja családfáját, és égre, földre, kőbe, fába belevési, hogy ők voltak, akik legelőször néztek föl a szent csillagokra.

*Ők, ők az őseim, kik álmat  
adtak az álmatlan világnak,  
virággalók és fellegjárók,  
kik rózsát és békét imádtak.*

Nem jár érte köszönet „Zsigmond és Hanna fiának“, hogy vállalja Jeremiás próféta rokonságát, de ebben a sivár atmoszférában, különösen az ifjabb költőgenerációban ez az önérzetesség mégis nagyon szimpatikus és pszi-



Prof. Wachstein  
a Historische Kommission elnöke



Dr. Csergő Hugóné



Dr. Bacher Vilmosné

chológiailag feltétlenül némi kapcsolata van Bródy őszinte költői mivoltával.

„Maya“ c. ciklusában ismét találkozunk a régi Troubadurral, aki mintha kijózanodott volna abból, hogy az emberek mind a „gondtól részegek“ és bár „kivágták már mind az erdőket és nem kellene már madarak“, még vannak nők a világon — legalább egy nő, kinek szerelmében

... mint az óriás fenyő  
növék ki a hegyoldalon  
s örök szerelmem tobozokként  
a jövődbe hullatom!

Bródy László szomorú költő, de holdog, mert hinni tud a szerelemben és a költészetben, hadd higgyünk tehát mi is az ő költészetének.

**THEOLÓGIAI TANULMÁNYOK.** A pápai református teológiai akadémia tanárai a főiskola négyszázéves jubileumára hatalmas, 770 oldalas művet adtak ki. A munkában foglaltatott öt dolgozat közül (I. Tóth Lajos: A paskha eredete és történeti fejlődése, II. Pongrácz József: Pál apostol Efezusban, III. Dr. Tóth Endre: Mándi Márton István élete, IV. Dr. Trócsányi Dezső: Mándi Márton István tudományos munkássága, V. Török István: Barth Károly teológiájának a kezdetei) minket leginkább az első érdekel. Tóth Lajos nagy vallástörténeti tanulmányában igen széles alapokon, szigorú tudományos alapossággal tárgyalja a paskha, a peszach ünnepi áldozat eredetét és történeti fejlődését. A legrégebb paskha-hagyományok bírálatánál a modern bibliakritika eszközeivel kutatja a peszach eredetét és megállapítja, hogy a peszach nem ünnep volt, hanem egy áldozat. A peszach-áldozat eredetét a démonok elleni védekezésben látja. Álljon itt végül néhány helyesbítő megjegyzés: 21. oldal 62. jegyzet: Rabbi Rasi. A Rasi név Rabbi S'lomo Jicchaki kezdőbetűinek összevonásából keletkezett, tehát nem lehet még egyszer eléje tenni a Rabbi szót. 56. oldal, első sor: עליו sajtóhiba עליו helyett; 60. oldal: a lélek megsanyargatása nem ענה נפש, hanem ענוי נפש; 65. oldal: Lev. XXIII. 12-ben nem fordul elő עמר ראשית קצירכם; 83. oldal: a הלל szó helyes magyar átírása nem challel, hanem hallél; 84. oldal, 191. jegyzet:

a maccoth felett nem mondják a בורא פרי האדמה áldást; 85. oldal l. 83. oldal; 86. oldal: az אפיקומין szó leggyakoribb helyesírása אפיקומן. Említendő lett volna, hogy más felfogások szerint nem körmenetet jelent, hanem a görög επιγεμα-ből származva foghagymát, vagy az arab ábkame'-ből a retket és így általában az étkezés után élveztet jelenti.

Mindezek a csekélységek természetesen nem vonnak le semmit a mű értékéből.

Patai Ervin György.

**MASARYK ÉS A ZSIDÓSÁG.** Megjelent dr. Rychnovsky Ernő szerkesztésében (Mars kiadóvállalat, Prága), Prof. dr. Donath Oskar és Prof. dr. Thieberger Frigyes közreműködésével egy gyűjteményes munka: „Masaryk és a zsidóság“. Az elegáns kiállítású, 19 íves kötet Masaryk következő mondását viseli mottóul: „Meg vagyok győződve arról, hogy akinek Jézus a vezetője vallásában, az nem lehet antiszemita. Ebben nemcsak azért vagyok biztos, mert Jézus maga is zsidó volt és mert az apostolok is zsidók voltak és mert a régi kereszténységben, speciálisan a katolicizmusban, sok zsidó vonás van, nemcsak ezért, hanem azért is, mert ha Jézust elfogadom, nem lehetek antiszemita. Vagy az egyik, vagy a másik: vagy keresztény, vagy antiszemita“.

Előszavában arra mutat rá a szerkesztő, hogy Masarykot, az embert, a tanárt, a filozófust, az etikust és szociológust a zsidókérdés gyakran foglalkoztatta. Ezt bizonyítják írásai is 1881 óta.

A kötetben a következő munkák foglaltatnak: Kohn Jindrich: Masaryk bölcsességiskolája és a zsidóság; Thieberger Frigyes: Masaryk Credója és a zsidó vallás; Weltsch Felix: Masaryk és a cionizmus; Penizek Josef: Masaryk és a cseh zsidók; Donath Oskar: Zsidók Masaryk életútján; Rychnovsky Ernő Harchan a vérvád babonája ellen; Herben Jan: Masaryk a zsidókról és az antiszemitizmusról; Rokycana Jaroslav: Barátok a szükségben; Polak J. R.: Mendl Bejlis; Cisar Jaroslav: Masaryk és az amerikai zsidók; Bergmann Hugó: Masaryk Palesztinában; Lederer Edvárd: Emlékek Masarykról; Masaryk egyik levele; Brod Max: Beszélgetés Masaryk professzorral.

DR CSERGŐ HUGÓNÉ: JÁTSSZUNK KIS SZÍNHÁZAT! (Farkas Imre előszavával.) Csergő Hugóné könyvének, mely több kis színdarabot tartalmaz, legnagyobb érdeme az őszinteség és szeretet. Ez a pár kedves, gyermekek számára írt jelenet kétségtelenül mutatja, hogy az, aki ezeket a kis darabokat írta, nemcsak szereti a gyermekeket, hanem érti is a mai gyermek lelkét és ismeri gondolatvilágát. Mindazoknak, akik érzik a gyermekirodalom szükségességét és hasznosságát, igazi örömeire fog szolgálni ez a kedves és értékes kis munka.

DR. HAJDU GYÖRGY: DAS KAUFMÄNNISCHE AUSKUNFTSWESEN im Rahmen der modernen Kreditorganisation. (Verlag Blazek und Bergmann Frankfurt a. M.) Dr. Hajdu György eleven, életteljes publicisztikai írásai, melyeket annakidején Berlinből küldött be a pesti napilapoknak, tanúságot tettek kitűnő ujságírói készségről. Ebben a munkájában új oldalról ismerjük meg Hajdu Györgyöt, mint komoly tudóst, aki teljes világkereskedelmi tájékozottsággal ismerteti a kereskedelmi tudakozó intézmények szerepét a modern hitelorganizáció keretében. A nagy közgazdasági tudással megírt munka egy részét a bonni egyetem disszertációként fogadta el.

DER SOHAR, das heilige Buch der Kabbala, nach dem Urtext herausgegeben von Ernst Müller (Verlag Dr. Heinrich Glanz, Wien). A Zóhár könyve eddig az eredeti mellett csak héberre volt fordítva. Igen nagy szolgálatot tesz tehát Ernst Müller német fordítása azoknak, akik a kabbala misztikus tanai iránt érdeklődnek, de az aramaeus vagy héber nyelvet nem bírják. Ez a munka, bár csak kivonatossan adja a Zóhár szövegét, mégis szinte teljes képét nyújtja annak az eddig elzárt és csak a kiválasztottak számára hozzáférhető tannak és világfelfogásnak, melynek éppen a Zóhár könyvében összegyűjtött és lefektetett írások képezik az alapját. Akármilyen is a felfogásunk a Zóhár eredetéről, akár azt tartjuk a modern német iskolával, hogy a Zóhár egy kompilatorikus munka, akár azon a véleményen vagyunk, hogy részleteiben valóban visszamegy a szerzőnek beállított Rabbi Simon ben Jocháj korába, egy bizonyos: a belőle kiáradó szépség, a misztikus gondolatsorok gazdagsága, a lépten-nyomon felbukkanó, mindennek fölött álló kutatása a legbensőbb, legmagasabb igazságnak, és az ezekből az elemekből összetevődő emberien csodás légkör, mindezek ellenállhatatlan hatást gyakorolnak. Ezt a világot fogja Ernst Müller munkája a zsidó olvasóközönség legszélesebb rétegeivel megismertetni.

SCHALOM ASCH: VON DEN VAETERN (Paul Zsolnay Verlag, Wien). Ez a kötet Schalom Asch két ifjúkori munkáját adja. A „Der reiche Herr Salomon“ és a „Das Städtchen“ című hosszabb novellák úgyszólván első kísérletei voltak a világhírű szerzőnek a jiddisnyelvű irodalomban. De mégsem kísérletek ezek a novellák, hanem tökéletes művészi meglátással és mély átérzéssel feldolgozott epizód-sorozatok a költő szülőföldjének életéből. Nemrég ünnepelte az egész művészvilág Schalom Asch ötvenedik születésnapját. Az ebből az alkalomból megírt „Rückblick“ egészíti ki ezt a kötetet. Tárnyilagos rövidséggel mondja el Asch élete történetét, amely egy kis lengyelországi városkában kezdődik és a nagy irodalmi sikerek magasságába vezet. A kötetet sajtó alá rendezte és előszóval ellátta: Siegfried Schmitz.

### A MULT ÉS JÖVŐ KULTURESTJE

1932, január 17-én este félhat órákor a Zeneakadémia nagytermében

## ZSIDÓ HUMOR

### NEMZETI BÜSZKESÉG.

A külföldi zsidó sajtót végigjárja mostanában a következő jellemző anekdóta:

A vasúti kocsiban vitatkozott hevesen egy tősgyökeres olasz és egy törzsökös német: kinek a nemzeti kultúrája régibb, magasabbrendű? „Dante, Giordano Bruno, Michelangelo, Leonardo da Vinci“ — mondotta az egyik. „Luther, Kant, Goethe, Wagner“ — mondotta a másik. Anynyira belehevültek a vitába, hogy majdnem hajbakaptak. Az olasz végre egész nemzeti büszkeségében felegyenesedve odavágta:

„Az Önök kultúráját nem nézem le, de azt csak elismeri, hogy nekünk már akkor volt nagy irodalmunk, amikor Önök germánok még medvehörben futkostak az erdőkön keresztül.“

A tősgyökeres német gúnyosan mosolyogva felelt:

„Ön téved. Önök szaladgáltak medvehörben az erdőben, amikor nekünk már írásunk, nyelvünk, nagy irodalmunk volt. Én ugyanis *izraelita* vagyok.“

Mire a tősgyökeres olasz így szólt:

„Ezzel nem fog engem letromfolni. Ugyanis én is *izraelita* vagyok.“

### A NAGY TITOK.

Egy ember jött az apti cadik elé. Kérte, hogy nagy titkot szeretne vele közölni, fia és titkára menjenek ki a szobából. Mikor ez megtörtént, kérte, menjen vele egy belsőbb szobába. Mikor ez is megtörtént, megkérdezte a cadik: „Nos, mondd el a nagy titkot!“ — „Nagyon szegény, inséges ember vagyok“ — mondta halkán az idegen. „És ez oly nagy titok? — csodálkozott a cadik — hiszen ezrével tízezérek járnak a szegény emberek az uccán!“ — „Csodálkozom a rabbin — szólt az idegen jámboran —, hiszen írva van a Talmud Kidusin-könyvében: „bűnössé váltak a cselekedeteim és elvesztettem a megélhetésemet!“ Tehát biztosan azért mentem tönkre, mert vétkeztem. És „orcátlan, aki nyilvánosan hirdeti vétkeit!“ — mondja a Talmud Áldások-könyvében. Hát nem kell titokban tartanom a sorsomat?“ Az idegen szavai könnyekre indították az apti cadikot, aki nagyon szerette Izrael minden fiát. Megígérte neki, hogy meg fog gazdagodni újra. Így is történt.

### AZ ASZKÉTA.

Egy fiatal chászid jött az apti cadikhoz. Nagy aszkéta — mondták róla —, nem eszik sohse húst, nem iszik bort, nem alszik ágyban és éjjeleken át ébren van. Mikor az apti mindezt hallotta, bevezette az ifjút a kertjébe, aztán az istállóba, ahol szép lovai voltak a cadiknak. Az ifjú csodálkozott: Miért mutatja mindezt nekem a cadik? Ekkor megszólalt az apti: „Nézd, fiatalember, ezeket a lovakat, alig alszanak valamit, csak a földön fekszenek és nem esznek semmit, ami élt, szóval mindazt teszik, amit te és mégis csak lovak...“ Nem a testi sanyargatás emeli föl az embert, hanem a magas lélek...

### ELŐBB A CSELÉDET.

Mikor R. Avraham Ahronsohn idejében feketehimlőjárvány pusztított a városban, mindenki az orvoshoz szaladt, hogy beoltassa magát. A hívek a rabbi házába sűrűttek az orvost. De R. Avraham vonakodott az oltást elfogadni.

— Oltsák be előbb a cselédet — mondotta.

A hívek és háza népe türelmetlenkedett. A ragály pusztít és minden perc életveszélyt jelent!

— Épen ezért — felelte R. Avraham — előbbre való a cseléd életének megmentése, mert az fiatalabb, mint én.

# TOLLHEGYRŐL

## ÉS NÁLUNK?

Dr Fürst Aladár tanulságos cikke a bécsi zsidó *Historische Kommission* nagyszabású működéséről önként felveti a kérdést: „És nálunk?” A lesajnált és tönkrement bécsi zsidóság ekkora áldozatkészséggel adja ki egymásután a legértékesebb munkákat és nem sajnál se pénzt, se fáradságot. *És nálunk?*... Hol a pesti zsidóság ismert áldozatkészsége? Vagy a kultúrkülönbség volna akkora, hogy itt nem terem semmi? Hogy egy kis zsidó füzet kiadása már súlyos gazdasági probléma! Hogy a „Hacófe” kénytelen megjelenését szüneteltetni! Minek folytassuk e szomorú összehasonlító statisztikát? Örüljünk, hogy a régi kultúrájú bécsi zsidóság hű marad önmagához.

## 25 ÉVES HARC AZ ANTISZEMITIZMUS ELLEN.

Az „American Jewish Committee” most ünnepli 25 éves jubileumát. Az ember el se hinné, hogy Amerikában 25 évvel ezelőtt, tehát a XX. század elején még új intézményt kellett létesíteni a zsidó jogokért való küzdelemre, a zsidóság önvédelmére. Illetve ma már megint értjük. De Louis Marshall, Jakob H. Schiff és társai, akik akkoriban a zsidó komitét alapították, bizonyára azt hitték, hogy 25 év múlva már nyoma se lesz ennek a bizottságnak, mert addig már megszűnik mindenféle zsidóellenes mozgalom az egész világon. És Louis Marshall Zürichben be is vallotta csalódását. Sőt tulajdonképpen ez a csalódás hozta őt Zürichbe a „Jewish Agency”-hez. A tudat, hogy a zsidógyűlölet nem szűnik meg a kultúra növekedésével sem és az asszimiláció nem megoldása a zsidókérdésnek. Tehát belső várakat kell építeni a zsidó lélek számára. Az A. J. C. azonban így is nagy feladatokat végzett. Kiterjesztette működését a Jointtal kapcsolatban mindenüvé, ahol a zsidóságnak segíteni kellett és ha már nem „építhette le” sehoh az antiszemitizmust, legalább a zsidó nyomort sokhelyütt enyhítette.

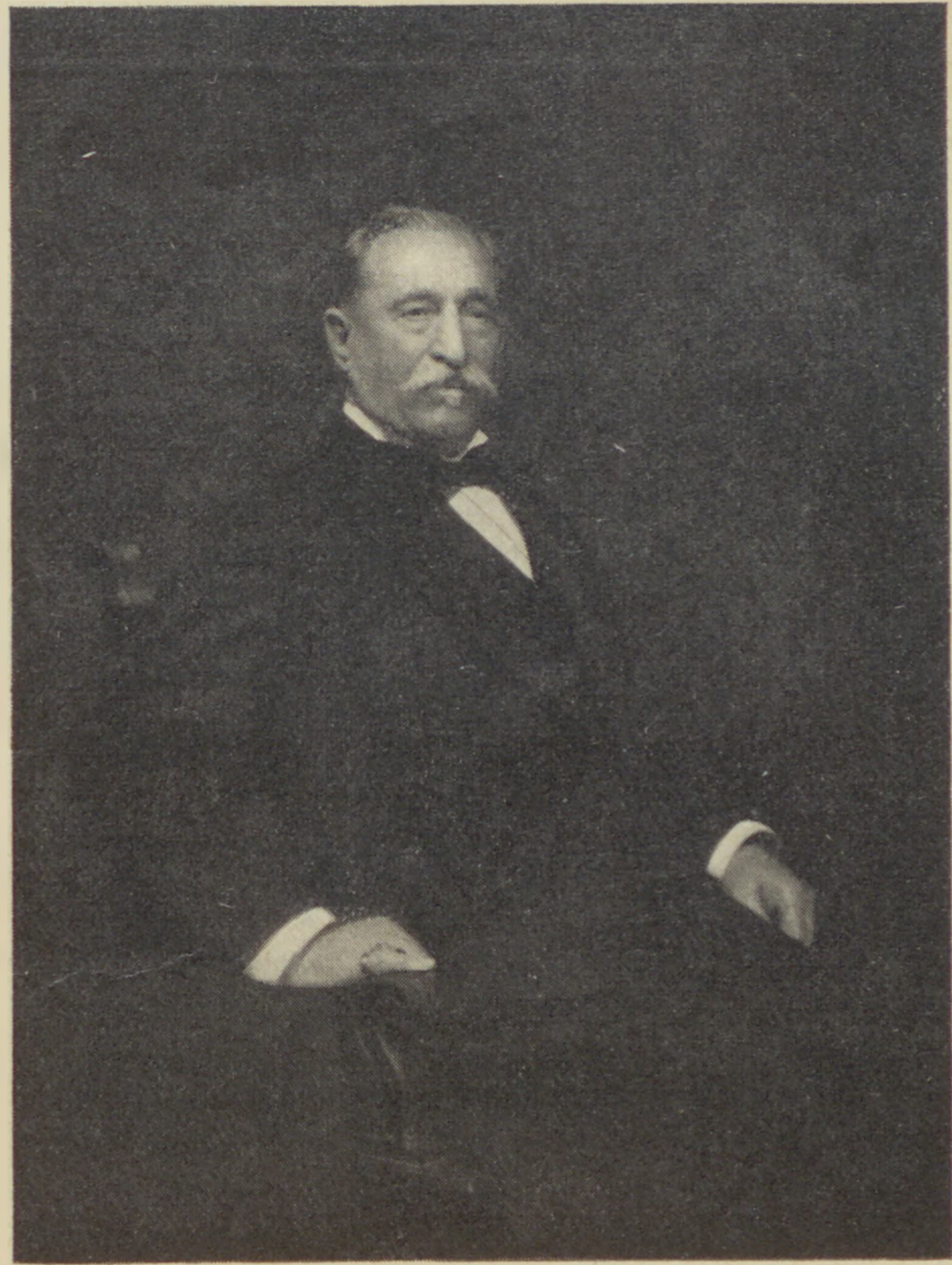
## GRAUBÜNDEEN ÉS MIKSZÁTH KÁLMÁN.

Graubünden Svájcban van, a Szabadság hegyi hajlékában, És megesett, hogy egy városatya indítványt terjesztett elő, mely szerint az idegenek honosítása díjmentes legyen, — „kivéve a nem-keresztényeké”. Egyes éleslátók ez alatt a szép kifejezés alatt a zsidókat akarták érteni és holmi antiszemitizmust szimatoltak. Holott — jelentették ki illetékes helyen — a városban a zsidó faj és a zsidó vallás iránt nincs nálunk különös ellenszenv. Graubündenben tehát nincs antiszemitizmus. Mert itt Mikszáth Kálmán definícióját vallják magukénak, mely szerint: „Antiszemita az, aki kelleténél jobban gyűlöli a zsidót.”

## FÉLZSIDÓ, NEGYEDZSIDÓ, NYOLCADZSIDÓ.

December elején volt Lipszében a német nemzeti szocialista orvosok szövetségének nagygyűlése. Az „orvos-nácik” szövetségébe tartozik a németországi gyógyászok negyedrésze, mely a hitlerizmus alapján áll. A kongresszuson Staemmer professzor kifejtette, hogy a legnemesebb emberfajta az északi, a germán, „az európainkívüli faj”, vagyis a zsidó minden tekintetben távolartandó tőle, még akkor is, ha már keresztény. A félzsidó szintén kivetendő. A negyedzsidó körüli még lehetnek viták, de németnek csak legfőlebb a nyolcadzsidó lesz elismerhető az eljövendő harmadik birodalomban, a horogkeresztesek uralma alatt. Ennek megfelelően törvényt kell majd hozni „a fajok elválasztásáról”, minden visszaélés, hamis adathemondás stb. börtönnel büntetettik. Német beteget zsidó orvos nem kezelhet. Fordítva igen. Mert ez jövedelmezhet és „pecunia non olet” a náciéknál sem.

# KRÓNKA ÉS SZEMLE



Kramer Miksa, a Chevra elnöke

## A PESTI CHEVRA KADISA NAGY NAPJAI

Nagy napnak tekinti a pesti szentegylet tradíciója azt a napot, amelyen a jótevésnek fokozását sikerül keresztülvinnie. Személyes ünneplések napjai távolmaradnak a Chevra Kadisától, melynek kapuinál élet és halál komor határai találkoznak. Mégis meg kellett állaniok a vezetőknek most, amikor öt esztendő munkaterhének vállalását kellett elhatározni. A választásból, alakuló közgyűlésből és impozáns programadásból meghatóan meleg ünneplése lett azoknak a férfiaknak, akik egész erejüket, életenergiájukat, szívüket és lelküket a szent ügynek áldozták. Ez az elfogódott ünnepi hangulat áradt Wertheimer Adolf választási bizottsági elnök szavaiból, aki a Sándor Pál vezetése alatt bevonuló elnökséget köszöntötte. Egymásután hangzott fel a lelkes éljenzés, amikor átadta a mandátumot a megválasztottaknak. Kramer Miksa elnöknek, Arányi Ignác kir. tanácsos elnökhelyettesnek, Jánosii Engel Gyula udv. tan. és Porgesz József alelnököknek, Bánó Dezső, Beck Jenő, Eisemann Gyula, Lunzer Pál és Steiner Mór előljáróknak. Kiemelte a választási elnök, hogy ezúttal valóban imponáló módon nyilatkozott meg a vezetőség iránt való bizalom. A leadott szavazatok 99 százaléka esett a hivatalos listára, az elnökséget és az előljárást pedig egyhangúlag, közfelkiáltással választották

meg. Méltatta *Adler* Gyula régi elnök érdemeit, majd *Kramer* Miksa és munkatársainak tevékenységét és ügybuzgóságát. Különösen fontos ma a Szentegylet működése, amikor gazdasági életünk sivársága az ország lakosságának egyetlen rétegét sem sujtja oly rettenetes módon, mint a zsidóságot. A jövő fejlődés még súlyosabb feladatokat ró a vezetőségre, amely támogatva a nagyérdemű dr. *Endrei* Henrik igazgatófőügyész kitűnő munkájától, a régi szellemben fog haladni a kitűzött cél felé. Lelkes ünneplés között emelkedett szólásra *Krámer* Miksa elnök. Megható visszapillantást vetett élete útjára, amelyet a gondviselés sikerekkel hintett tele. Bizalmát fejezte ki munkatársai iránt, akikkel egyöntetűen óhajtja működését folytatni. Még nagy programot kell megvalósítani. Bővíteni kell az intézményeket, fejleszteni és főtartani és amellet takarékoskodni az egész vonalon. Egy fillért sem szabad és nem is fognak feleslegesen kiadni. Kifelé pedig fontos szempontja a Szentegyletnek: „Le kell csukni kapuinkat, ajtóinkat, ablakainkat, hogy ne fészkelődhessen be hozzánk sem a politika, sem a protekció.“ Érdekes epizódokat mondott el az elnök a szentegylet működésének eseményeiből. „Ochinu ato“ a jelszó a felvételnél, testvérünk vagy és testvéri egyenlőséggel kell bánni azokkal, akik segítséget keresnek. Mélyen megindító volt, mikor *Krámer* Miksa egyszerű, keresetlen szavakkal elmondotta, hogy egy álma van még: az aggok házának kibővítése, házaspároknak berendezett szobákkal, hogy akik ötven éven át együtt éltek és most még inkább szorulnak egymás szeretetére, azok ott is együtt maradhassanak és ne legyenek kénytelenek őket, mint most, egymástól elválasztani. „Könyörgök kollégáimhoz, ha nem leszek, tegyék az eszmémet magukévá és valósítsák meg.“

A nagy lelkesedéssel és tapssal fogadott beszéd után *Arányi* Ignác kir. tan., elnökhelyettes keresetlen szavakban mondott köszönetet a megválasztásával járó kitüntetésért. Hűséggel akarja szolgálni továbbra is — mondotta — azt a szent intézményt, melynek eddig is becsületes, szerény munkása volt. Utána *Stern* Samu, a Pesti Izr. Hitközség elnöke a hitközség előljárósága, valamint a tagok összessége nevében üdvözölte meleg szavakban a Szentegylet újonnan megválasztott elnökét, előljáróságát, biztosítván őket a hitközség szeretetéről, ragaszkodásáról és nagybecsüléséről. Rámutatott arra, hogy az új vezetőség garancia arra nézve, hogy az a szeretetteljes együttműködés, mely a multban a hitközség és a Szentegylet között fennállott, a jövőben, ha lehet, még bensőbb, még szorosabb lesz. Ezután dr. *Hevesi* Simon vezető főrabbi gyönyörű szavakban méltatta a chevra kadisa magasztos és nemes munkáját a hitélet és a felebaráti szeretet terén és főpapi áldását adta az újonnan megválasztott vezetőségre.

## A XXII. ÉVFOLYAMHOZ

Igen tisztelt Szerkesztő úr!

A „Mult és Jövő“ a XXII. évfolyamába lép. Úgy sejttem, csendesen fog elhaladni e szép dátum mellett, mint ahogy nem fújta meg a harosnákat az első két évtizedes jubileuma alkalmából sem. Pedig nevezetes dátum ez ezekben a duplán számító háborús időkben. A gazdasági háborús idők talán még háromszorosan is számítnak. Különösen a zsidó irodalom szempontjából. Hiszen a zsidó kultúrától akarnak legelőször megkönnyebbülni. Az ismert hajó-anekdóta szerint: amikor a tengeri viharban a kapitány kihirdette, hogy ki-ki igyekezzék a hajó terhén könnyíteni, a buzgó zsidók siettek beledobni a tengerbe a taliszt és tfilint...

Tíz éves tapasztalat fűz immár a „Mult és Jövő“ kulturmunkájához és mondhatom, hogy bizony sokszor éppen azok sietnek legelőbb a teherkönnyítéssel, akiknek a hajója a legsúlyosabb rakományokkal van még mindig tele. Éppen a zsidó kultúra az első felesleg ezeknél a milliomosoknál. Megfelelnek arról, hogy a zsidó sajtó az egész zsidóságért küzd és szenved és a zsidó jövőt hordja vállain. És vannak saját csodájukban hívők, akik úgy hiszik, hogy a taliszt kiteríthetik a tengerre, és akkor már semmi egyébre nincs szükség a viharok ellen. És megfelelnek arról, hogy az egyre halfelé orientálódó új generáció háborgó lelkét éppen a zsidó kultúrával lehet leginkább lecsillapítani és a zsidóságnak megtartani.

De szólnom kell a kapitányokról is, a hitközségek, zsidó intézmények vezetőiről, akik behúnyják szemüket a tény előtt, hogy zsidó kultúra és zsidó érdeklődés nélkül könnyen egyedül maradhatnak, üres és mozdulatlan kormánykerekük mellett... Gyakran még a kultúregyletek is inkább „könnyítő“ egyletekké válnak, akik azonban a zsidó kultúra ápolóinak helyzetét csak megnehezítik. Sőt olykor éppen ezek dobják ki a vízbe a taliszt, hogy zacskójukban néhány koronát gyűjtsenek össze. Mintha ez volna a feladatuk.

Talán helyénvaló lesz leszögezni az évforduló alkalmából, hogy a zsidóságnak egyénekenként is egzisztenciális érdeke fűződik ahhoz, hogy a becsületéért, védelméért, jövőjéért, gyermekeiért küzdő zsidó sajtó ne lankadjon el súlyos harcában, hanem ellenkezőleg, buzdítást, erősítést kapjon híveinek szeretetéből és áldozatkész ragaszkodásából. Sokszor megható megnyilatkozását látom nagy táborunknak a „Mult és Jövő“ történeti missziója iránt és sokszor lélekemelő, hogy éppen azok, akik a legnehezebb küzdelmet folytatják a létért, a zsidó kultúra vonalán semmiképpen sem akarnak „leépíteni“.

Az ilyen épületes jelenségekből lehet erőt meríteni a XXII. évfolyam kezdetéhez és reméljük, hogy áldást hoz az esztendő a zsidó kultúra építőire és téglahordozóira egyaránt.

Fodor Fülöp.

A BRIT IVRITH HÉBER SZÖVETSÉG előadóestjei:  
November 30-án: Dr. *Róth* Emil: A héber kultúra a Galuthban.  
December 14-én: Prof. dr. *Richtmann* Mózes: A Szentföld szeretete a középkorban.  
December 28-án: Dr. *Fischer* Benjámín főrabbi: A halál és az élet a nyelv hatalmában.



*Trietsch György*  
prof. Studer zeneakadémiai tanár  
kilenc éves tanítványa



*Stransky Aranka*  
a Városi Színház művésznője



*Freymann Magda*  
11 éves zongoraművésznő

fellépnek a *Mult és Jövő* január 17-i (vasárnap) kultürestjén a Zeneakadémia nagytermében (kezdeté félhatkor)

A „MULT ÉS JÖVŐ“ KULTÜRESTJE JANUÁR 17-ÉN ESTE ½6-KOR A ZENEAKADÉMIA NAGYTERMÉBEN.

A „Mult és Jövő“, januári kultürestje egész új, speciális sorozatot fog bemutatni részben azokból a melódiákból, énekekből, amelyek a Szentföldről érkeztek, részben pedig azokból a zsidó zenei kompozíciókból, melyek az utóbbi időkben feltűntek. Ezen az estén kerül először bemutatásra „*Wo ist der Chazn?*“ nagyünnepi templomi jelenet, melyet legutóbb Kiss Arnold dolgozott fel oly szívhezszőlóan. A zenei átírást *Gottschall*, a kitünő karnagy végezte. A kántor szerepét *Somló József*, az Operaház kiváló tenoristája énekli, aki *Gottschall*nak más egyéb új kompozícióit is be fogja mutatni. Az Operaház nagy művésznője, *Sándor Erzs*i ezúttal is héber áriákat fog bemutatni a telavivi opera műsorából. *Fehér Artúr Patai* József új verseit és egy kabalisztikus novelláját fogja előadni. *Tordai* Judith a szentföldi héber költészet új terméséből fog bemutatni. *Friss Irén*, a kitünő operaénekesnő jidis-dalokat mutat be, *Sztranszky Aranka*, a Városi Színház kiváló művésznője rendkívül érdekes műsorral fog fellépni. A „Mult és Jövő“ kultürestjeinek tradíciójához híven, két új ifjú tehetséget indít útnak. A 11 éves *Frei-*

*mann Magda*, *Küszler Ilonka* zseniális tanítványa, aki már ötéves korában a Tehetségvédő Liga versenyén dícsérő oklevelet nyert. A Zeneakadémia magántanulója. Tanárai szerint a megtestesült zene. És Studer professzor, a Zeneakadémia nagyhírű tanárának kilenc éves tanítványa, *Trietsch György*, aki zsenge kora dacára klasszikusokat fog előadni. Jövőjéhez zenei körökben nagy reményeket fűznek.

A „Mult és Jövő“ előfizetői két darab kedvezményes jegyet kapnak a kiadóhivatalban, Vilmos császár út 34. Telefon: 199-55.

Az ÚJVIDÉKI FŐKÁNTOR BUDAPESTEN. A „Mult és Jövő“ legközelebbi kultürestjén közre fog működni *Mandel Lajos* nagyhírű novisad-újvidéki főkántor, akit nemrég a bécsi hitközség választott meg egyik legnagyobb temploma számára. Legutóbb a belgrádi rádióban keltett nagy feltűnést héber énekével. Budapesten január 17-én a Zeneakadémia nagytermében ő fogja énekelni a „*Wo ist der Chazn?*“ című templomi jelenet nagy szólóját. Azonkívül be fog mutatni számos új egyházi és világi héber kompozíciókat, valamint *Gottschall* új áriáit a kiváló zeneszerző 25 éves működési jubileuma alkalmából.

## Téli esték öröme a jó könyv!

Minden érdekes új könyvet havi P 1.50-ért kölcsönkaphat:

Sárközi György: Mint oldott kéve . .

Nyiró József: Isten igájában

Harsányi Zsolt: Az Űstökös

Móricz Zsigmond: Forr a bor

Szabó Dezső: Megered az eső

Kassák Lajos: Egy ember élete, II. rész

Zágon István: Mindenkiel megtörténhetik

Csathó Kálmán: Első osztályon

Pogány Béla: Koldusok a Szajnaparton

Dallos Sándor: Betegek

Franz Werfel: Nápolyi testvérek

Wassermann: Etzel Andergast

Sigríd Undset: Viga Ljot und Vigdis

Arnold Zweig: Junge Frau von 1914

Galsworthy: Ein Mädchen wartet

Axel Munthe: Das Buch von St. Michele

Grete v. Urbanitzky: Eine Frau erlebt die Welt

Fürstin Daisy von Pless: Was ich lieber verschwiegen hätte . . .

Jean Fayard: Mal d'amour

Claude Farrère: Shakra sultane et la mer

Henry Duvernois: Les soeurs Hortensias

Galsworthy: Maid in waiting

Priestley: Angel Pavement.

**Dr. Langer Norbert kölcsönkönyvtára**

VI., Andrásy-út 58

## Háziasszonyok!



A magyar szájjáznak megfelelő

**új receptkönyv megjelent!**

Ingyen küldi:

**Dr. OETKER gyártelepe**

Budapest VIII., Conti-utca 25

### A BETHLENTÉRI TEMPLOM FELAVATÁSA.

Baumhorn Lipót műépítész, akinek a nevéhez annyi pompás zsidó templom építése fűződik, építette a pesti hitközség legújabb templomát a Bethlen téren. A templomegyesület és a „Bész Jiszroél“ testvéri egyesülésének ünnepe volt az új zsinagóga avatása. Stern Samu hitközségi elnök nyitotta meg az ünnepséget, majd Kovács Hermann, a VII. templomkörzet elnöke mondott köszönetet a hitközségnek és vezetőinek, hogy a súlyos időben új hajlékot emeltek a körzet hívei számára. Mandl Sámuel, a Béth Jiszroél rabbija búcsúzott a régi templomtól. Az ünnepi menet érkezésekor Baumhorn Lipót a templom megnyitására dr. Hajdu Marcell elnökhelyettest kérte fel, akinek Eppler Erzsike nyújtotta át a templomkulcsot. Dr. Hajdu Marcell és dr. Groszmann Zsigmond beszédeit Ábrahámsohn főkántor éneke követte, majd dr. Schwarz Benjamin körzeti rabbi mélytartalmú avató beszédben adta át a templomot rendeltetésének. Szombat este külön ünnepség volt a hitközség Goldmark-termében. Kovács Hermann elnök, Stern Samu hitközségi elnök, dr. Glücksthal Samu elnökhelyettes, dr. Zahler Emil és Nagy Andor előljáró méltatták az új templom jelentőségét és meleg szeretettel ünnepelték Bloch Sándort, aki oly buzgón vesz részt a körzet kulturális munkájában.

A BUDAI HITKÖZSÉG KÖZGYÜLÉSÉN napirend előtt dr. Krieszhaber Adolf elnök a következő nyilatkozatot tette:

— Mielőtt napirendünk tárgyaira áttérünk, kénytelen vagyok néhány szóval megemlíteni, hogy az utóbbi hetekben többen foglalkoznak nem annyira nyíltan, mint epizód-szerűen és suttogva azzal a gondolattal, hogy talán jó volna, ha a Budapest területén levő kongresszusi hitközségek egyesülnének. Ennek a kérdésnek a felvetése annak idején nem került el figyelmünket. De úgy találtuk, hogy az idők egyáltalában nem alkalmasak arra, hogy a magyar zsidóság kebelében hasonló nagyfontosságú kérdés napirendre kerüljön. Nehogy azonban az a közmondás: „qui tacet consentire videtur“, hogy aki hallgat az beleegyezni látszik. érvényre jusson, minden kétséget kizáró módon kell kijelentenem, hogy a budai izr. hitközség úgy egyetemében, vagyis a vezetőségében és minden egyes tagjában egyáltalán nem tartja szükségesnek, hogy ez a kérdés ezidőszerint mérlegelés tárgyát képezze, mert egyelőre semmilyen ok sem forog fenn, hogy eddigi közigazgatási helyzetünknek akár a hitélet, akár pedig szociális és nem utolsó sorban az anyagiak terén megváltoztatására törekedjünk. Egyelőre rég bevált felfogásunkat követjük, hogy iparkodunk a testvérhitközségekkel a lehető legbarátságosabb és megértő kapcsolatot fentartani, amint hogy mindenkor megtaláljuk egymást, ha bennünket közösen érdeklő kérdések merülnek fel és hisszük, hogy ezentúl is az eddigi barátságos módon sikerülni fog majd az egyes közös érdekeket megoldani anélkül, hogy arra kellene törekednünk, hogy szorosabb közigazgatási kapcsolathoz lépjünk egymással. Kérjük tehát azokat, akik ezzel a kérdéssel kacérkodni szeretnek: tegyék félre ebbeli vágyaikat, mert egyáltalában nem volnánk abban a helyzetben, hogy ezt a kérdést még csak diskusszió tárgyává is tegyük.

Szántó Jenő alelnök ismertette ezután tartalmas beszédben a mai általános gazdasági helyzetet. A képviselő-testület tagjai feszült figyelemmel hallgatták az odaadó hittől és lelkesedéstől áthatott expozét és alelnököt zajos ovációban részesítették.

**Finom félikabátok városi bundák**

feltűnő olcsó árban és nagy választékban

**Fehér M. Miksa**

(Ezelőtt Kohn Heilmann és Fiai, cs. és kir. udvari szállítók)

**Budapest, IV., Károly-körút 12. sz.**

**Mértékutáni elsőrendű uriszabóság**

„Múlt és Jövő“-re való hivatkozással engedmény!

## Perzsa szőnyeg

**Antikbutor**

**Műtárgyak alkalmi vételekből!**

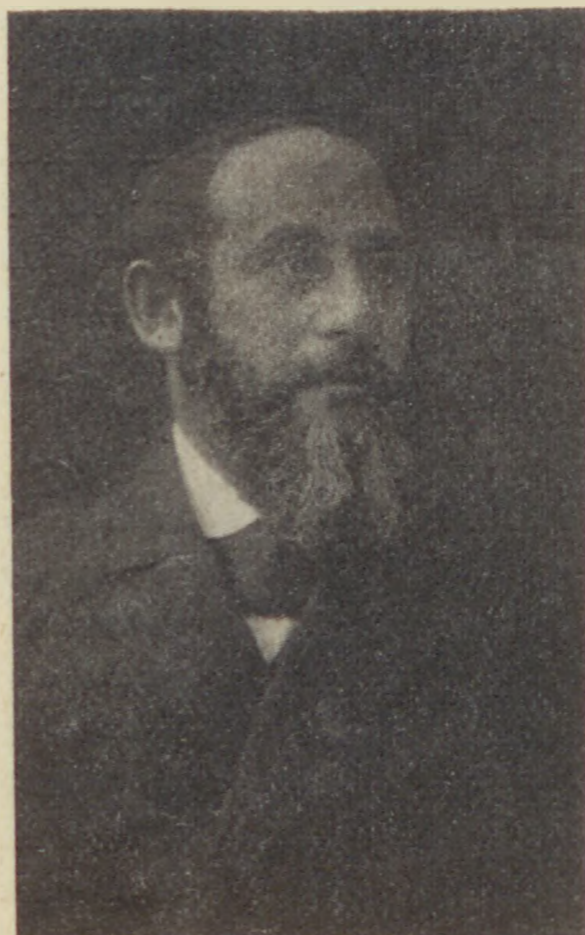
**ANTI-KART R. T.**

IG.: STERNBERG Z. J.

VII., DOB-UTCA 31. SZÁM



Mandel Lajos, a Bécsbe megválasztott  
ujvidéki főkantor



Dr. Danzig Sámuel  
szigeti főrabbi



Gottschall karnagy  
a „Wo ist der Chazn?“ zeneszerzője

#### DR DANZIG SÁMUEL SZIGETI FŐRABBI JUBILEUMA.

Meleg ünneplésben részesítették a mult hóban dr Danzig Sámuel szigeti főrabbit 25 éves működési jubileuma alkalmából. „Mindaz — írja az „Új Kelet“ —, amit Danzig Sámuel ez alatt a 25 esztendő alatt mondott és cselekedett, egy-egy darabka a máramarosszigeti zsidóság életéből. Ritka példája a tökéletes és ideális életnek ez a 25 esztendősi papi tevékenység.“ Az erdélyi sajtó terjedelmes cikkekben méltatta dr Danzig munkásságát. Ő teremtette meg a megyében az első zsidó népiskolát és ő faragott aktív zsidó harcosokat azokból a zsidó intellektuellekből, akik önelküle talán egészen letértek volna a zsidóság útjáról. Új hangot ütött meg a kormányok és hatóságok felé: a hátor és gerinces önértetnek a hangját, amely nemesak a hivatalos közegek előtt talált méltó fogadtatásra, de megtanította a zsidósághól menekülni akarókat is, hogy nem a bujkáló és szégyenkező asszimiláció az út, hanem a zsidó élet nyílt vállalása. Dr Danzig tudományos művei közül a „Drei Geneologien der Moral“ két kiadást ért.

AZ UTOLSÓ RADECZKY-HUSZÁR HALÁLA. Heller Adolf, az utolsó Radeckzy-huszár 101 éves korában Budapesten elhunyt. Heller 17 éves korában lett katona és végigküzdötte Radeckzy alatt a lombardiai hadjáratot, amelyben a 17 éves ifjú hős kitüntetését kapott. A 48-as szabadságharcokban Bem apó seregében szolgált mint őrmester. Majd több mint 50 évig működött a pécsi izr. hitközségben mint kántor és tanító. Élete utolsó éveiben is

világosan visszaemlékezett ifjúkorára, szeretett mesélni Petőfiről, hadi emlékeiről és élete nagy eseményéről, amikor bemutatták I. Ferenc Józsefnek, akivel egy évben, napon és órában született.

Női-, férfi- és gyermek-  
**fehértéműek, gyermekruhák  
és kötöttárúk** nagy választékban, rendkívül  
mérsékelt occasio-áron

**SZÉKELY JENO**

cégnél, Budapest, IV, Petőfi Sándor-utca 9.

**RÓTH TESTVÉREK**

ÓRA- ÉS ÉKSZERÁRU-KERESKEDŐK

Budapest, VII, Dob-utca 16. V.é. I.28

(Gozsdu-udvar)

Aranyat, ezüstöt és briliánst  
a legmagasabb napi áron veszünk! **TELEFON:**  
Legolcsóbb bevásárlási forrás! **J. 414-17**

**POLLÁK SAROLTA** kozmetikus legmodernebb szépségápoló intézete. Hajszálok kiirtása  
arcról, karról. Szemölcsirtás. Hámlasztások. Bérletrendszerű arc-  
ápolás. Esti kikészítés. „MIRACLE“ krém, puder, szappan hatása bámulatos. Ránctalanít, üdít, szépít fehérít.  
Szátküldés utasítással. Díjtalan tanácsadás (Prospektus). VI., Andrásy-út 38, 1. em. Párisi áruházzal szemben

**SIRKŐVEK**

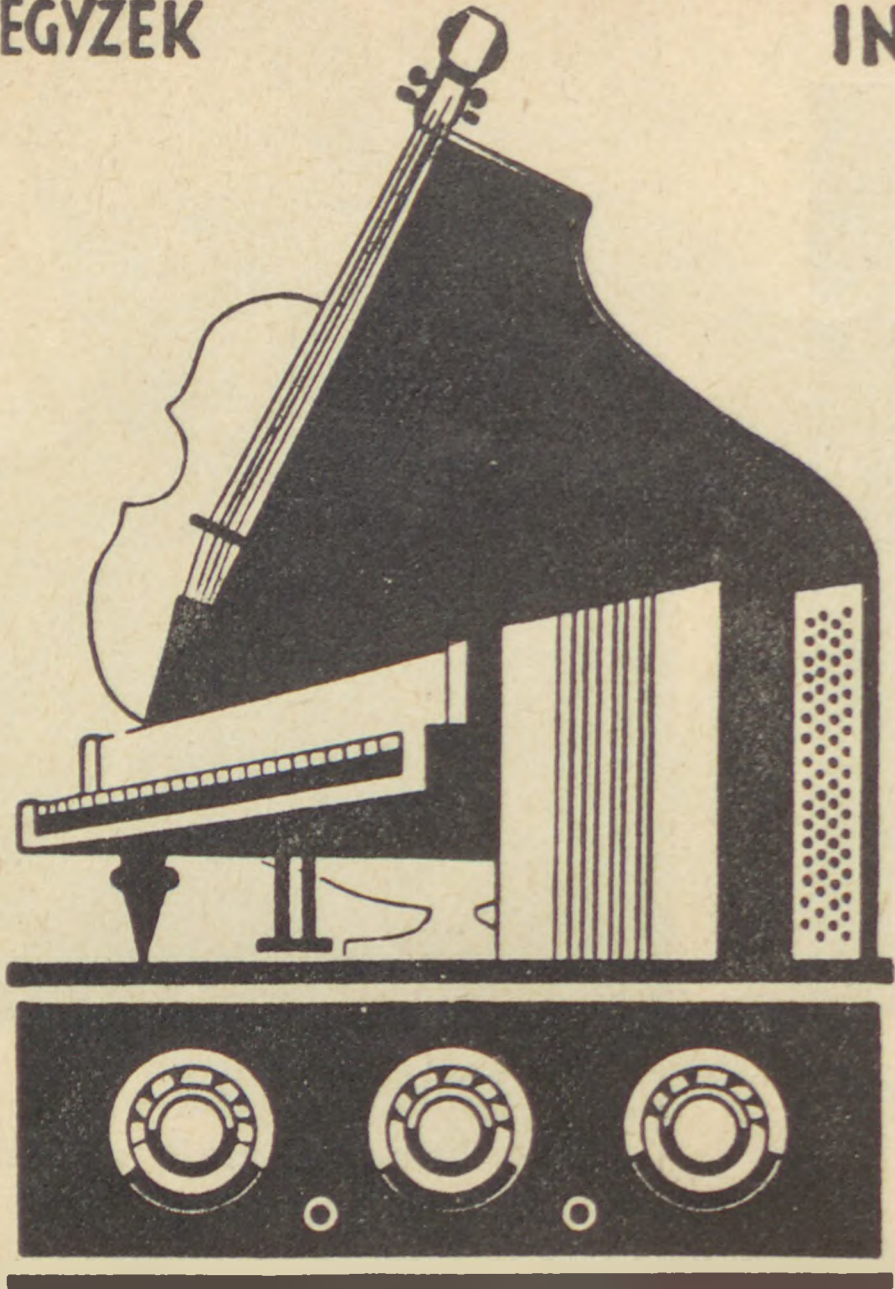
Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 2/o  
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

**PFEIFER ÉS HESZKY** kőfaragómesterek  
sirkőraktára

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előrebaladí ldény miatt leszállított árak!

HANGSZER-ZONGOKA-RADIO-GRAMOFON  
ÁRJEGYZÉK INGYEN



**Sternberg**

HANGSZERGYÁR-BUDAPEST VII. RÁKÓCZI-U. 60

PATAI JÓZSEF HERZL-KÖNYVÉRŐL, amely a Pro Palesztina kiadásában jelent meg, az egész sajtó itthon és a külföldön egyaránt a legmagasabb elismerés és értékelés hangján emlékezett meg. Az ITA jelentése nyomán a világ összes zsidó lapjai hírt adtak a nagy mű megjelenéséről és kiemelték, hogy ismét nagy értékkel gyarapodott a zsidó renesszánsz irodalma. A hazai sajtóban egymásután jelennek meg a terjedelmes, meleg méltatások. A *Magyar Hírlap* kimerítő cikket közöl róla Sós Endre tollából, megállapítja, hogy Patai József Herzl-könyve olyan mű, amelyet minden európai nyelvre le fognak fordítani. A *Pester Lloyd* szintén külön cikkben méltatja a művet. „Die Biographie Patais — írja többek között — ist aus Bejahung und Liebe entstanden. *Es ist eine gründliche, reich und vollständig dokumentierte Lebensbeschreibung, aus der sich ein volles Bild der ergreifenden Lebensbahn Herzls ergibt. Das reiche Illustrationsmaterial des überhaupt prachtvoll ausgestatteten Werkes trägt zu dieser Vollständigkeit das anschauliche Element bei...* Seine inneren Kämpfe, seine aufreibende Doppelarbeit zwischen Journalistenberuf und zionistischer Agitation, seine mühsamen Verhandlungen mit jüdischen Geldfürsten und europäischen wirklichen Fürsten, sein Kampf gegen Widerstände innerhalb des Judentums, gegen Beschuldigungen und Verdächtigungen, ja gegen Anpöbelungen niedrigster Art inmitten rauschender Triumphe — all diese Fahrnisse haben die Führerjahre Herzls zu einem erschütternden Martyrium gemacht. Diesem letzten Herzl, dem Führer, der für ein

nicht existierendes, erst geahntes Volk sein Herzblut opfert, ist das Buch Patais gewidmet. *Es ist ein bis in die letzte Silbe erfülltes, durchblutetes Werk, ein menschliches Dokument.*“

A SZEGEDI ZSIDÓ HITKÖZSÉG legutóbbi közgyűlésén dr Biedl Samu elnök a pécsi hitközség átirata kapcsán energikus határozati javaslatot terjesztett elő dr Haasz István tábori püspök ismert prédikációja tárgyában.

A képviselőtestület felfogása szerint a beszéd tartalma nem lépi túl a már több mint 10 év óta megszokott antiszemita kirohanások szokványos kereteit.

Ilyet és ehhez hasonlót már igen sokszor hallottunk és megszoktuk, hogy érvényesülni kívánó akarnokok és jelentéktelenségük dacára feltűnni vágyó apró emberek az antiszemitizmus szárnyain törekcszenek felfelé.

Ami a tárgyalás alatt álló esetnek némi jelentőséget kölcsönöz, az a megnyilatkozó személye és hivatali állása. Még sohasem fordult elő, hogy egy magyar főpap a szószéken nyiltn, sőt a legnagyobb nyilvánosságot igénybe véve, a szeretet helyett a gyűlölet bacillusait igyekezék beplántálni hallgatói lelkébe. Képzeletünk és saját egyházunkban szerzett tapasztalatok szerint a papot, amikor a szószékre lép, az Úr szelleme szállja meg és ihlet az isteni ige hirdetésére. Ezen a helyen csak szépet és jót, a felebaráti szeretetet és megbecsülést, türelmességet és elnézést, a bűnök bocsánatát veheti a szónok ajkaira. Tökéletes félreismerése tehát a hely méltóságának, amikor onnan egyesek vagy csoportok, társadalmi osztályok, vagy felekezetek az igazság szolgálatának örve alatt gyűlöletes bírálatban részesülnek, a hallgatóság pedig a lelki megtisztulás helyett a gyűlölettől fertőzötten hagyja el az Isten hajlékát. Felekezetünk tehát, amelynek tagjai háborúban és békében egyaránt híven teljesítették kötelességüket az ország iránt, visszautasítja a tábori püspök úr igaztalan és légből kapott vádaskodását, büszkén tekint végig a zsidó hadviseltek érdemjelekkel dúsan ellátott sorain, akik a püspök úr figyelmét úgylátszik elkerülték.

AZ IMIT KISS JÓZSEF-ESTJE. December 23-án tartotta az IMIT felolvasó ülését Kiss József halálának tizedik évfordulója alkalmából. Szemere Samu dr elnöki megnyitója után Komlós Aladár finom elemzéssel rajzolta meg Kiss József életét s munkásságát. Ascher Oszkár nagy művészettel interpretálta Kiss József legszebb költeményeit. B. Radó Lili művészi énekével és Roth Frigyes kiváló zongorajátékával hozta közelebb lelkünkhöz a költőt. Végül Szemere Samu dr köszönetet mondott az előadónak.

NEOLOG  
**KUFFLER** **בשר ב"ט** **ETTEREM**  
Vilmos császár-út 39. Hajós-utca sarok Alapítva 1902-ben  
Telefon: Aut. 167-57

Étlapszerint választható menü dólbon 1.80  
Este 1.60 leves, sült, tészta és fekete

Házonkívül is!

10 napi bérletjegynél kmön engedmény. Összejövetelek és lakodalmak részére külön terom. Menürendszer alapján is!

**Sirkövek Budán, Margittánál**

**59-es villamos végállomás**  
a Farkasrónai zsidótemetővel szemben  
Telefon: Aut. 572-50

## Szombattartó szappangyárnál vásároljunk



elkiismerete, ruhája tiszta lesz,  
ha „Menorah” orth. kóser  
szappant vesz

# Menorah

ארטה כשר

## Szappan és mesópor

**Rauchwenger**  
salgótarjáni szappangyár

**FŐRABBIBEIKTATÁS SZÉKESFEHÉRVÁRON.** Nagy ünnepe volt nov. 29-én Székesfehérvár zsidóságának. Dr. Hirschler Pál főrabbit iktatták. Diszkozyulással kezdődött. Dr. Löwy Károly kormányfőtanácsos, hitk. elnök tartalmas és nagy tetszéssel fogadott beszédben üdvözölte az új főrabbit. Az egyházi beiktatást dr. Heller Bernát rabbiképző-intézeti tanár végezte. A templomban ott volt a város társadalmának színe-java. Az orth. testvérhitközséget Kálmán Sándor hitk. elnök vezetésével küldöttség képviselte. Dr. Hirschler Pál tanára iránti nagy hálójával kezdte gyönyörű beszédét. Hálát ad az Egek Urának, hogy ötnegyedévi ittműködés után elérte célját. Így már előre állhatott őrhelyén, szemléltetett, tanulhatott az élethől.

Ezután következtek az üdvözlések. Elsőnek Simon Sándor h. polgármester és a református egyház főgondnoka üdvözölte a város és a ref. egyházközség nevében. Utána az ág. ev. egyházközség nevében Irányi Kamil evangélikus lelkész üdvözölte. Irányi Kamil beszéde után dr. Zahler Emil a budapesti hitközség nevében, Kálmán Sándor az orth. testvérhitk. elnöke, dr. Winkler Ernő nagykanizsai, dr. Kun Lajos veszprémi, Grosz Farkas siófoki rabbik üdvözölték. Löwy Károly dr. hitk. elnök az egyesületek, Vértes József iskolaszéki elnök az iskolaszék és tantestület nevében szólt érzésteli, meleg szavakkal. Dr. Fränkel Ernő a bicskei hitközség, Mermelstein Mór a helybeli tisztviselők, Kis Tibor VIII. o. t. a helybeli reáliskolai tanulók nevében üdvözölték. Az üdvözlések után társasbéd következett, melyen többek közt dr. Szegő Miklós alelnök mondott felköszöntőt.

### A „ZSIDÓ SZEMLE” KULTÜRESTJE

a pesti hitközség Goldmark-termében teljes siker jegyében folyt le. Dr. Schönfeld József ünnepi beszéde mély hatást keltett. „El fog jönni az idő — mondotta —, amikor egy harmadik kupola fog emelkedni ezen a helyen, amelynek homlokzatán glóriás betűkkel fog ragyogni a név: Herzl Tivadar.” Fehér Artúr és Tordai Judit művészi szavatai, Ney Dávid, Aschenfeld Judit és Kelemen Erzsébet énekszámai meleg sikert arattak.

**LÖW IMMÁNUEL AJÁNDÉKA** a Magyar Zsidó Múzeumnak. Értékes történelmi okmányt küldött be szerkesztőségünkbe Löw Immanuel. Az okmány egy 1863-ban kelt levél, melyben az Izraelita Magyar Egylet naptár-évkönyvének szerkesztőbizottsága közreműködésre szólítja fel Goldfahn Károlyt. Az okmányt eljuttattuk a Magyar Zsidó Múzeumhoz.

**A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG ELŐADÁSAI.** December hónapban a Pro Palesztina a következő előadásokat rendezte: December 2-án: 1. Prof. dr. Donáth Gyula: A Szentföld újjáépítésének ellenei a bibliai időkben és napjainkban. Az értékes előadást mai számunkban közöljük. 2. Patai Ervin György: A messiási eszme. Az előadót dr. Friedmann Ignác üdvözölte. December 15-én: Dr. Osztern Lipót: Társadalmi és kulturális élet a régi zsidó világban. Az előadás előtt dr. Patai József üdvözölte dr. Osztern Lipótot abból az alkalomból, hogy az ügyvédi kúria tagjává nevezték ki. December 29-én: Prof. dr. Heller Bernát: A Szentföld a legendákban. A nagyszerű és nagy-szabású előadást megelőzően Prof. Pfeiffer Ignác elnök dr. Bacher Vilmosné és dr. Spitzer Mór haláláról emlékezett meg.

**A HATVANI DEBORA LEÁNYKULTÜRCSOPORT** kézimunka-kiállításának megnyitó ünnepségén nagyszámú közönség jelent meg. A leánycsoport 50 tagja vett részt a kiállításon és a szebbnél szebb kézimunkák és azoknak a hatvani Űri Kaszinó termeiben izléeses elrendezése igen nagy tetszést váltott ki. A kézimunkavásár tiszta jövedelme a könyvtár és kultúrház céljait szolgálja. Az ünnepséget dr. Fodor Lajos nyitotta meg, majd dr. Adler Vilmos főrabbi méltatta a leánycsoport kiváló munkásságát. A kézimunka-kiállítás rendezésének főérdeme ez alkalommal is Bleyer Lajosné és Bleyer Erzsikét illeti meg.

A legszebb  
ajándék

Patai József  
**HERZL**  
könyve

370 oldalas album alakú mű, száz  
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban . . . . . P 16.—

Díszkötésben . . . . . „ 20.—

Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

A Mult és Jövő előfizetőinek 25% kedvezmény

Pro Palesztina kiadás

**NEIGER**

**J. rituális étterme**  
Budapest, VI., Teréz-körút 4

Lakodalmak és bankettek részére  
külön díszterem! Ujjonnan átalakítva  
Kitűnő  
4 fogásos ebédet házhoz szállítunk P 1.80-ért

AZ AGUDAS JISROEL PALESZTINA-KÖZPONT frankfurti irodájának megbízásából a *Lloyd Triestino* budapesti ügynöksége ez év február folyamán gyönyörű programmal, páratlanul olcsó szentföldi zarándoklatot rendez, amely a Makkabeák alkalmából tartózkodván Erec Jisroelben, különlegesen érdekesnek ígérkezik. Érdeklődések, jelentkezések: Budapest, VII., Thököly-út 2.

IZRAELITA CSALÁDI NAPTÁR. *Fábián Ferenc*, a debreceni izr. hitközség jegyzője az idén is kiadta kitűnő családi naptárát, amely teljes tájékozódást nyújt az évről minden templomi vonatkozásáról. A naptár kapható a szerzőnél Debrecenben. Ára 1.60 P.

#### ELJEGYZÉS.

Dr. *Hollós Lajos* budapesti orvos, a Gróf Apponyi Poliklinika belgyógyász-asszisztense eljegyezte *Patai Évát*, dr. *Patai József*, a „Múlt és Jövő“ főszerkesztője leányát. Dr. *Hollós Lajos* a fővárosi fiatal orvosgárda egyik kiválósága, akinek orvostudományos működését szakkörökben nagyra becsülik.

*Klein Ilonkát*, *Klein Izsák* v. m. kir. postafelügyelő leányát (Budapest) eljegyezte *Schnitzler Elemér* (Nagykálló).

*Feldmann Bertuskát* (Beregszász) eljegyezte *Frischmann Márton* (Debrecen). (Minden külön értesítés helyett.)

#### HÁZASSÁG.

*Engel Ferenc* (Kosice) és *Kreisz Magda* (Kosice) házasságot kötöttek.

*Löwy Irénke* (Aszód), *Rosenbaum Ferenc* (Nádudvar) december 27-én házasságot kötöttek.

*Deutsch Vilmos* (Kosice) és *Jakober Rózsi* (Mukacevo) házasságot kötöttek.

Dr. *Fabritzky Andor* conservgyáros Budapesten e hó 6-án tartotta meg esküvőjét *Szegő Magda* urleánnyal.

#### HALÁLOZÁS.

ROTHBART JAKAB HALÁLA. 67 éves korában hunyt el Rothbart Jakab, az erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség társelnöke, a Jewish Agency erdélyrészi szekciójának ügyvezető elnöke, a Keren Hajeszod országos kuratóriumának elnöke stb. Rothbart Jakab, aki az erdélyi kereskedelmi és közgazdasági életben is vezető szerepet játszott, valóságos nesztora volt az erdélyi zsidóságnak, amely benne vezérét és atyját gyászolja. Emlékének a temesvári „Új Kor“ egy teljes számot szentelt, melyben a meleg, fájdalmas hangú cikkek egész sorozata méltatja Rothbart Jakab áldásos életének és működésének különböző oldalait.

SZATMÁRI MÓR. A régi függetlenségi eszmék nagy harcosa a zsidó közéletben is a függetlenségért küzdött. Temetése nagy részvét között ment végbe. Dr. *Schwarz Benjamin* főrabbi méltatta az elhunyt érdemeit, majd dr. *Boros László* a hírlapírók nevében búcsúztatta meleg szavakban. A Szent Egylet által adományozott díszsír előtt *Buza Barna* volt miniszter a Függetlenségi Párt nevében vett búcsút a nagy halottól.

*Strausz Menyhért* dr, a nagy hírű talmudista, aki a kismartoni, valamikor edurópai hírű jesivának (héber főiskolának) utolsó élő tanítványa volt, nyolcvanhétéves korában Budapesten meghalt. Számos értékes kézirat maradt utána. Külföldi folyóiratokban sok tanulmánya jelent meg. Halálában testvéröccse és egykori tanítványa, *Strausz Adolf* tanár, a kiváló orientalista gyászolja.

*Kendi Antal* köztisztviselőnek örvendő belvárosi polgár a Budapesti Kárpitosipartestület tb. örökös tagja, január hó 2-án 73 éves korában rövid szenvedés után elhunyt. Utolsó útjára nagy részvét közepette hétfőn délelőtt 11 órakor kísérték.

#### BACHER VILMOSNÉ.

Nagy részvéttel kísérték utolsó útjára a halhatatlan tudós özvegyet, aki maga is mint kiváló pedagógus, generációt nevelt és irányított. Dr. *Hevesi Simon* vezető főrabbi méltatta szívhezszólóan *Bacher Vilmosné* tevékenységét. Nemes buzgósággal vett részt minden humánus és kulturális munkában. A Pro Palesztina női osztályának vezetője volt.

Dr. *Spitzer Mór*, a veszprémi hitközség és a XI. községkerület elnöke december 18-án elhunyt. Temetése nagy részvét mellett ment végbe. Dr. *Kún Lajos* főrabbi, dr. *Hoffer Armin* tanár, dr. *Bakonyi László*, dr. *Heumann József*, dr. *Pillitz Pál*, *Grosz Farkas*, dr. *Sandorfy Kázmér* és *Varga Samu* méltatták az elhunyt nagy érdemeit.

JÁVOR BÉLA SZERZŐI ESTJE meleg siker mellett zajlott le a Zeneakadémia nagytermében. Megértő és lelkes művészettel interpretálták műveit, közöttük az „Istenfőző Menasse“ néhány jelenetét és *Jávor Bella* új, kitűnő szindarabjának részleteit. A közönség lelkesen ünnepelte a tehetséges szerzőt.

DR BRAUN SALAMONT, a kiváló pedagógust a pesti hitközség tanfelügyelőjévé nevezte ki. Dr. *Braun* éveken át teljesített kitűnő szolgálatot a nemrég nyugalomba vonult nagy hírű dr. *Munkácsi Bernát* tanfelügyelő alatt, akinek most tudója lett. Kinevezését tanügyi körökben nagy örömmel fogadták.

*Holzer Lipót*ot, a budapesti orthodox izraelita hitközség híres tenorhangu kántorát, e napokban egyhangúlag főkántorrá nevezték ki.

#### DR TOMASCHOFF BERTALANNÉ KONCERTJE KASSÁN

Kassáról jelentik, hogy az ottani Wizi Cionista Nők Egyesülete december 18-án a Schalkház nagytermében héber koncertet rendezett, amelyen dr. *Tomaschoff Bertalanné* héber dalokat és egyéb áriákat énekelt. Az előkelő és nagyszámú közönség melegen ünnepelte a kitűnő művésznőt. Amint értesülünk, január hónapra Erdély több városába kapott meghívást a művésznő.

IFJ. KLEIN SÁMUEL ORTH. KÓSER FALATOZÓ-és kifőző-üzletemet *Gyöngyösön* (Luby-házban), *Markovics* és *Steinitz* cipőüzletek mellé helyeztem át. Kitűnő házikoszt, kereskedelmi utazók részére olcsó árak.

A BERLINI SLÁGER-OLIMPIÁSZON *Hajós József* novisadi származású komponista nyerte az első díjat; egy *Kriebel-ébenfazongorát*.

**Bekötési táblák és tartalomjegyzék a Múlt és Jövő 1931. évfolyamához**  
Kapható a kiadóhivatalban: Vilmos cs.-út 34

# Ritka alkalom!

A házat eladom esetleg az üzlettel együtt is. A raktáron levő kész sírköveket a költözökölcs költségessége folytán egyenként is minden elfogadható árért eladom.

## Löwy József

BUDÁN, II., Fő-utca 88  
(saját ház) Telefon: 515-81

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-ut 34

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

# ZSOLDOS

Előkészít polgári és középiskolai magánvizsgákra, érettségire  
Budapest VII, Dehány ucca 84 \* Telefon: József 424-47

## Tábla- és tükörüveg nagykereskedés



### IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

101-12, 101-13



## Hangszerek, zongorák

részletre is legelőbban

# REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 88

## Fürth A. Marcel

lakástakarító és féregirtó vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6  
(Odeon-ház)

Telefon: J. 465-78

Celklameres munkák \* Prima referenciák

# EZÜST

díszmű áru,  
evőeszközök  
gyári árban

## SCHLEIFER ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 10. Telefon: J. 435-28

# GROSZ LIPOT

uriszabó termei

BUDAPEST

VI., Vilmos császár-út 17. sz.

Telefon: Automata 10-7-73

Raktáron csakis elsőrendű angol szöveteket tart \* Szabása a divatnak teljesen megfelelő \* Kiállítása elsőrendű, a legkényesebb ízlést is kielégíti \* Árai rendkívül mérsékelték Fazonmunkát készséggel vállal

Egy próbarendelés meggyőzi arról, hogy kevés pénzért rendkívül jól kap

# HOFFMANN

## KÉPKERETGYÁR

### BUDAPEST

IV., KÁROLY-KÖRÚT 28.

IV., GERLÓCZY-UCCA 5.

TELEFON:

892-39.

893-05.



## Izr. Háztartási-Iskola és Penzionátus

Frau Direktor Bachrach

HAMBURG  
KLOSTERALLEE 14

Nyelvek, zene, iskolai oktatás, irodalom. Elismerően kitűnő intézet. Prospektus a kiadóhivatalban.

Referenciák.

## Dolgoztassanak szombattartó zsidó nyomdában

Mindennemű nyomtatványt legelőbban készít  
SPITZER ALADÁR KÖNYVNYOMDÁJA

Budapest, VII., Hernád-utca 22

# SIRKŐVEK

a legelőbb árban kaphatóк מצבות

## ADLER J. sírkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 304-20. Szombaton és ünnepnapokon

Egyedüli szombattartó a

## »Favorit« Gőzmosóda

kelfestő és vegytisztító (Tul.: Berkeovits Lajos)

Budapest, VI., Paulay Ede-utca 51.

Telefon: 270-14

Háztól és házhoz  
szállítás. Vidékre  
külön póstaosztály  
Üzlethelyiséggel rendel.  
kész egyéneknek helyben  
és vidékre képviselőket adok

## Bútor hitelre

Megcsodálják lakásuk, ha berendezését 22  
év óta fennálló bútoráruházam szállítja.  
Óriási választék háló-, ebédlő- és írószobákból. Nagyon kedvező fizetési feltételek

**SÁNDOR IGNÁC**

bútoráruház. Budapest VI. ker.,  
Dessowfy-utca 22-20. szám. (Saját ház)

## Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

**Klein Antal**

divatáruházában

Budapest, VII. ker., Király-utca 53. szám.  
(Akácfa utca sarkán)

## Arverés

vásárolt kurtkező tárgyak kerülnek

ma eladásra:

Penzkölcsonközvetítőnél

RALVANY UTCA 23

- Perzsaszőnyegek, Bronzok
- Antik és modern bútorok
- Festmények, Porcellánok
- Varró- és írógépek
- Antik zenélőórák
- Régi poharak, csészék

Megjelent a Mult és Jövő  
1931. évfolyamának

## TARTALOMJEGYZÉKE

Az 1931-es eredeti bekötési  
tábla ára a 8 oldalas tartalom-  
jegyzékkel együtt 3.— pengő

Megrendelhető a kiadóhivatalnál, V., Vilmos császár-út 34. sz.

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiuruha,  
Leány- és fiukabát

**LITZMANN IRMA**  
Budapest, VI. ker.,  
Király-utca 18. sz.

## DÖMPING

áron vehet elsőrendű

## BUTORT

Hálósobák P 300

Ebédők . . P 550

Rekamier . P 180

**KLEIN DÁVID**

Nagymező-utca 36

**JAKOBI G. LAJOS**  
URISZABÓ

Budapest, VI. ker.,  
Podmaniczky-utca 6  
Telefon: Aut. 153-94

## Bőrönd és egyéb bőrárakat átalakítás miatt

**MOST** a Múzeum-körúti CSÁNGÓ bőröndösmesternél  
önköltségi áron alul is vásárolhat

Óvakodjék silány utánzattól, mert az eredeti CSÁNGÓ bőröndös-  
mester készítményeit 26 év óta csak a Múzeum-körút 5. alatti  
üzletében árusítja! Fiókküzlete nincs, hasonló nevű céggel nem azonos!